

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO

TEISĖS FAKULTETO

TEISĖS FILOSOFIJOS KATEDRA

JURGITA BRUŽIENĖ

(Teisės ir valdymo studijų programa)

VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SOCIALINIS

VEIKSMINGUMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas

Prof. dr. V. Šlapkauskas

VILNIUS, 2009

TURINYS

ĮVADAS	3
1. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SOCIALINIO VEIKSMINGUMO SAMPRATA	6
1.1. Vaiko ir vaiko teisių samprata.....	6
1.2. Vaiko teisių apsaugos samprata.....	11
1.2.1. Vaiko teisių apsaugos institucijos.....	14
1.3. Teisės socialinio veiksmingumo samprata.....	21
2. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS	25
2.1. Vaiko teisių ir pareigų reglamentavimas.....	25
2.2. Vaiko teisių apsaugos reglamentavimas.....	28
2.3. Vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos reglamentavimas.....	35
3. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS ĮGYVENDINIMO PROBLEMŲ EMPIRINIS TYRIMAS	43
3.1. Empirinio tyrimo metodologija ir organizavimas.....	43
3.2. Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemos moksleivių požiūriu.....	47
3.3. Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemos moksleivių tėvų požiūriu.....	55
3.4. Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemos VTAT požiūriu.....	61
IŠVADOS IR PASŪLYMAI	70
LITERATŪRA	74
SANTRAUKA	82
SUMMARY	84
PRIEDAI	86

IVADAS

Žmogaus teisės ir jų įgyvendinimas šiandieniniame pasaulyje yra viena iš labiausiai gvildenamų temų. Rūpindamiesi žmogaus teisėmis ir jų apsauga, ypatingą dėmesį turime skirti vienai labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių – vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugai. Tokį išskirtinį požiūrį lemia vaiko amžiaus ypatumai, negebėjimas savarankiškai save apginti, specifinė vaiko padėtis šeimoje ir visuomenėje, įvairūs šalies socialiniai, ekonominiai, teisiniai faktoriai¹.

„Vaiką, būsimą mūsų demokratinės šalies pilietį, nuo pirmųjų žingsnių su Motinos meile turi lydėti pasaulio pažinimo džiaugsmas šeimoje, mokykloje, bendraamžių aplinkoje, turi lydėti gera, patikima socialinė ir psichologinė atmosfera, kalbos, etninių, kultūrinių tradicijų puoselėjimas, o kur dar pašėlęs laiko ritmas, technologiniai stebuklai, iškelia žmogaus protą iki pasakiškų aukštumų“ – teigia R. Gudaitis². Tačiau šiomis dienomis vis dažniau mus pasiekia žiniasklaidos, pareigūnų, mokyklų pranešimai apie vaikus, patiriančius skurdą, smurtą, prievartą, kitas negandas. Autorius pastebi, jog dažnas šiuo laikmečiu gyvenantis vaikas „akis į akį susiduria su nesantaika šeimoje, tėvų skyrybomis, savižudybėmis, geometrine progresija didėjančių nusikaltimų mastais, būdais ir aukų dramatiškumu, pats tampa auka, susiduria su nelaimėmis ir katastrofomis, galiausia su šiurpia kriminogenine realybe“³. Visa tai gali turėti didžiulį neigiamą poveikį vaikams, nepilnamečiams.

Temos aktualumas. Statistikos departamento duomenys rodo, jog vaikai nėra saugūs Lietuvoje: 2008 metais vaiko teisių apsaugos tarnybos gavo 1048 pranešimus apie fizinį, psichologinį bei seksualinį smurtą prieš vaikus⁴. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2008 metų veiklos ataskaitoje pažymima, jog dažniausiai skundžiamasi dėl šeimoje (tėvų) pažeidžiamų vaiko teisių ir teisėtų interesų, taip pat dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų (skyrių), savivaldybių (jų administracijų, seniūnijų ir socialinių darbuotojų), mokyklų, globėjų (fizinių ir juridinių asmenų), teisėsaugos institucijų (policijos, teismų, prokuratūros, antstolių) veiklos, pažeidžiančios vaiko teises ar jo teisėtus interesus. Neramina tai, kad vis dažniau ir patys vaikai pažeidžia kitų vaikų teises ir teisėtus interesus⁵. Ataskaita rodo,

¹ Miškinis A. Vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos žiniasklaidoje realizavimas // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0148593.pdf>; prisijungimo laikas: 2008 10 31.

² Gudaitis R. Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai aspektai. Įžangos žodis // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0148593.pdf>; prisijungimo laikas: 2008 10 31.

³ Gudaitis R. Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai aspektai. Įžangos žodis // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0148593.pdf>; prisijungimo laikas: 2008 10 31.

⁴ Statistinės informacijos apie vaikus rodikliai. Socialinė apsauga // <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>; prisijungimo laikas: 2009 10 05.

⁵ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2008 metų veiklos ataskaita // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=339917&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2009 09 05.

jog Lietuvoje vaiko teisių idėjų įgyvendinimas yra gana problemiškas. Vaikai yra labiausiai neapsaugota gyventojų grupė Lietuvoje ir būtent jiems reikėtų skirti daugiau dėmesio, labiau apsaugoti jų teises.

Tokiais atvejais svarbu suvokti, kaip minėtosios problemos sprendžiamos. Tuo rūpinasi tarptautinės ir nacionalinės, valstybinės ir bendruomeninės organizacijos. Tačiau kyla klausimas, ar vaiko teisių apsauga yra reali ir svarbiausia, socialiai veiksminga? Ar vaiko teisių apsauga patenkina visuomenės lūkesčius?

Vaiko teisių apsaugos klausimai Lietuvoje analizuojami pedagoginiu, psichologiniu, teisiniu ir kitais aspektais. Įvairiais šios temos aspektais domėjosi daug šių dienų mokslininkų: vaikų teisių apsauga Lietuvoje domėjosi G. Sakalauskas (2000), vaiko teisės ir šeimos ryšius klausimus analizavo G. Babachinaitė (1996), G. Sagatys (2006), vaikų teisių gynimo teisinius mechanizmus tyrinėjo G. Kiaulakis (2000), L. Deveikis (2000), vaiko teisių apsaugos problemas teisėtvarkos institucijose nagrinėjo A. Dziegoraitis (2001) ir kiti autoriai. Tačiau visapusiško ir išsamaus vaiko teisių apsaugos socialinio veiksmingumo vertinimo publikacijų rasti sudėtinga.

Tyrimo objektas – vaiko teisių apsaugos teisinis reguliavimas.

Tyrimo dalykas – vaikų teisių apsaugos socialinės ir teisinės problemos, vaiko teisių apsaugos užtikrinimo garantijos.

Darbo tikslas – atskleisti vaiko teisių apsaugos socialinį veiksmingumą.

Užsibrėžtą tyrimo tikslą įgyvendina šie **uždaviniai**:

- išnagrinėti vaiko teisių apsaugos sampratą;
- išnagrinėti vaiko teisių apsaugos teisinio reglamentavimo pagrindinius bruožus;
- atlikti vaikų teisių apsaugos įgyvendinimo socialinio veiksmingumo problemų empirinį tyrimą;

Hipotezės:

- Vaiko teisių apsauga yra problemiška: realiai egzistuoja teisės aktuose deklaruojamų vaiko teisių ir jų įgyvendinimo užtikrinimo prieštaravimai.
- Vaiko teisių apsaugos užtikrinimo modelis nėra pakankamai apibrėžtas ir aiškus, todėl svarstybinės vaiko teisių apsaugos socialinio veiksmingumo optimizavimo prielaidos bei tendencijos.

Tyrimo metodai:

- **Mokslinės literatūros bei dokumentų analizė** taikoma analizuojant vaiko, vaiko teisių, vaiko teisių apsaugos sampratą, vaiko teisių apsaugos institucinės sistemos ypatumus ir teisinį reglamentavimą, nagrinėjant vaiko teisių apsaugos teises bei socialines problemas.

- **Empirinis tyrimas.** Vaikų teisių apsaugos įgyvendinimo problemoms tirti pasirinktas kiekybinis tyrimas. Moksleivių, jų tėvų, vaikų teisių apsaugos specialistų **apklausa buvo vykdoma raštu.** Siekiant nustatyti vaiko teisių apsaugos socialinio veiksmingumo problemas naudojamos anketos (priedai nr. 2, nr. 3, nr. 4).
- **Statistinė duomenų analizė** – atlikta analizuojant anketinės apklausos rezultatus. Tyrimo duomenys apdoroti programomis Microsoft Excel bei SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*).

Darbe remiamasi šiomis metodologinėmis nuostatomis:

- Konstitucinėmis nuostatomis: „Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“, „Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“ (LR Konstitucija).
- Vaikai turi teisę būti ypač globojami ir remiami (Jungtinių Tautų vaiko teisių Konvencija).
- Žmogaus visaverčio funkcionavimo teorija (Fully Functioning Self Theory), augimo teorija, kurios pabrėžia žmogaus siekius į savo galimybių realizavimą, saviraišką, tobulėjimą⁶.
- Į vaiką orientuoto ugdymo teorija - paisoma vaiko poreikių, pomėgių, derinamasi prie patirties; visuminis vaiko ugdymas; palaikoma ir skatinama individuali ir grupinė iniciatyva⁷.

Darbo teorinis ir praktinis reikšmingumas. Teoriškai pagrįsta vaiko teisių apsaugos socialinio veiksmingumo analizė - efektyvios pagalbos vaikams prielaida. Šis darbas padės mokytojams, klasių auklėtojams, vaikų tėvams (globėjams, atstovams), vaiko teisių apsaugos specialistams geriau suprasti vaiko teisių apsaugos socialines bei teisines problemas, jas įtakojančius veiksnius. Statistiškai apibendrinti empirinio tyrimo rezultatai leis sėkmingai organizuoti tolimesnį vaiko teisių apsaugos darbą, sprendžiant vaikų, patiriančių teisės pažeidimus, problemas. Tyrimo rezultatai bus panaudoti formuluojant/rengiant rekomendacijas pedagogams, dirbantiems su vaikais mokykloje, vaiko teisių apsaugos specialistams, tėvams.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, išvados, naudotos literatūros bei interneto šaltinių (107 įrašai) sąrašas, santrauka, 4 priedai. Darbo apimtis 85 psl.

⁶ Pescitelli D. An Analysis of Carl Rogers' Theory of Personality // http://pandc.ca/?cat=carl_rogers&page=rogerian_theory; prisijungimo laikas: 2009 09 05.

⁷ Lietuvos švietimo koncepcija (1992) // <http://www.smm.lt/strategija/docs/srp/koncepcija/koncepcija1.htm>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

1. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS SOCIALINIO VEIKSMINGUMO SAMPRATA

1.1. Vaiko ir vaiko teisių samprata

Išskirtinis kiekvienos brandžios valstybės bruožas, atspindintis demokratijos pamatų tvirtumą, – tai valstybės gebėjimas pasirūpinti silpniausiais jos visuomenės nariais. Vaikai paprastai yra priskiriami prie silpniausių visuomenės narių, tad vaikų teisių apsaugai tenka ypatingas dėmesys, kurį lemia vaiko amžiaus ypatumai, specifinė jo padėtis šeimoje ir visuomenėje⁸.

Sąvoką „vaiko teisės“ sudaro du žodžiai – „vaikas“ ir „teisė (-ės)“, todėl kalbant apie vaiko teisių apsaugą pirmiausia būtų aktualu išsiaiškinti paties vaiko sampratą.

Lietuvių kalbos žodyne sąvoka „vaikas“ aiškinama taip: „tėvams sūnus ar duktė“, „nesuaugęs, nesubrendęs žmogus; berniukas ar mergaitė“, „gyvulių, paukščių ar kitų gyvių jauniklis“, „tam tikros aplinkos, aplinkybių sąlygotas asmuo“, „kas mažo ūgio, silpnas“⁹. Toks vaiko sąvokos aiškinimas atskleidžia individo biologinę, socialinę, teisinę priklausomybę nuo suaugusiųjų, t.y. tėvų. Teisinėje kalboje vaiką atskiriant nuo suaugusiojo reikalingas tam tikras kriterijus. Tokiu kriterijumi įprasta laikyti asmens amžių.

Taigi, vaiko sąvoka teisės aktuose dažniausiai siejama su jo **amžiumi ir pilnametyste**. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnyje teigiama: „Šioje Konvencijoje vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“. Taigi, Konvencija formaliai apibrėžia vaiko sąvoką – asmuo, kuriam suėjo 18 metų ir viena diena, jau nelaikomas vaiku. Tačiau tai nėra visuotinės vaiko sąvokos įvertinimas. Taip tiesiog paaiškinamas Konvencijos vartojimas. Tai reiškia, kad valstybės savo nacionaliniuose įstatymuose gali įvairiai šią sąvoką apibrėžti, pvz.: vaiku laikyti asmenį iki 16 ar 20 metų, tačiau bet kuriuo atveju prie Konvencijos prisijungusios valstybės turi garantuoti joje įtvirtintas teises visiems asmenims bent iki 18 metų¹⁰. Vaiko teisių deklaracijos preambulėje skelbiama, kad „vaikui, atsižvelgiant į jo fizinį ir psichinį nebrandumą, reikia ypatingos apsaugos ir priežiūros, taip pat atitinkamos teisinės apsaugos, tiek iki gimimo, tiek po jo“¹¹. Todėl vaiko teisių apsaugos problemas Lietuvoje nagrinėjantys autoriai mano, kad turi būti įtvirtinta vaiko teisė į gyvybę dar iki gimimo momento, nes Konvencija skelbia, kad valstybės dalyvės pripažįsta kiekvieno vaiko neatimamą teisę gyventi (6 straipsnio 1 dalis)¹².

⁸ Šeimos ir vaikai Lietuvoje. Vilnius: UNICEF/UNDP, 1995. P. 77.

⁹ Lietuvių kalbos žodynas // <http://www.lkz.lt/startas.htm>; prisijungimo laikas: 2009 09 21.

¹⁰ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000. P. 6.

¹¹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

¹² Jurašaitė R., Michailovič I., Dapšys A. Vaiko teisių apsaugos problemos Lietuvoje // Žmogaus teisės Lietuvoje: teoriniai ir praktiniai aspektai: straipsnių rinkinys. Vilnius: Nepriklausomas sociumo tyrimo institutas, 1996. P. 111 – 124.

Lietuvos Respublikos įstatymai vaiko sąvoką taip pat sieja su 18 metų amžiumi: „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“ (LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996), „vaikas – kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau„ (LR Vaiko globos įstatymas, 1998).

Įvairiuose mūsų įstatymuose ne visada vienodai vartojama vaiko sąvoka: nepilnametis, mažametis, vaikas¹³. Lietuvos Respublikos įstatymuose vaikai, t.y. asmenys iki 18 metų, vadinami įvairiai, pvz., Baudžiamojoje ir Civilinėje teisėje - „nepilnamečiais“. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas tokius asmenis dar skiria į dvi grupes: iki 15 metų (neturintys veiksnumo) ir nuo 15 iki 18 metų (turintys dalinį veiksnumą). LR baudžiamojo kodekso 11 straipsnyje asmenys nuo 14 iki 18 metų taip pat vadinami nepilnamečiais. Pagal baudžiamąją teisę asmenys iki 14 metų dar vadinami „mažamečiais“ (LR baudžiamasis kodeksas, 1999). LR Švietimo įstatyme dar vartojama sąvoka „ikimokyklinio amžiaus vaikai“ (iki 6 metų) ir „mokyklinio amžiaus vaikai“ (nuo 6 iki 18 metų) (LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 1998). LR Konstitucija vaiko sąvokos nepateikia, tačiau pabrėžia, kad „asmenims iki 16 metų mokslas privalomas“ (40 str. 1d.).

Taigi, vaiko sąvoka dažniausiai siejama su 18 metų riba, tačiau įstatymai numato atvejus, kai jaunesni nei 18 metų asmenys gali būti pripažinti suaugusiais. Pavyzdžiui, kai įstatymai leidžia sudaryti nepilnamečiui santuoką, t.y. asmuo iki 18 metų, „įgyja civilinį veiksnumą visa apimtimi nuo santuokos sudarymo laiko“(LR CK 11 str. 2 d.). Jei vėliau santuoka nutraukiama arba pripažįstama negaliojančia dėl priežasčių, nesusijusių su santuokiniu amžiumi, nepilnametis „įgytojo veiksnumo nenustoja“ (LR CK, 11 str. 2 d.). Taigi, pagal civilinę teisę, asmuo, iki 18 metų sudaręs santuoką, Lietuvoje jau nelaikomas vaiku. LR Seimo nutarimu priimtoje jaunimo politikos koncepcijoje asmenų grupė nuo 16 iki 29 metų vadinama jaunimu¹⁴. Iš aptarto matyti, kad 18 metų amžiaus riba nėra absoliuti, pvz., 16 metų asmuo gali būti laikomas ir vaiku, ir jaunimu arba, įstatymų numatytais atvejais, netgi suaugusiuoju.

LR vaikų išlaikymo fondo įstatyme skelbiama, jog „vaikas – nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje jaunesnis nei 18 metų asmuo, taip pat vyresnis nei 18 metų nedarbingas asmuo, kuriam iki sukankant 18 metų buvo nustatytas invalidumas (neįgalumas)“¹⁵. Šiame įstatyme pateikta vaiko sąvoka taip pat rodo, jog 18 metų amžiaus riba nėra vienintelis kriterijus asmenį laikyti vaiku. Galimi ir kiti kriterijai, tokie kaip nedarbingumas, neįgalumas, kurie rodo, jog asmuo negali savimi visiškai pasirūpinti, yra fiziškai priklausomas nuo tėvų, todėl priskiriamas prie vaikų.

¹³ Dapšys A. Vaiko teisių apsaugos pagrindai: įstatymo projektas, jo aktualumas, paskirtis, svarbiausios nuostatos // Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. P. 30.

¹⁴ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. - Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000. P. 7.

¹⁵ Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 144-5464.

Taigi, „vaiko“ sąvokos „pririšimas“ prie 18 metų ar kitos amžiaus ribos ir apsiribojimas tik šiuo kriterijumi yra nepakankamas. Manytume, jog „vaiko“ sąvoka taipogi sietina su asmens brandumu, specifine padėtimi visuomenėje, *teisiniu subjektiškumu*. Teisės teorijoje vartojami terminai „veiknumas“ ir „teisnumas“, kurie nurodo, nuo kada asmuo įgyja tam tikras teises ir gali jas įgyvendinti. A. Vaišvila (2004, p. 410) *teisnumą* apibūdina kaip asmeniui visuomenės arba valstybės suteiktą leidimą būti teisės subjektu ir veikti savo interesų įgyvendinimo linkme. Šis leidimas suteikiamas asmeniui gimus ir galioja visą žmogaus gyvenimą.

Tik nepilnamečių ir neįgalių arba socialiai neveiksnių asmenų teisnumas valstybės teisės aktuose sąmoningai sutapatinamas su subjektine teise, nes ir vienu, ir kitu atveju pareigas, kuriomis tie asmenys privalėtų susikurti savo interesams reikalingą gėrį, perima tėvai, visuomenė, valstybė¹⁶. *Veiknumas* A. Vaišvilos knygoje apibrėžiamas kaip asmens psichinis, fizinis ar socialinis gebėjimas vykdyti tam tikras pareigas ir jų pagrindu įgyti arba garantuoti tam tikras subjektines teises. Veiknumas siejamas su asmens amžiumi ir psichikos būkle. Visa apimtimi veiknumas įgyjamas asmeniui sulaukus 18 metų. Visiško veiknumo vaikai iki 14 metų neįgyja. Todėl kai kuriomis subjektinėmis teisėmis gali naudotis tik per atstovavimo, globos arba rūpybos institutus¹⁷.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencijos 27 str. teigia, jog kiekvieno vaiko teisė yra turėti „tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi“. Ši nuostata yra savotiška nuoroda į tai, kad vaikas turi tam tikrų asmenybės ypatumų, t.y. toks asmuo yra *nebrandus asmuo*: dar nesubrendęs fiziškai, emociškai, intelektualiai ir kitomis prasmėmis, dar vystosi. G. Babachinaitė teigia, kad „amžiaus tarpsnis, kai formuojasi asmenybės pagrindai ir kai asmenybė intensyviai fiziškai ir psichiškai vystosi, yra svarbiausias gyvenime. Tai – viso žmogaus gyvenimo sėkmės arba nesėkmės pagrindas“¹⁸. Taigi, besivystantis vaikas yra individas, reikalaujantis ypatingos globos, nes nesugeba savimi visapusiškai pasirūpinti ir tinkamai ginti savo teises. Pareiga tokį asmenį globoti pirmiausia tenka tėvams. Taigi išskirtinis vaiko teisių bruožas – teisė būti tėvų (ar teisėtų atstovų) išlaikomam, auklėjamam ir globojamam.

Labai svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą, buvo žengtas priėmus Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą. Jame įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės ir laisvės, itin svarbios silpniems, menkai apsaugotiems, labiau pažeidžiamiems vaikams, kurie neturi nei politinės valdžios, nei turto, visuomenėje nėra įtakingi, todėl įstatymo žodis gali būti jų pasipriešinimo priemonė. Valstybės tarptautiniai įsipareigojimai, pakeitę požiūrį į vaiką,

¹⁶ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 410-411.

¹⁷ Ten pat, p. 414.

¹⁸ Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos // Vaiko teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: Konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. P.19.

kaip teisės subjekta, atsispindi Civiliniame kodekse. Jo 3 knygos 11 skyriaus 2 skirsnis nustatė vaiko teises ir pareigas, tų pareigų vykdymo užtikrinimą garantuojančius subjektus, paties vaiko dalyvavimą įgyvendinant jo teises. Taip pamažu paneigtas vaiko, kaip pasyvaus šeimos globotinio, teisinis statusas^{19, 20}.

1989 m. Jungtinių Tautų organizacijos Vaiko teisių konvencijoje, vaikas laikomas individu, turinčiu žmogaus teises, kurios lygiavertiškai gerbtinos. Vaikai, kaip ir suaugusieji, turi tokias pačias prigimtinės, politinės ir pilietinės teises, tačiau dėl neveiksnumo savo teisių patys atstovauti negali. Vaiko tėvai ar kiti vaiko atstovai pagal įstatymą arba valstybė, jeigu tai yra susiję su viešaisiais interesais, gina arba atstovauja jo teisėms. A. Poviliūnas, analizuodamas Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijos ir Jungtinių Tautų Vaiko Teisių Konvencijos nuostatas, pastebi, kad vaikai laikomi globos objektais, kuriais privalo rūpintis suaugusi, subrendusi visuomenės dalis. Ši samprata, pasak autoriaus, vis labiau varžosi su kita vaiko samprata, kurios požiūriu, vaikas turėtų būti laikomas ne suaugusiųjų ar, kaip teigiama Jungtinių Tautų Vaiko teisių Deklaracijoje, visos žmonijos globos objektu, bet visaverčiu žmogumi, galinčiu ne tik disponuoti savo teisėmis, bet ir jas ginti²¹. Taigi, pastaraisiais metais vyko nemažai pokyčių vaiko teisių apsaugos srityje ir vienas ryškiausių pokyčių – būtent vaiko teisių sampratos pokytis. “Šiandien vaikai laikomi visaverčiais teisės subjektais, turinčiais savarankiškas teises ir pareigas” – teigia G. Sagatys²².

Taigi, išsiaiškinus vaiko sąvoką tikslinga išanalizuoti ir jo teisių turinį. G. Babachinaitė (1996) kelia klausimą, kodėl vaiko teisės apskritai išskiriamos iš žmogaus teisių ir koks yra jų santykis. Šį santykį autorė apibūdina trimis aspektais:

- 1) vaikas kaip ir kiekvienas žmogus turi visas žmogaus (piliečio) teises ir laisves, kuriomis geba naudotis;
- 2) atsižvelgiant į fizinį ir protinį nesubrendimą, vaikui būtina ypatinga apsauga bei priežiūra, teisinė apsauga iki gimimo, ir po jo;
- 3) atsižvelgiant į tai, kad vaikas dėl savo asmenybės ypatumų (t.y. fizinio ir socialinio nesubrendimo) negeba savo teisėmis pasinaudoti bei apginti savo interesų, visuomenėje turi būti socialiniai institutai, garantuojantys efektyvų vaiko teisių gynimą ir atliekantys vaiko teisių įgyvendinimo garantų vaidmenį²³.

¹⁹ Navaitis G., Gibavičiūtė E. Vaiko teisių šeimoje pažeidimai: situacijos analizė. Socialinis darbas. 2003, Nr. 1 (3).

²⁰ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje. Jurisprudencija: mokslo darbai. 2002, Nr. 33 (25). P. 12.

²¹ Poviliūnas A. Dvi vaiko sampratos ir vaiko teisių problema // Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Spindulys, 2000. P. 6.

²² Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2002, Nr. 33 (25). P. 12.

²³ Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos // Vaiko teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: Konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. P. 19.

Kiti autoriai pabrėžia tokias aplinkybes, kurios skatina vaikų teisių apsaugos būtinybę:

- 1) vaikai vystosi, todėl jų žmogaus teisės yra ypač pažeidžiamos suaugusiųjų ir valstybės;
- 2) tik neseniai pripažinta, kad vaikai turi teises, todėl vis dar paplitęs priešiškas, kyla daug įtarimų ir nesusipratimų;
- 3) vaikai neturi balso teisės, todėl jų vaidmuo politiniuose procesuose, lemiančiuose valstybės reakciją į žmogaus teisių problemas, nėra svarbus;
- 4) vaikams, ypač mažiems, kyla rimtų problemų, jeigu jiems reikia pasinaudoti teisinės sistemos priemonėmis, kad įtvirtintų savo teises ar pašalintų teisių pažeidimus;
- 5) vaikų, ypač mažų, galimybės atstovauti savo interesams yra ribotos ir apskritai esama labai mažai vaikų organizacijų, jeigu jas palygintume su suaugusiųjų organizacijomis²⁴.

Internetinėje enciklopedijoje Wikipedia vaikų teisės apibrėžiamos įvairiai. Jos apima platų pilietinių, kultūrinių, ekonominių, socialinių ir politinių teisių spektrą. Vaikų teisės skirstomos į du tipus: ginančios vaikus kaip savarankiškus pagal įstatymą asmenis ir reikalaujančios apsaugoti vaikus nuo bet kokios žalos dėl jų priklausomybės nuo visuomenės. Šios teisės buvo pavadintos kaip "įgalinančios teisės" (right of empowerment) ir kaip „teisės į apsaugą“ (right to protection).²⁵

Viena Kanados organizacija vaikų teises skirsto į tris kategorijas²⁶:

- *Aprūpinimo*: Vaikai turi teisę į tinkamą gyvenimo lygį, sveikatos priežiūrą, išsimokslinimą ir paslaugas, teisę žaisti. Tai apima subalansuotą maitinimą, šiltą lovą miegui, galimybę mokytis.
- *Apsaugos*: Vaikai turi teisę į apsaugą nuo piktnaudžiavimo, nepriežiūros, išnaudojimo ir diskriminacijos. Tai apima teisę į saugias žaidimų vietas vaikams; konstruktyvų vaikus auginančiųjų asmenų elgesį ir besiplėtojančių vaikų galių pripažinimą.
- *Dalyvavimo*: Vaikai turi teisę dalyvauti bendruomenės gyvenime, turėti vaikams tam skirtas programas ir paslaugas. Tai apima vaikų dalyvavimą bibliotekų ir bendruomenės programose, vaikų balso teisę, ir dalyvavimą priimančiais sprendimais.

Panašiu būdu vaikų teises skirsto ir Vaiko teisių informacijos tinklas (CRIN - Child Rights Information Network)²⁷:

- *Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės*, susietos su sąlygomis, būtinomis, kad patenkintų pagrindinius žmogaus poreikius, tokius kaip maistas, pastogė, išsimokslinimas, sveikatos priežiūra, ir apmokamas darbas.

²⁴ Newell P., Holmberg B. Vaiko teisių sergėtojai // Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2002.

²⁵ Children's rights. http://en.wikipedia.org/wiki/Children's_rights; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

²⁶ Ten pat.

²⁷ Children's rights. http://en.wikipedia.org/wiki/Children's_rights; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

- *Aplinkos, kultūrinės ir plėtros teisės*, kurias kartais vadina "trečiomis kartos teisėmis," ir apimdamos teisę gyventi saugiose ir sveikose aplinkose ir tai, kad grupės žmonių, turi teisę į kultūrinę, politinę, ir ekonomikos plėtrą.

J. Jevsejevienė šiandien pripažįstamų teisių turinį siūlo skirstyti į keturias grupes: išlikimo, raidos ir augimo, globos ir saugumo bei dalyvavimo. *Išlikimo teisės* apima teisę gyventi, patenkinti svarbiausius poreikius, turėti maisto, būstą, tinkamas gyvenimo sąlygas, medicininį aptarnavimą. *Raidos, augimo* – savo galimybių plėtojimą, mokymąsi, teisę į laisvalaikį, informaciją, dalyvavimą kultūrinėje veikloje, užtikrina minties ir sąžinės laisvę. *Globos, saugumo teisės* – būti apsaugotam nuo netinkamo elgesio, išnaudojimo, aplaidaus elgesio. Jos aprėpia vaikų darbo, agresyvaus elgesio su jais, seksualinio išnaudojimo ir kitas problemas. *Dalyvavimo teisės* – aktyviai dalyvauti bendruomenės gyvenime, laisvai reikšti savo mintis, vertinti dalykus, susijusius su pačių vaikų gyvenimu²⁸.

Taigi, vaiko samprata šiandieninėje visuomenėje siejama jo specifiniu teisiniu subjektiškumu, kuris nulemtas asmens amžiaus, jo brandumo, bei iš to išplaukiančių specifinių vaiko interesų. Atsižvelgiant į tai, galima formuluoti tokį vaiko apibrėžimą: tai asmuo iki 18 metų amžiaus, jei įstatymai nenumato kitaip, turintis specifinį teisinį subjektiškumą, nulemtą jo nepilnametystės, fizinio, emocinio, protinio nesubrendimo ir dėl to turintis specifinių interesų. Vaikas yra visavertis žmogus, tačiau tuo pačiu ir globos objektas, reikalaujantis rūpesčio ir apsaugos, dėl to yra tampriai susijęs su tėvais, kitas suaugusiais. Vaiko teisės apima aprūpinimo, apsaugos teises, užtikrinančias jų fiziologinius, būtinausius poreikius, taip pat – dalyvavimo, socialines, kultūrinės teises, kurios užtikrina vaikui galimybę mokytis, tobulėti, dalyvauti visuomenės gyvenime.

1.2. Vaiko teisių apsaugos samprata

Pasaulyje vaikų teisių apsauga rūpinamasi jau bent šimtmetį. „Žmonija privalo vaikui duoti visa, ką ji turi geriausio“, - teigiama Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijoje (1959 m.). Šią preambulėje minimą nuostatą G. Sakalauskas (2000) vadina „kertiniu akmeniu“, ant kurio imta statyti vaiko teisių apsaugos sistemą, o 20 amžių - „vaiko teisių amžiumi“. „Žmonių bendrija, giliai suvokusi, kad tai, ką vaikas gauna iš jį supančio pasaulio, jam gražins ir savo gyvenime vadovausis vaikystėje nustatytais principais, nuo vaiko ignoravimo ir išnaudojimo

²⁸ Jevsejevienė J. Piliečio ugdymas supažindinant su vaiko teisėmis ir jas įgyvendinant pradinėse klasėse. http://www.gimtasizodis.lt/jevsejev_03_4.htm; prisijungimo laikas: 2009 09 05.

perėjo prie pagarbos vaiko asmenybei, ypatingos jo teisių apsaugos“, – teigia autorius²⁹. Kas ir kokia yra toji „ypatinga“ vaiko teisių apsauga bus siekiama išsiaiškinti šiame darbo skyriuje, analizuojant „vaiko teisių apsaugos“ sampratą.

Dabartinės Lietuvių kalbos žodynas žodį „apsauga“ aiškina kaip apsaugojimą, gynimą³⁰. Apsauga – angliškai *protection*, lotyniškai - *protectio*. *Protekcija* tarptautinių žodžių žodyne aiškinama kaip „įtakingo asmens, organizacijos arba įstaigos globa, parama žmogui, tvarkančiam kokius nors reikalus“³¹. Taigi, kalbant apie vaiko teisių apsaugą ją reikia suprasti, kaip suaugusiųjų bei institucijų veiklą, užtikrinant visapusišką vaiko gerovę. Vaiko gerovės tikslas yra įvardintas Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijoje (toliau – Koncepcija): pasiekti politinį susitarimą dėl vaiko gerovę lemiančių vertybių, nuostatų ir numatyti vaiko gerovės įgyvendinimo gaires. Koncepcija – tai vaiko politikos ateities išvalgos. Vadovaujantis Koncepcija, nuosekliai įgyvendinant Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją, daromos nuoseklios reformos, kuriamos strategijos, įgyvendinimo planai, įstatymų bei lydimųjų teisės aktų pakeitimai.

Taigi, siekiant vaiko gerovės, labai svarbu kurti nacionalinę politiką šiuo klausimu. Būtent tokios politikos formavimas ir vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo užtikrinimas, kaip skelbiama UNICEF tinklapyje, ir yra vaiko teisių apsaugos tikslas³².

Politikos formavimas šiuo atveju suprantamas kaip nacionalinių teisės aktų rengimas, tarptautinių teisės aktų integravimas į nacionalinę teisę, jų įgyvendinimas bei veiklos kontroliavimas per atitinkamas institucijas bei pareigūnus, įvairių įstaigų bei organizacijų bendradarbiavimas vaikų teisių apsaugos srityje. Lietuvoje vaikų teisių bei laisvių gynimo pagrindai nustatomi Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, kurio paskirtis - gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje³³.

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme numatomos bendrosios vaiko teisių apsaugos nuostatos, kurių laikytis privalo tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai, valstybės, vietos savivaldos ir visuomeninės institucijos, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys. Šios nuostatos bei principai apima:

- 1) reikalavimą visur ir visada pirmiausia atsižvelgti į teisėtus vaiko interesus;

²⁹ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000.

³⁰ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // <http://www.autoinfo.lt/webdic/>; prisijungimo laikas: 2009 03 14.

³¹ Tarptautinių žodžių žodynas //

<http://kazkas.kobra.ktu.lt/index.php?sid=ec52994b3b0224d7ebbc80df99cb7a11&Nr=16401> [žiūrėta 2009 03 14].

³² Vaiko teisių apsauga // <http://www.un.lt/lt/unicef/veikla-ir-partneriai/valstybes-institucijos/vaiko-teisiu-apsauga/>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

³³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

- 2) vaiko teisę naudotis visomis Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Vaiko teisių apsaugos pagrindų ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose nustatytais vaiko teisėmis bei laisvėmis;
- 3) kiekvieno vaiko lygias su kitais vaikais teises bei nediskriminaciją dėl savo arba savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeimyninės padėties, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių;
- 4) galimybę būti sveikam ir normaliai vystytis fiziškai bei protiškaici, o gimusiam vaikui - taip pat doroviškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime;
- 5) aprūpinimą - nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų ir globos ar rūpybos;
- 6) įstatymų nustatytas vaiko asmenines, turtines, kitas teises bei laisves - sandoriai, sudaryti pažeidžiant vaiko interesus (vaiką paliekant be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų, globos, rūpybos), kiti aktai, ribojantys ar kitaip varžantys vaiko teises, pripažįstami negaliojančiais;
- 7) suaugusiųjų atsakomybę už vaikus: vaiko teises pirmiausia privalo užtikrinti tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai³⁴.

Šios vaikų teisių apsaugos nuostatos bei principai įtvirtina vaiko interesų svarbą formuojant vaikų teisių apsaugos politiką. Vaiko interesai – tai visų pirma tai, kas lemia teigiamą vaiko vystymąsi, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius, kultūrinius, moralinius, tautinius bei materialinius poreikius. Vaikui augant keičiasi ir jo interesai, tačiau pagrindiniai iš jų nekinta: pavyzdžiui, vaiko poreikis bendrauti su tėvais, broliais, seserimis, bendraamžiais, vystytis savo tautybės visuomenėje, turėti geras sąlygas mokytis, ugdyti turimus talentus ir pan. Tiksliai apibrėžti vaiko interesų sampratą sunku, o ir ne visai tikslinga, nes kiekvienu konkrečiu atveju jie gali kisti, atsižvelgiant į charakterio savybes, pomėgius, amžių, sveikatą, supančią aplinką ir t.t. Objektiviai vertinant, tai turėtų būti išsilavinęs, sveikas, aukštų moralinių savybių žmogus, tvirta asmenybė. Taigi, pamatinis vaikų teisių apsaugos principas – tai vaiko interesų viršenybės principas, įtvirtintas svarbiausiame tarptautiniame vaiko teises ginančiame teisės akte – Vaiko teisių Konvencijoje (1995). Pagal šios konvencijos 3 str. 1 dalį „imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai“.

Apibendrinat galima teigti, kad vaiko teisių apsauga – tai pirmiausia valstybės politikos formavimas, siekiant užtikrinti vaiko gerovę, atsižvelgiant į jo interesus, amžių, brandą. Vaiko

³⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

teisių apsauga turi rūpintis suaugusieji, taip pat – įvairios institucijos. Pastaraisiais metais tam tikrose vaiko teisių apsaugos srityse įvairiais šalies valdymo lygmenimis nemažai nuveikta, tačiau kurti efektyvią vaiko teisių apsaugos sistemą tebėra vienas iš pagrindinių mūsų visuomenės strateginių uždavinių.

1.2.1. Vaiko teisių apsaugos institucijos

Ankstesniame skyriuje išsiaiškinome, kad vaiko teisių apsauga tiesiogiai priklauso nuo suaugusiųjų bei įvairių institucijų, taigi šiame skyriuje bus bandoma apžvelgti Lietuvoje vaikų teisių apsaugos srityje veikiančių institucijų įvairovę bei kompetencijas. Kaip teigia G. Imbrasienė, Lietuvoje veikia daug skirtingų institucijų, skirtingais pavadinimais, tačiau jų tikslas vienas – vaiko teisių gynimas³⁵.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme nurodoma, jog Lietuvoje suformuota vaiko teisių apsaugos institucijų sistema, apimanti valstybės, vietos savivaldos ir nevyriausybinę organizacijų lygmenis (priedas Nr.1). Šiuo metu esanti vaiko teisių apsaugos sistema yra decentralizuota, o šioje srityje veikiančios institucijos yra pasidalijusios funkcijas ir atsakomybę: vienos jų formuoja šios srities politiką ir ją vykdo, kitos – atsako už šios srities kontrolę ir priežiūrą.

Valstybės lygmens institucijos. Pirmai grupei institucijų, susijusių su vaiko teisių apsauga, priskiriamos Seime ir prie šalies Prezidento dirbančios institucijos. Pagal savo kompetenciją, kurią nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija ir kiti teisės aktai, Lietuvos Respublikos Seimas, Vyriausybė, ministerijos, prokuratūra, kitos valstybės institucijos rengia ir įgyvendina priemones vaiko teisių apsaugos ir jų gynimo srityje³⁶.

LR Seimo Jaunimo ir sporto reikalų komisija rūpinasi valstybės jaunimo politikos formavimu ir įgyvendinimu³⁷.

LR Seimo Žmogaus teisių komitetas, Socialinių reikalų ir darbo komitetas, Švietimo, mokslo ir kultūros bei kiti komitetai kuruoja konkrečius klausimus, susijusius su vaiko teisių apsauga, ir vykdo parlamentinę kontrolę³⁸. Jie nagrinėja ir teikia pasiūlymus Seimui, Vyriausybei dėl vaiko, šeimos teisių apsaugos politikos formavimo, smurtinių, seksualinių nusikaltimų vaikams prevencijos, nagrinėja vaiko, šeimos ekonominę, socialinę padėtį,

³⁵ Imbrasienė G. Įžangos žodis // Vaikų teisių apsaugos kontrolės institucijos. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2001. P. 13.

³⁶ Ažubalytė R., Ancelis P., Burda R. Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais // <http://www.vrm.lt/index.php?id=612>; prisijungimo laikas: 2009 04 06.

³⁷ Apie komisiją // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6358&p_d=81826&p_k=1; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

³⁸ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Valstybinio audito ataskaita Vaiko teisių apsaugos vykdymas (2008) // www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaita.php?2138; prisijungimo laikas: 2009 05 11.

analizuoja, kaip įgyvendinamos Vaikų ir jaunimo socializacijos, Nepilnamečių justicijos programose numatytos priemonės, kaip įgyvendinami Valstybinės švietimo strategijos uždaviniai ir kt.³⁹.

LR vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga prižiūri ir kontroliuoja kaip Lietuvoje vykdomos Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ir kitų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą reglamentuojančių tarptautinių teisės aktų nuostatos; kaip laikomasi Lietuvos nacionalinių teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, nuostatų; koordinuoja valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų, nevyriausybinų organizacijų, kitų juridinių ir fizinių asmenų veiksmus, sprendžiant su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga ir užtikrinimu susijusius klausimus, bei skatina tarpžinybinį bendradarbiavimą; identifikuoja ir analizuoja minėtų teisės aktų vykdymo trūkumus, teikia pasiūlymus jų realizavimo procesui tobulinti; atstovauja vaikams valstybės politiniuose ir visuomeniniuose procesuose; keičiasi informacija ir skleidžia žinias tinkamos vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais; skatina visavertį vaikų dalyvavimą sprendžiant su jais susijusius klausimus ir pan.⁴⁰. Ši institucija neturi ir nenaudoja valstybinės prievartos priemonių ir jos rekomendacijų įgyvendinimas užtikrinamas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus autoritetu. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus priimami rekomendaciniai sprendimai yra autoritetingos ir nešališkos išvados, kurių tikslas ne bausti asmenis, pažeidusius vaiko teises ir teisėtus interesus, o užkirsti kelią šiems pažeidimams⁴¹.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendina šeimos, jaunimo, vaiko teisių apsaugos ir socialinės paramos šeimos politiką, kartu su kitomis valstybės ir savivaldybės institucijomis ir įstaigomis užtikrina tinkamą vaiko teisių apsaugą⁴².

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos turi įgyvendinti vaiko teisių apsaugos priemones, ginti vaiko teises ir teisėtus interesus (ir atstovauti jiems) valstybės ir savivaldybių institucijose bei įstaigose, nevyriausybinėse organizacijose ir kitose įstaigose, pagal kompetenciją koordinuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbą ir teikti joms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos tarnybų ir kitų institucijų, įstaigų statistinę informaciją, ją sisteminti, apibendrinti, analizuoti ir teikti Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai bei kitoms institucijoms⁴³.

³⁹ Vaiko teisės // http://www3.seimas.lt/pls/inter/w5_show?p_r=5473&p_d=69313&p_k=1; prisijungimo laikas: 2009 10 29.

⁴⁰ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos uždaviniai //

<http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?sakid=5294&dokid=65743&kalbid=1>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁴¹ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2006 m. veiklos ataskaita //

<http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?kalbid=1&sakid=5299>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁴² Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Valstybinio audito ataskaita Vaiko teisių apsaugos vykdymas (2008) // www.vkontrole.lt/auditas_ataskaita.php?2138; prisijungimo laikas: 2009 05 11.

⁴³ Ten pat.

Jaunimo reikalų departamentas (JRD) prie Socialinės apsaugos ministerijos rengia ir įgyvendina valstybės jaunimo politikos programas ir priemones, analizuoja jaunimo ir jaunimo organizacijų būklę Lietuvoje, organizuoja valstybės paramos teikimą jaunimo iniciatyvoms. vykdo tarpžinybinį bendradarbiavimą su kitomis Lietuvos valdžios ir valdymo institucijomis, įtakojančiomis jaunimo politikos principų įgyvendinimą valstybės valdyje, ir apjungia jų pastangas bendram politikos nuostatų realizavimui. Bendradarbiaujant JRD įgyvendina bendrus mokomojo ir informacinio pobūdžio renginius ir programas, keičiasi informacija ir vykdo jos sklaidą visuomenėje⁴⁴.

Švietimo ir mokslo, Sveikatos apsaugos, Teisingumo ir Vidaus reikalų ministerijos vykdo papildomas funkcijas, susijusias su vaiko teisių apsaugos įgyvendinimu. Švietimo ir mokslo ministerijai priskirta dalyvauti formuojant vaiko teisių apsaugos politiką ir vykdyti ją įgyvendinamos švietimo politikos srityje; kaupti, sisteminti ir analizuoti informaciją vaikų ugdymo ir užimtumo klausimais; kartu su savivaldybių institucijomis rūpintis mokyklų lankomumu, ikimokyklinio ugdymo kuo didesniu prieinamumu, teikiamų švietimo paslaugų kokybe, vaikų papildomojo ugdymo plėtojimu; kartu su savivaldybių institucijomis rūpintis pedagoginės psichologinės pagalbos vaikams prieinamumu; užtikrinti švietimo priemonių, kuriomis siekiama apginti vaiką nuo visų formų fizinio ar psichologinio smurto, kitų vaiko teisių pažeidimų, įgyvendinimą; koordinuoti specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veiklą. Sveikatos apsaugos ministerija dalyvauja formuojant vaiko teisių apsaugos politiką ir vykdo ją įgyvendinamos gyventojų sveikatinimo politikos srityje; kaupia, sistemina ir analizuoja informaciją vaikų sveikatos klausimais; rengia ir vykdo su vaikų sveikatos būklės gerinimu susijusias programas; garantuoja sveikatos paslaugų vaikams prieinamumą. Teisingumo ministerija dalyvauja formuojant vaiko teisių apsaugos politiką ir vykdo ją ministerijos reguliavimo srityje; analizuoja įstatymų atitiktį vaiko teisėms ir laisvėms; įgyvendina priemones, užtikrinančia valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą vaikams; kaupia, sistemina ir analizuoja informaciją vaiko teisių apsaugos klausimais ministerijos reguliavimo srityje; vykdo ministerijos kompetencijai priskirtas funkcijas, susijusias su Lietuvos Respublikos teismų susižinojimu su užsienio valstybių teismais, užsienio valstybių institucijomis ir teisinės pagalbos teikimu vaiko teisių apsaugos srityje. Vidaus reikalų ministerija dalyvauja formuojant vaiko teisių apsaugos politiką ir vykdo ją ministerijos reguliavimo srityje; kaupia, sistemina ir analizuoja informaciją apie vaikų ir jų atžvilgiu padarytas nusikalstamas veikas, pagal kompetenciją - apie administracinius teisės pažeidimus, taip pat kitais ministerijos kompetencijai priskirtais vaiko teisių apsaugos klausimais; pagal kompetenciją rengia ir

⁴⁴ Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos // <http://www.jrd.lt/index.php?1987382772>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

įgyvendina programas vaikų nusikalstamumo, smurto prieš vaikus, prekybos vaikais ir kitais vaiko teisių pažeidimų prevencijos klausimais⁴⁵.

Apskričių viršininkai turi rengti, koordinuoti ir vykdyti apskrities socialines programas ir socialinius projektus; administruoti nemokamą maitinimą mokiniam, kurie mokosi apskrities viršininko įsteigtose mokyklose ir ilsisi tų mokyklų organizuotose dieninėse vasaros poilsio stovyklose ir kt.⁴⁶

Savivaldybių lygmens institucijos. Pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą vaikų ir jaunimo teisių apsauga yra valstybinė (perduota savivaldybėms) funkcija. Svarbios vaiko teisių apsaugos vykdymo, vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo, vaikų globos (rūpybos) organizavimo ir priežiūros funkcijos yra perduotos vietos savivaldos institucijoms. Vaiko teisių apsauga vietos savivaldos institucijose garantuojama ir vykdoma per savivaldybių Tarybas, vietos savivaldos vykdomąsias institucijas, vaiko teisių apsaugos tarnybas, policijos nepilnamečių reikalų pareigūnus, švietimo skyrius, vietos darbo biržas ir kt. institucijas. Vaikų teisių apsaugą bei jų nusikalstamumo prevenciją miestuose ir rajonuose atlieka ir įgyvendina rajonų (miestų) vaikų teisių apsaugos tarnybos (Ažubalytė R., Ancelis P., Burda R., 2005).

Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos turi užtikrinti vaiko teisių apsaugą, vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų įgyvendinimą ir priežiūrą; rengti ir įgyvendinti priemones vaiko teisių apsaugai ir jo teisių pažeidimų prevencijai gerinti; įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka atstovauti vaiko teisėms ir teisėtiems interesams teismuose; ginti vaikų teises šeimose, globėjų (rūpintojų) ir įvaikintojų šeimose bei šeimynose, valstybės ir savivaldybių institucijose bei įstaigose, nevyriausybinių institucijų, organizacijų ir fizinių asmenų įsteigtose vaikų globos įstaigose ir kartu su vaiko tėvais (įvaikintojais), globėjais (rūpintojais), įstaigų darbuotojais šalinti aplinkybes, dėl kurių pažeidžiamos vaiko teisės; įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka organizuoti likusių be tėvų globos vaikų globą (rūpybą) šeimose bei šeimynose, valstybės ir savivaldybių institucijose bei įstaigose, nevyriausybinių institucijų, organizacijų ir fizinių asmenų įsteigtose vaikų globos įstaigose; įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka organizuoti įvaikinimą⁴⁷. Tarnybos gina vaikų teises šeimose, šalina aplinkybes, dėl kurių vaikai jose neprižiūrimi; įkurdina likusius be tinkamos globos vaikus kitose šeimose, ugdymo įstaigose; dirba su delinkventinio elgesio vaikais, šalina priežastis ir sąlygas, dėl kurių šie vaikai gali pažeisti teisę. Šios tarnybos tvarko vaiko teisių

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 194 „Dėl vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr.140-511.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Valstybinio audito ataskaita vaiko teisių apsaugos vykdymas (2008) // www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaita.php?2138; prisijungimo laikas:2009 05 11.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vaiko teisių ir apsaugos tarnybos. // http://www.socmin.lt/index.php?-1445770994; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

apsaugos informacinę sistemą apie įstatymų vykdymą, jų pažeidimus ir pan. Jų kompetencijai priklauso statistinių duomenų apie nedarnias šeimas, nesimokančius ir nedirbančius vaikus, jų teisių pažeidimus, vaikų prostituciją, seksualinę prievartą ir kt. medžiagos rinkimas, tikrinimas ir sisteminimas. Vaikų teisių apsaugos tarnybos darbuotojai gali dalyvauti ikiteisminiame tyrime (teisminiame nagrinėjime) kaip specialistai. Dažniausiai VTAT darbuotojai gali dalyvauti apklausiant nepilnametį asmenį: užmegzti psichologinį kontaktą, suformuluoti klausimus bei kitaip padėti apklausiančiam pareigūnui. Vaiko teisių apsaugos darbuotojai taip pat gali dalyvauti baudžiamajame procese kaip vaiko atstovai (atvejais, kai vaikas neturi kito įstatyminio atstovo), taip pat atvejais, kai įstatyminiam atstovui atsisakyta leisti dalyvauti procese. Tokiu būdu VTAT darbuotojas įgyja atstovaujamo proceso dalyvio teises ir privalo ginti jo teisėtus interesus⁴⁸.

Savivaldybių bendruomenių vaiko teisių apsaugos tarybos, veikiančios prie savivaldybių tarybų, pagal savo kompetenciją privalo teikti savivaldybės tarybai siūlymus dėl vaiko teisių apsaugos politikos ir strategijos formavimo bei prioritetų nustatymo bendruomenėje, vaiko teisių apsaugos politikos ir strategijos formavimo bei prioritetų nustatymo bendruomenėje, vaiko teisių apsaugos pažeidimų prevencijos priemonių rengimo bei įgyvendinimo bendruomenėje⁴⁹.

Socialiniai darbuotojai, teikiantys socialinę priežiūrą socialinės rizikos šeimoms turi vykdyti socialinių problemų socialinės rizikos šeimoms išskelimo prevenciją; planuoti ir teikti socialinę priežiūrą socialinės rizikos šeimoms, ugdant ir palaikant suaugusių šeimos narių socialinius įgūdžius; nustatyti socialinės rizikos šeimų socialinių paslaugų poreikį; rinkti ir kaupti informaciją apie socialinės rizikos šeimų problemas ir jų socialinę aplinką; teikti siūlymus dėl socialinės rizikos šeimos įrašymo ir išbraukimo iš socialinės rizikos šeimų apskaitos; telkti pedagogų, socialinių pedagogų, psichologų ir kitų specialistų komandą darbui su socialinės rizikos šeimomis ir kt.⁵⁰

Visuomeninio (nevyriausybino) lygmens vaiko teisių apsaugos institucijos. Trečiasis vaikų teisių apsaugos institucijų lygmuo yra nevyriausybiniis. Įstatymas numato, jog valstybė ir vietos savivaldos institucijos skatina ir remia savanorišką visuomeninių organizacijų, taip pat tradicinių bei valstybės pripažintų religinių bendruomenių veiklą vaiko teisių apsaugos srityje⁵¹. Bendradarbiavimas su nevyriausybiniomis organizacijomis suprantamas kaip papildomi atviros teisinės valstybės mechanizmai, kurie vengiant institucinių biurokratių

⁴⁸Ažubalytė R., Ancelis P., Burda R. Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais // <http://www.vrm.lt/index.php?id=612>; prisijungimo laikas: 2009 04 06.

⁴⁹Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Valstybinio audito ataskaita Vaiko teisių apsaugos vykdymas (2008) // www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaita.php?2138; prisijungimo laikas:2009 05 11.

⁵⁰Ten pat.

⁵¹Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

barjerų užtikrina papildomą paramą ir pagalbą įvairioms asmenų grupėms, o ypač nepilnamečiams. Bendradarbiavimas su nevyriausybinėmis organizacijomis yra svarbus ir gali būti efektyvus, nes konkrečiomis problemomis besirūpinančios organizacijos paprastai specializuojasi tam tikrose srityse ir dėl to gali suteikti kvalifikuotas pagaldas. Tik tarpusavio supratimas ir tikslingas siekis spręsti problemą kompleksiskai, gali duoti teigiamų rezultatų. Pareigūnai, žinantys nevyriausybinių organizacijų veiklos kryptis ir jų teikiamų paslaugų pobūdį, gali bendradarbiauti ir spręsdami prevencijos klausimus, ir, be abejo, siūlyti proceso dalyviams, ypač nusikalstamos veikos aukoms, kuriems reikia adekvačios pagalbos, nevyriausybinių organizacijų pagalbą, jei tokios pagalbos neteikia arba nepakankamai teikia valstybinės institucijos⁵². Lietuvoje veikia tiek tarptautinės, tiek nacionalinės visuomeninio lygmens vaiko teisių apsaugos institucijos, organizacijos, viešosios įstaigos, labdaros, paramos fondai, asociacijos, religinės bendrijos ir pan.

Aktyviausios iš Lietuvos Respublikoje veikiančių šio lygmens organizacijų yra:

UNICEF, kurio tikslas - sukurti vaikams tinkantį pasaulį. Misija: ginti vaiko teises, padėti užtikrinti jų pagrindinius poreikius ir didinti jų galimybes vystyti savo potencialą; mobilizuoti politinę valią ir materialinius išteklius, kad vaikams būtų suteiktas pirmumas; teikti specialią pagalbą nuo karo, nelaimių, ypatingo skurdo, prievartos ir išnaudojimo nukentėjusiems bei negalią turintiems vaikams; kovoti už moterų ir mergaičių teises bei remti jų visavertį dalyvavimą politiniame, socialiniame ir ekonominiame bendruomenių gyvenime; UNICEF misijai daro įtaką ir tarptautiniai tikslai bei veiksmų planai, kuriuos patvirtino šalys JT narės, tarp kurių yra ir Lietuva. Svarbiausias iš šių dokumentų yra Tūkstantmečio Plėtros Tikslai⁵³. UNICEF siekia padėti Vyriausybei įgyvendinti tarpvalstybinius įsipareigojimus, ginti vaiko teises ir garantuoti jo saugumą, įtvirtinti vaiko teisių institutą ne tik įstatymu, bet ir užtikrinti jo įgyvendinimą. Ypač dėmesį UNICEF skiria sveikatos programoms. Dirbdamas šioje srityje fondas bendradarbiauja su daugeliu įstaigų: Respublikiniu mitybos centru (vykdoma jodo deficito programa), AIDS centru (vykdoma AIDS ir priklausomybės nuo narkotikų prevencijos programa) ir kt.⁵⁴.

Gelbėkit vaikus /Save the Children – tai organizacija, kurios misija - kovoti už vaiko teises, daryti įtaką visuomenės nuomonei. Vaiko teisių informacijos centras siekia didinti vaiko teisių žinomumą Lietuvoje, todėl savo iniciatyva vykdo su įvairiomis vaiko teisėmis susijusius

⁵² Ažubalytė R., Ancelis P., Burda R. Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais // <http://www.vrm.lt/index.php?id=612>; prisijungimo laikas: 2009 04 06.

⁵³ UNICEF misija ir tikslai // http://www.unicef.lt/misija_tikslai/; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁵⁴ Bačiulienė K., Zaborskis A. Požiūris į vaiko sveikatą Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje // Medicina. 2004, Nr. 40 (8), p. 714 - 720.

tyrimus, organizuoja JT Vaiko teisių konvencijos mokymus bei seminarus vaikams, politikams, specialistams, mokytojams, žurnalistams ir kt., leidžia su vaiko teisėmis susijusius leidinius⁵⁵.

Lietuvos Caritas, Šeimos ir vaikų skyrius - skyriaus veikla orientuota į jautriausią visuomenės ląstelę – šeimą. Teikiamomis paslaugomis siekiama teikti psichosocialinę pagalbą šeimoms, esančioms socialinėje atskirtyje, dirbant su vaiku ir jo šeima siekiama sustiprinti šeimą ir išsaugoti vaiką jo natūralioje aplinkoje. Sergantiems priklausomybėmis - kurti Lietuvą apimantį savipagalbos tinklą⁵⁶.

Visos Lietuvos vaikai (SOS vaikai) misija - padėti našlaičiams, vaikams, likusiems be tėvų globos, socialiai remtinoms šeimoms, vienišiams seneliams, benamiams ir savo kompetencijos ribose ginti jų teises⁵⁷.

SOS vaikų kaimų Lietuvoje draugija tai labdaros ir paramos fondas, atliekantis našlaičių, tėvų netekusių ar kitokios globos reikalingų vaikų socialinį ugdymą bei siekiantis juos aprūpinti materialiai, suteikiantis našlaičiams, netekusiems tėvų ar kitokios globos reikalingiems vaikams, namus, suteikiantis vaikams kokybišką, jų poreikius atitinkantį išsilavinimą, reikalui esant, įstatymų nustatyta tvarka steigia atitinkamas lavinimo įstaigas, yra pavyzdys panašioms organizacijoms, sprendžiančioms vaikų vystymosi, socialinės pedagogikos, vaikų lavinimo bei vadovavimo jiems problemas, būdingas įvairiai kultūrinei aplinkai, remia ir/arba įgyvendina įvairias programas, planus, projektus, kurių tikslas yra socialinis vaikų ugdymas, lavinimas arba profesinis paruošimas ir kt.⁵⁸.

Saugaus vaiko centras Pagrindinis veiklos tikslas yra vaikų prievartos ir kitų vaikų krizių prevencija bei intervencija, suteikiant savalaikę kvalifikuotą pagalbą, mokant specialistus, šviečiant vaikus, tėvus ir visuomenę⁵⁹.

Paramos vaikams centras teikia psichologinę pagalbą prievartą patyrusiems vaikams ir suaugusiems; teikia psichologinę pagalbą vaikams, suaugusiems ir šeimoms, įveikiant psichologines krizes ir šalinant emocinius nesklandumus; vykdo prevencines vaikų prievartos ir psichologinių krizių programas; ugdo savanorius, globojančius vaikus, įgyvendina „Big Brothers Big Sisters“ programą; rengia ir įgyvendina profesinio tobulėjimo ir tarpžinybinio bendradarbiavimo programas švietimo, sveikatos apsaugos, teisėtvarkos ir socialinio darbo specialistams; konsultuoja tėvus ir globėjus, rengia ir įgyvendina švietimo programas, diegiant efektyvius atsakingos tėvystės, šeimos bendradarbiavimo ir vaikų ugdymo principus; atstovauja

⁵⁵ Save the children/ Gelbėkit vaikus. Apie mus // http://www.savethechildren.net/lithuania/about_us/history.html; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁵⁶ Lietuvos CARITAS. Šeimos ir vaikų skyrius // <http://www.caritas.lt/index.php?id=18>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁵⁷ SOS vaikai. Apie mus // <http://www.sos-vaikai.lt/main.php?id=1&lang=lt>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁵⁸ SOS Kinderdorf International įstatai // <http://www.sos-kaimas.lt/id-570.pdf>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁵⁹ Saugaus vaiko centras // <http://www.saugus-vaikas.lt/>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

vaikų interesus, diegiant reikalingus įstatymus, užtikrinant vaiko teisių įgyvendinimą; telkia bendruomenę ir skatina jos narių dalyvavimą, ginant ir tenkinant vaikų poreikius⁶⁰.

VšĮ „**Vaiko namas**“ teikia psichologinę, socialinę ir teisinę pagalbą nuo seksualinės prievartos ir komercinio seksualinio išnaudojimo nukentėjusiems vaikams bei jų artimiesiems⁶¹.

VšĮ „**Rafaelis**“ - socialinė, psichologinė ir dvasinė pagalba šeimoms ir jų nariams, atsidūrusiems krizinėse situacijose⁶².

Aukščiau paminėtos visuomeninės organizacijos yra dirbančios vaiko teisių apsaugos srityje, tačiau skirtingose sferose, pvz. pagalba šeimai, pagalba našlaičiams ar be tėvų globos likusiems vaikams, pagalba prievartą patyrusiems vaikams. Tokių institucijų veiklos apžvalga leidžia pastebėti, jog visuomeniniame lygmenyje organizacijos yra labiau specializuotos, dirbančios tam tikrų probleminių atvejų sferoje, padedančios iškilus skirtingoms problemoms, vaikų teisių pažeidimų atvejams.

Taigi, apibendrinat šį skyrių, galima teigti, jog Lietuvos Respublikos teisės aktuose sukurta plati vaiko teisių apsaugos institucijų sistema, susidedanti iš 3 lygmenų – valstybės lygmens, savivaldybių bei visuomeninio (nevyriausybinų organizacijų). Matyti, jog vaiko teisių apsaugos institucijų sistema teoriniame lygmenyje yra pakankamai gerai išvystyta. Teoriškai šis institucijų tinklas platus ir stiprus, o ar toks institucijų tinklas tinkamai apsaugo vaiko teises bus aiškinamasi skyriuje, kuriame nagrinėjamas vaiko teisių apsaugos institucijų teisinis reglamentavimas.

1.3. Teisės socialinio veiksmingumo samprata

Teisės veiksmingumo sąvoka dar nėra labai sena, todėl analizuojant ją iškyla labai daug aiškinimo aspektų. “Teisės veiksmingumo sąvoka siejama su formaliu veiksmingumu, socialiniu veiksmingumu, veiksmingumu kaip teisei keltų tikslų pasiekimu, t.y. kaip siektų ir pasiektų tikslų santykiu, veiksmingumu kaip pasiektų tikslų ir sąnaudų santykiu⁶³.”

Kaip teigia prof. V. Šlapkauskas (2004), bendriausiu teisinio pozityvizmo požiūriu *teisės veiksmingumas* yra teisės normų faktinio poveikio (rezultato) ir teisėkūros subjekto įsivaizduojamo (planuojamo) teisės normų įgyvendinimo rezultato (arba teisės normų paskirties)

⁶⁰ Paramos vaikams centras // <http://lt.pvc.lt/page.php?id=1&e=1&c=1>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁶¹ Vaiko namas // http://www.children.lt/?_nm_mid=TUN3eExEQXNNQ3d3&_nm_lid=0&session=no; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁶² UNESCO VšĮ “Rafaelis” (UNESCO klubas) //

http://www.rafaelis.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=24&Itemid=36&lang=lt; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁶³ Šimašius R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2004, Nr. 54(46). P. 63.

santykis⁶⁴. Formalus veiksmingumas, pasak A. Vaišvilos, „tai konstatavimas, kad teisės institucijos funkcionuoja, įstatymai priimami, teisės normos taikomos, tam tikras procentas teisės pažeidimų išaiškinamas, teisės pažeidėjai realiai atlieka bausmes ir t.t.“ Tačiau formalusis teisės veiksmingumas konstatuoja teisės veikimo faktą, bet neatskleidžia, koks teisės poveikio veiksmingumas visuomenei, ar pasiekiami teise užsibrėžti tikslai ir pan. Koks teisės poveikis visuomenės gyvenimui atskleidžia teisės socialinio veiksmingumo sampratą.

Kaip teigia Šimašius (2004), „Socialinis (turiningasis) teisės veiksmingumas rodo, kad yra pasiekti teisės normų socialiniai tikslai“ (p.63). Socialinį teisės veiksmingumą galima vertinti per jos naudingumą, rezultatyvumą, tikslingumą. Tai integralūs rodikliai, padedantys nustatyti vaiko teisių apsaugos socialinį veiksmingumą.

Teisės naudingumą R. Šimašius (2004) įvardija kaip adresatų lūkesčių pateisinimą, atitikimą: „socialinis teisės veiksmingumas, jei jis atitinka teisės adresatų lūkesčius, tai pat gali būti įvardijamas kaip teisės naudingumas“ (p. 63).

Teisės rezultatyvumą autorius aiškina kaip prieartėjimą prie užsibrėžtų tikslų: „Teisės, kaip ir bet kurio reiškinių, veiksmingumas neišvengiamai matuojamas ekonominiais (plačiaja prasme) kriterijais, vertinant kiek pasistūmėta tikslo link. Kitaip tariant, teisė yra socialiai veiksminga, jei ji padeda priartėti prie tikslo, ir socialiai neveiksminga, jei nepadeda. Šia prasme teisės veiksmingumas yra tapatus teisės rezultatyvumui“ (p.63).

„Teisės rezultatyvumas savo ruožtu gali būti matuojamas kaip siektų ir pasiektų rezultatų santykis arba vertinamas kaip kryptingumas arba tikslingumas, t.y. vertinamas ne tiek kiekybiniais, kiek kokybiniais kriterijais – kaip artėjimas prie siektų tikslų“ (R. Šimašius, 2004, p.64.).

Profesoriaus A. Vaišvila (2004) socialinį veiksmingumą įvardija kaip realųjį žmogaus teisių saugos bei socialinio stabilumo laipsnį (padarinį), kurį lemia visa teisinio poveikio žmonių elgesiui priemonių sistema⁶⁵.

Teisės veiksmingumo lygio nustatymas reikalingas tam, kad būtų įsitikinta, kas ir kuria linkme turi būti tobulinama kuriant teisinės priemonės ir organizuojant jų taikymą, kad ir vienur ir kitur būtų pagausinta žmogaus teisių gynybos galimybių – teigia Kruminienė (2006, p. 96).

R. Šimašius (2004, p. 64) veiksmingumą vertina dviem lygmenimis:

- kaip sąlygas, kuomet teisė veiksminga apskritai (makrolygis);
- kaip atskirų teisės normų veiksmingumą (mikrolygis).

⁶⁴ Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: MRU, 2004. P. 420.

⁶⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 463.

Kalbant apie teisės socialinį veiksmingumą pabrėžtiną procesą, kuris vyksta teisei veikiant žmogaus elgesį, ir teisėkūros subjektams, siekiantiems įtvirtinti veiksmingą teisę, siūloma atkreipti dėmesį į ją (pav.nr.1).

Problemos suvokimas → Teisės tikslo formulavimas → Teisės normos kūrimas → Teisės normos išreiškimas → Teisės normos aiškinimas → Teisės normos įgyvendinimas.

1 pav. **Procesas, vykstantis teisei veikiant žmogaus elgesį** (Šimašius, 2004, 67).

Šio proceso elementai gali būti vertinami kaip kritiniai momentai, kiekviename iš jų gali slypėti teisės veiksmingumo ar neveiksmingumo paslaptis. „Galima analizuoti, kurios iš šių problemų yra svarbiausios, tačiau analitiškai žiūrint į teisės socialinį veiksmingumą, pirmiausia būtina pasiekti, kad tinkamos būtų teisinės idėjos ir išreikštos tinkamos teisės normos“ – teigia R. Šimašius (2004, p. 68). Teisės tikslų formulavimas, priemonių parinkimas, teisės formos ir teisinio reguliavimo apimčių parinkimas vaidina esminį vaidmenį kalbant apie teisės veiksmingumą. Teisėkūros procesas, o ne teisės įgyvendinimas yra pirminis siekiant užtikrinti teisės socialinį veiksmingumą. (Šimašius, 2004, p. 72).

Teisės normų kūrimo ir įgyvendinimo pagrindu visuomenė siekia geresnės žmogaus teisių ir laisvių apsaugos, gyvenimo kokybės, pabrėžia vienų ar kitų socialinių santykių tvarkymo reikšmę, kuria ir organizuoja socialinę tvarką“ – teigia prof. V. Šlapkauskas (2004, p. 582). Todėl jau teisėkūros lygiu reikia pagrįstai suprasti: kokių socialinių tikslų siekiama išleidžiant vienas arba kitas teisės normas; kokių sąnaudų reikės tam įgyvendinti; ar jų socialinis veiksmingumas nesukels visuomenės narių pasipriešinimo, dėl kurio teisės normos bus menkai veiksmingos arba apskritai neveiksmingos.

Kaip teigia A. Vaišvila „Teisės viršenybės pripažinimas reikalauja aiškiai formuluoti ją realizuojančio įstatymo tikslus: kiekvienas įstatymas kuriamas ir vykdomas šiai teisės viršenybei įgyvendinti, ir pagal tai „matuojamas“ įstatymų legitimiškumas ir socialinis veiksmingumas“ (2004, p.13.). Teisės socialiniam veiksmingumui „matuoti“ autorius skiria „teisinius ir neteisinius įstatymo tikslus“. „Teisiniais tikslais laikytini tikslai, kylantys iš teisės specifikos, ir kuriuos pasiekti teisė pajėgi savo pačios priemonėmis. Tie tikslai, kurių teisė viena pasiekti negali, o tik dalyvauja kartu su kitais socialiniais veiksniais, yra ne teisiniai, o socialiniai, kompleksiniai. Tai padeda išvengti teisės galimybių pervertinimo ir tuo pagrindu – teisės socialinės kompromitacijos“⁶⁶ (Vaišvila, 2004, p.14.)

Įsigalėjus demokratinėms visuomenėms ir jų valstybėms, išryškėjo teisės socialinė paskirtis: apsaugoti žmogaus teises ir laisves bei laiduoti teises sąlygas visuomenės pažangos

⁶⁶ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 14.

raidai. Šios teisės socialinės paskirties neatitinka teisinio pozityvizmo teorijų pagrindu susiformavusios teisės veiksmingumo sampratos. Teisinio pozityvizmo nuostatos apibrėžia teisės veiksmingumo ribas ir dažnai jas susieja su valstybės aparato veiklos efektyvumu. O socialinės sąlygos ir veiksniai, į kuriuos įtraukiami ir žmonių elgesio motyvai bei jų požiūris į teisę, suprantami kaip trikdžiai. Trikdžius reikia teisinėmis formomis įveikti arba į juos atsižvelgti, siekiant įgyvendinti teisėkūros subjekto iškeltus tikslus.

Šiuolaikinės teisės socialinio veiksmingumo sampratos kriterijai turėtų būti žmogaus teisių apsaugos (teisės socialinės paskirties) užtikrinimo laipsnis, visuomenės grupių interesų dermės ir jų teisinių galimybių įgyvendinimo laipsnis, bendruomenišką visuomenės raidą skatinančių teisinių priemonių apimtis. Šios sampratos požiūriu teisės normų aktų turinys turi atitikti visuomenės narių lūkesčius, socialinius interesus. Vienas svarbiausių teisės socialinio veiksmingumo kriterijų turėtų būti suprantamas kaip integralus rodiklis, kuris išreiškia visuomenės teisinės kultūros laimėjimus nuolatinės socialinės kaitos sąlygomis⁶⁷.

Taigi, socialinis teisės veiksmingumas yra sąvoka, rodanti, ar teisėkūros subjektų siekti tikslai yra pasiekti arba kiek prie siekiamų tikslų priartėta, ar pateisinti tam tikrų socialinių grupių ar asmenų lūkesčiai, ar teisė yra naudinga bei rezultatyvi. Socialiai veiksminga teisė turi apsaugoti žmogaus teises bei laisves.

⁶⁷ Šlapkauskas V. Teisės socialinio veiksmingumo sampratos tyrimas // Filosofija, sociologija. 2002, Nr.1. P. 47 – 51.

2. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

2.1. Vaiko teisių ir pareigų reglamentavimas

Edukologai, supažindindami vaikus su jų teisėmis, akcentuoja teisių ir pareigų vienovę. Vaiko teisės įgyvendinamos ugdant kiekvieno žmogaus unikalumo ir lygiateisiškumo suvokimą; diegiant toleranciją, pakantumą, pagarbą kitam ir kitokiam, jautrumą kitam žmogui; skatinant pastebėti problemas ir aktyviai jas spręsti; padedant mokiniui suvokti teisės, pareigos ir atsakomybės esmę bei jų tarpusavio sąsają; diegiant tinkamo elgesio grupėje ar su kitu žmogumi įpročius bei mokant konstruktyviai spręsti konfliktus; padedant vaikui suvokti savo ir kitų teises bei prisiimti pareigas⁶⁸. Tai reiškia, kad vaikai be tam tikrų teisių turi ir savo pareigas. Tačiau pastaruoju metu net ir mažiausi vaikai mokykloje žino savo teises ir manipuliuoja savo žiniomis, tačiau pamiršta, kad jį supanti mokyklos bendruomenės nariai ir kiti asmenys taipogi turi savo teises ir privalu jas gerbti. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2007 metų veikos ataskaitoje nurodoma, jog “dažnai mokiniai nežino mokinio elgesio, mokyklos vidaus darbo tvarkos taisyklių ir jose įtvirtintų pareigų, o mokytojai – kokiomis teisėtomis priemonėmis būtų galima sudrausminti vaiką, nesilaikantį mokyklos bendruomenėje egzistuojančių susitarimų. Elgesio taisyklės, tarpusavio bendravimo normas, teises ir pareigas vaikams turėtų priminti pedagogai, kurių vienas iš pagrindinių tikslų yra vaikams mokykloje sukurti antrus namus – saugius, taikius, jaukius, be prievartos <...>. Nepakankamas mokymas apie teises suponuoja ir per menką savo pareigų bei atsakomybės suvokimą, todėl būtina plėtoti ir stiprinti mokymą apie asmens teises, mokytį apie vaiko teises ne tik pačius vaikus, bet ir suaugusius (pedagogus, socialinius darbuotojus, tėvus ir pan.)”⁶⁹. Taigi, imantis tokios užduoties labai svarbu turėti „pagrindą“ – oficialius dokumentus, teisės aktus, kuriais būtų galima remtis. Labai svarbu, kad vaiko teisių apsaugą reglamentuojančiuose dokumentuose būtų aptartos ir vaikų pareigos. Teisių ir pareigų vienovė yra itin svarbi auklėjant jaunąją kartą.

Vaiko teisės labai konkrečiai reglamentuojamos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme:

- Vaiko teisė gyventi ir augti (7 str.).
- Vaiko teisė būti sveikam (8 str.).
- Vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą (9str.).
- Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę (10str.).
- Vaiko teisė į gyvenimo sąlygas (11str.).

⁶⁸ Jevsejevienė J. Piliiečio ugdymas supažindinant su vaiko teisėmis ir jas įgyvendinant pradinėse klasėse // http://www.gimtasizodis.lt/jevsejev_03_4.htm; prisijungimo laikas: 2009 09 05.

⁶⁹ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2007 m. veiklos ataskaita // <http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?kalbId=1&sakId=5299>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

- Vaiko turtinės teisės (12 str.).
- Vaiko teisė į gyvenamąjį būstą (13 str.).
- Vaiko socialinės teisės (14 str.).
- Vaiko teisė į valstybės paramą ir išlaikymą (15 str.).
- Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį (16 str.).
- Vaikų, priklausančių Lietuvos Respublikos tautinėms bendrijoms (mažumoms) teisės (17 str.).
- Vaiko pabėgėlio teisės (18 str.).
- Vaiko teisė dalyvauti vaikų apsaugos programose (19 str.).

Vaikų teisės įtvirtintos tiek nacionaliniais teisės aktais (civiliniais, baudžiamaisiais, darbo, socialinės apsaugos ir kitais įstatymais), tiek tarptautiniais dokumentais, įvairiomis konvencijomis, reglamentais ir pan. Didesnė problema ir neaiškumas yra su vaiko pareigų reglamentavimu.

Žiūrint į vaikų teisių apsaugą reglamentuojančius dokumentus istoriškai, galime pastebėti, kad viename pirmųjų tokio pobūdžio dokumentų - **Vaiko teisių deklaracijoje** buvo skelbiama: „Kiekvienas vaikas turi naudotis teisėmis *be jokių išimčių* ir skirtumų ar diskriminavimo rasės, odos, spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, socialinės kilmės, turtinės, luomo padėties ar kitokių jį patį ar jo šeimą liečiančių aplinkybių pagrindu“⁷⁰. Šiame dokumente pabrėžiama, jog vaikas turi naudotis savo teisėmis „be jokių išimčių“. Tuo tarpu, šiuolaikinėje teisėje pripažįstama, jog teisių negali būti be pareigų.

Vėlesniame dokumente, **Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje**, pakeitusioje Vaiko teisių deklaraciją, tokios nuostatos nelieka ir teigiama, jog „Valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas šioje Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors aplinkybių“. Tačiau apie vaiko pareigas čia neužsimenama. Vienintelis šio dokumento 29 straipsnis, reglamentuojantis vaiko lavinimo tikslus, yra nuoroda į tai, jog vaikai turi pareigą mokytis. Kadangi lavinimo tikslai yra „ugdyti pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, taip pat principams, paskelbtiems Jungtinių Tautų Įstatuose“; „ugdyti vaiko pagarbą tėvams, savo kultūriniam identitetui, kalbai ir vertybėms; šalies, kurioje vaikas gyvena; civilizacijoms, kurios skiriasi nuo jo paties civilizacijos“; <...>; „ugdyti pagarbą gamtai“, tai aiškinant šį straipsnį galime numanyti, jog ir

⁷⁰ Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija //

http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

vaiko pareigos yra gerbti pagrindines žmogaus teises ir pagrindines laisves, gerbti savo tėvus, kultūrinį identitetą, kalbą ir vertybes, gamtą.

Išanalizavus pagrindinį vaikų teisių apsaugą reglamentuojanti tarptautinį dokumentą, galima daryti prielaidą, jog šalims paliekama teisė nacionalinėje teisėje apsibrėžti vaikų pareigas. **Lietuvos Respublikos Konstitucijoje** nurodoma, jog vaikų pareiga – gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą (38 straipsnis). **Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas** vaiko teisių ir pareigų reglamentavimui skiria visą 4 dalį „Vaikų ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos“, tačiau šios dalies antrajame skirsnyje „Vaikų teisės ir pareigos“ randame tik vieną straipsnį „Vaikų pareigos“, kuriame teigiama, jog „vaikai turi gerbti tėvus ir tinkamai atlikti savo pareigas“ (LR CK 3.162 str.). Tačiau, kokios tiksliai yra tos pareigos, įstatymas nenurodo.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių pagrindų įstatyme jau randame ir išsamiau reglamentuojamas vaiko pareigas bei jo atsakomybės ir elgesio kontrolės ypatumus. Šio įstatymo 48 straipsnyje nurodoma, jog „vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, šio ir kitų įstatymų bei teisės aktų, gerbti kitų žmonių teises“. Įstatymas numato, jog vaiko pareigos yra „gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius, globoti juos senatvėje, ligos ar kitos negalios atvejais, padėti tėvams ir kitiems paramos reikalingiems šeimos nariams“; „gerbti pedagogus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų“; „laikytis priimtinių elgesio normų mokymo, auklėjimo įstaigose, viešose vietose, darbe, buityje“; „gerbti ir tausoti kultūros ir istorijos vertybes, gamtą, visuomenės ir privačią nuosavybę“.

Jau aptartuose dokumentuose kartojasi viena iš vaiko pareigų – pareiga mokytis. **Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme** nurodomos vaiko – mokinio pareigos: „sudarius mokymo sutartį, laikytis visų jos sąlygų, mokyklos vidaus tvarką reglamentuojančių dokumentų reikalavimų; stropiai mokytis, gerbti mokytojus ir kitus mokyklos bendruomenės narius; mokytis pagal privalomojo švietimo programas iki 16 metų“. Pastaroji pareiga kituose dokumentuose yra priskiriama prie vaiko teisių (pvz. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatyme). Taigi, pareiga mokytis iki 16 metų yra ir vaiko teisė, ir pareiga. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 43 straipsnis nustato, kad mokyklos veiklą, jos bendruomenės narių teises, pareigas ir atsakomybę reglamentuoja mokyklos nuostatai (statutas), mokyklos steigimo sandoris. Vadinasi, mokykloms, kaip institucijoms, esančioms arčiausiai vaiko, suteikiama laisvė apsibrėžti, konkretizuoti vaiko pareigas. Įstatymas tik numato, jog „vaikas turi būti ugdomas atlikti pareigas ir pats atsakyti už savo poelgius šeimoje, mokymo bei auklėjimo įstaigose, darbe, socialinėje aplinkoje⁷¹.

⁷¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

Apibendrinant reikia pastebėti, kad vaiko teisės įvairiuose dokumentuose aptariamos labai detalios, tačiau pareigoms skiriamas tik nedidelis dėmesys. Kita vertus, sprendžiant iš pavadinimų, tiek Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencija, tiek LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymais nebuvo siekiama apibrėžti vaiko pareigas, o tik teises, dėl to ir šie dokumentai vadinasi „vaiko teisių“, o ne „pareigų“ ar kitaip. Taigi, turime labai detalios vaiko teises reglamentuojančius tarptautinius bei nacionalinius teisės aktus, tačiau vaiko pareigoms dėmesys nebuvo skirtas. Pagrindinės vaiko pareigos, nurodomos įvairiuose dokumentuose, – mokytis bei gerbti savo tėvus, kitus suaugusiuosius, vykdyti savo pareigas. Šios bei kitos pareigos pagrindiniuose teisės aktuose nedetalizuojamos, tai padaryti leidžiama vaikus ugdančioms institucijoms. Tačiau, manytume, jog pusiausvyros tarp įstatymuose reglamentuojamų vaiko teisių ir pareigų nebuvimas, įneša painiavos auklėjant vaikus bei leidžia vaikams manipuliuoti savo teisėmis bei pamiršti pareigas. Suprantama, kad vaiko teisinis subjektiškumas yra pereinantis nuo vaiko teisių – privilegijų prie vaiko teisių – pareigų, tad būtent pareigų reglamentavimui turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys, nei tai yra dabar.

2.2. Vaiko teisių apsaugos reglamentavimas

Visos pasaulio šalys vienaip ar kitaip susiduria su vaikų teisių apsaugos problemomis⁷², todėl labai svarbu, kad vaiko teisių apsauga būtų reglamentuota kuo daugiau ir aiškiau. Taigi, vaiko teisių apsaugos teisinių pagrindų kūrimas yra sudėtingas ir ilgas procesas.

Būdama įvairių tarptautinių organizacijų ir Europos Sąjungos narė, Lietuva įsipareigojo saugoti vaiko teises. Šiai problemai spręsti išskirtinę reikšmę turi Lietuvos prisijungimas prie tokių tarptautinių dokumentų: Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (įsigaliojo 1992 m. vasario 2 d.); Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (įsigaliojo 1995 m. birželio 20 d.); JTO Vaiko teisių konvencijos (ratifikuota 1995 m. liepos 3 d.); Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso (ratifikuota 1996 m.); Dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje (1997 m.)⁷³.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija yra bendras, pagrindinis vaiko teisių apsaugos dokumentas, kuris nurodo visam pasauliui veiklos gaires ir tą veiklą teisiškai pagrindžia. Kaip teigia R. Rajani ir A. Petren (2002), „JT Vaiko teisių konvencija yra potencialiai galingas įrankis“⁷⁴. JT Vaiko teisių konvencija, be vaiko teisės į išskirtinę globą ir pagalbą, kiekvienam planetos vaikui pripažįsta bendražmogiškąjį statusą ir visas prigimtinės

⁷² Kviessienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Monografija. 2003. P. 183 – 184.

⁷³ Drakšienė A. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje // Teisė. Mokslo darbai. 2005, Nr. 54.

⁷⁴ Rajani R., Petren A. Vaiko teisių suvokimo stiprinimas // Vaiko teisės: nuostatų įgyvendinimas. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2002. P. 112 – 119.

žmogaus teises, kurias vaikas pajėgia suvokti ir naudotis. Aptariamą dokumentą ratifikavusios valstybės yra įsipareigojusios ginti vaiko teises pasitelkiant visas įmanomas priemones: administracines, teisines, edukacines ir kt. Šių šalių edukaciniai tikslai ir principai turi atitikti tuos, kurie išdėstyti Vaiko teisių konvencijoje. Konvencija įpareigoja suaugusiuosius visuomenės narius, o ypač ugdomąją veiklą praktikuojančius (tėvus, mokytojus ir kt.), įgyvendinti vaiko teises. Tam būtina jas išmanyti, nes jeigu apie teises nežinoma, tai tolygu jų nebuvimui (Rowe, 1994). Konvencija unikali tuo, kad tai pirmasis tarptautinis dokumentas, apimantis tokį platų ir išsamų žmogaus teisių spektrą – vaiko pilietines ir politines, ekonomines, socialines bei kultūrines teises. Be to, ji gina vaikų teisę į apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą (pirmą kartą tarptautinėje teisėje)⁷⁵. JTO Vaiko teisių Konvencija įpareigoja valstybes pripažinti kiekvieno vaiko teisę į tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jam fiziškai, protiška, dvasiškai, doroviškai ir socialiai vystytis. Tėvams arba kitiems vaiką auklėjantiems asmenims tenka didžiausia atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal jų sugebėjimą ir finansines galimybes. Valstybė turi imtis reikiamų priemonių ir padėti tėvams bei kitiems vaiką auklėjantiems asmenims šią teisę įgyvendinti, o prireikus – teikti materialinę paramą ir remti įvairias programas, ypač aprūpinti maistu, drabužiais ir būstu⁷⁶. JTO Vaiko teisių apsaugos Konvencija įpareigoja rūpintis vaiko socialine apsauga. Konvencijos dalyvės pripažino vaiko teisę naudotis tobuliausiomis sveikatos apsaugos sistemos paslaugomis ir ligų gydymo bei sveikatos atstatymo priemonėmis. Taigi, ir mūsų valstybė turi rūpintis, kad nė vienam, vaikui nebūtų atimta teisė naudotis tokiomis sveikatos apsaugos sistemos paslaugomis. Valstybė turi siekti įgyvendinti šią teisę ir imtis priemonių, leidžiančių: mažinti kūdikių ir vaikų mirtingumą; užtikrinti reikiamą medicinos pagalbą ir sveikatos apsaugą visiems vaikams; kovoti su ligomis ir pusbadžiavimu, naudojant pirmąją medicinos ir sanitarijos pagalbą, be viso kito, taikyti lengvai prieinamą technologiją ir aprūpinti pakankamai maistingais produktais, atsižvelgiant į gamtos užterštumo pavojų ir riziką, švriu geriamuoju vandeniu; teikti motinoms reikalingas sveikatos apsaugos paslaugas iki gimdymo ir po jo; informuoti visus visuomenės sluoksnius, ypač tėvus ir vaikus, apie vaikų sveikatą ir mitybą, maitinimo krūtimi privalumus, higieną, vaiko gyvenamosios aplinkos sanitariją ir būdus, kaip išvengti nelaimintų atsitikimų, taip pat sudaryti jiems galimybę lavintis ir tokiomis žiniomis pasinaudoti⁷⁷.

Šalims būtina, kad teisės aktas, kuriuo steigama nepriklausoma vaikų institucija, būtų pagrįstas Konvencijos nuostatomis, suteikiančiomis jai plačius, teisėmis pagrįstus įgaliojimus ir

⁷⁵ Jonynienė, V. Ž. Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos // Acta Paedagogica Vilnensia. 2005.

⁷⁶ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000.P.29.

⁷⁷ Ten pat, P. 32.

įtvirtintomis tarptautinėje teisėje⁷⁸. Vaiko teisių Konvencija jau vien dėl savo tarptautinio pobūdžio negali būti labai detali, kadangi ji skirta daugeliui valstybių, kurių skirtingos tradicijos, teisinė sistema, vidaus situacija. Šiems dalykams skirti kiti teisės aktai, kuriuos privalu derinti su ratifikuota Konvencija.

Lietuvos Respublikoje vaiko teises ir jų apsaugą reglamentuoja daug įstatymų, įvairūs teisės aktai ir pan. Pagrindines vaiko, kaip žmogaus, teises (į gyvybę, sveikatą, laisvę, asmens neliečiamybę, teisę į normalų fizinį, protinį, dvasinį, dorovinį, socialinį vystymąsi ir kt.) pirmiausia saugo Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas, Administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Baudžiamasis kodeksas, Darbo kodeksas, procesiniai ir kiti įstatymai.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje ir 39 straipsnio 3 dalyje numatoma, kad valstybė saugo ir globoja vaikystę bei, kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas. Lietuvos Respublikos Konstitucija gina visas Vaiko teisių Konvencijoje nurodytas vaiko teises. Konstitucijos 19 straipsnis skelbia: „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“. Teisė gyventi – viena pagrindinių vaiko teisių. Valstybės, dalyvaujančios Konvencijos įgyvendinime pripažįsta kiekvieno vaiko teisę gyventi; užtikrina didžiausią galimybę vaikui gyventi ir būti sveikam (6 straipsnis). Žmogaus gyvybė ir jo orumas sudaro asmenybės vientisumą, reiškia žmogaus esmę. Gyvybė ir orumas yra prigimtinės žmogaus savybės, todėl negali būti traktuojamos atskirai. Taigi žmogaus gyvybė ir orumas, kaip išreiškiantys žmogaus nepaprastą esmę, turi viršenybę įstatymo atžvilgiu⁷⁹. Konvencijos 37 straipsnis draudžia kankinimus, kitoki žiaurų, nežmonišką, žeminantį orumą elgesį bei bausmes, o Konstitucijos 21 straipsnis nustato draudimą žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes.

LR Civilinio kodekso 3.163 straipsnyje nurodoma, jog nepilnamečių vaikų teisių įgyvendinimą užtikrina tėvai, globėjai, rūpintojai. Taigi, pagal šį įstatymą, pirmumo teisė vaikų teisių apsaugos srityje suteikiama artimiausiam vaiko institutui – šeimai, tiksliau, tėvams (globėjams, rūpintojams). Valstybinėms vaiko teisių apsaugos institucijoms bei prokuratūrai prievolė užtikrinti vaiko teisių apsaugą atsiranda tuo atveju, jei tėvai ar globėjai (rūpintojai) vaikų teises pažeidinėja (CK 3.163str., 4d.).

Svarbiausias žingsnis vaikų teisių apsaugos srityje Lietuvoje buvo žengtas 1996 m. kovo 14d.: Lietuvos Respublikos Seimas priėmė **Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą**, kuriame iš esmės nenukrypstama nuo Vaiko teisių konvencijos nubrėžtų principų, tik labiau pritaikomi konkrečiai Lietuvos situacijai, kartu numatant kai kuriuos vaiko teisių apsaugos

⁷⁸ Newell P., Holmberg B. Vaiko teisių sergėtojai // Vaiko teisės: nuostatų įgyvendinimas. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2002. P. 147.

⁷⁹ Bačiulienė K., Zaborskis A. Požiūris į vaiko sveikatą Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje // Medicina. 2004, Nr. 40 (8). P. 714 – 720.

įgyvendinimo mechanizmus, pavyzdžiui, atsakomybės už vaiko teisių pažeidimus pagrindus⁸⁰. Siekiant užtikrinti tinkamą ir efektyvią vaiko teisių apsaugą bei realizuojant šias konstitucines nuostatas, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme yra nustatytos pagrindinės vaiko teisių apsaugos bei gynimo garantijos, vaiko teisių apsaugos institucijų sistema ir veiklos teisiniai pagrindai. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo paskirtis – gerinti vaiko teisinę apsaugą šalyje ir nustatyti su Lietuvos Respublikos Konstitucija, tarptautinės teisės normomis bei principais suderintus vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus. Šis įstatymas nustato pagrindines vaiko teises, laisves bei pareigas, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausias garantijas, reguliuoja vaiko elgesio kontrolės bei jo atsakomybės pagrindines sąlygas, nustato tėvų, kitų fizinių ar juridinių asmenų atsakomybės už vaiko teisių pažeidimus bendrąsias nuostatas, vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą ir jų veiklos teisinius pagrindus⁸¹.

2000 m. gegužės 25 d. Seimas priėmė **Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymą**. Jo esminis tikslas yra sudaryti teisinę prielaidą, užtikrinti Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos ir kitų su vaiko teisių apsauga susijusių teisės aktų nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje, taip pat kontroliuoti valstybinių, savivaldos, nevalstybinių institucijų bei organizacijų ir privačių asmenų veiklą, dėl kurios gali būti pažeidžiamos vaiko teisės (Imbrasienė, 2001). Šis įstatymas reglamentuoja vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą, taip pat Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos statusą bei struktūrą.

Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas⁸² numato socialinių paslaugų teikimo socialinės rizikos vaikams, likusiems be tėvų globos, tvarką. Įstatyme nurodoma, jog „socialinės paslaugos socialinės rizikos vaikui, likusiam be tėvų globos, teikiamos kuriant saugią ir sveiką vaiko ugdymosi ir vystymosi aplinką, formuojant savarankiško gyvenimo įgūdžius, atkuriant, palaikant ir stiprinant socialinius ryšius su šeima, artimaisiais, visuomene ir organizuojant su švietimu ir ugdymu suderintą pagalbą bei išnaudojant visas galimybes, kad vaikas gyventų šeimoje. Socialinės paslaugos vaikui su negalia teikiamos sudarant sąlygas jam gyventi savo šeimoje, augti sveikoje ir saugioje aplinkoje ir organizuojant pagalbą, suderintą su švietimu ir ugdymu, asmens sveikatos priežiūra ir specialiosios pagalbos priemonėmis. Tai turi padėti vaikui su negalia formuoti savarankiško gyvenimo įgūdžius, palaikyti ir stiprinti socialinius ryšius su šeima, artimaisiais ir visuomene“.

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas⁸³ nustato išmokų vaikams rūšis, jų dydžius, asmenų, turinčių teisę gauti išmokas, kategorijas, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas, tvarką ir finansavimą. Vienas iš svarbiausių tikslų, įgyvendinant Jungtinių Tautų vaiko teisių

⁸⁰ Kiaulakis G. Vaiko teisių gynimo mechanizmai // Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Spindulys, 2000. P. 26 – 27.

⁸¹ Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000. P. 10.

⁸² Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 17-589.

⁸³ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706.

konvencijos nuostatas, – užtikrinti vaikams teisę į deramą pragyvenimo lygį, kuris jiems reikalingas, kad galėtų visokeriopai vystytis. Už šios teisės įgyvendinimą pirmiausiai yra atsakingi tėvai, o valstybė privalo prireikus padėti tėvams įgyvendinti šią teisę ir, kai reikia, teikti vaikams materialinę paramą. Siekiant užtikrinti normalias vaikų gyvenimo sąlygas, mažinant socialinę atskirtį ir diferenciaciją, nuolat didinama valstybės parama šeimoje augantiems bei globojamiems (rūpinamiems) vaikams⁸⁴.

Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas⁸⁵ nustato viešosios informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, kriterijus, jos skelbimo ir platinimo tvarką, taip pat šios informacijos rengėjų, platintojų ir jų savininkų, žurnalistų bei jų veiklą reglamentuojančių institucijų teises, pareigas ir atsakomybę. Šis įstatymas užtikrina Vaiko teisių konvencijos 17 straipsnyje įtvirtintą reikalavimą skatinti masinės informacijos priemones platinti informaciją ir medžiagą, naudingą vaikui socialiniu ir kultūriniu požiūriu, <...>, skatina formuoti principus, padedančius apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos ir medžiagos“

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas⁸⁶ nustato Lietuvos Respublikos švietimo tikslus, švietimo sistemos principus, švietimo sistemos sandaros, švietimo veiklos, švietimo santykių pagrindus, valstybės įsipareigojimus švietimo srityje. Valstybės dalyvės pripažįsta vaiko teisę mokytis (Vaiko Teisių Konvencijos 28 straipsnis). Išsimokslinimas turėtų būti viena esminių visuomenės vertybių, kurios siekti galėtų kiekvienas, nepriklausomai nuo socialinės ar turtinės padėties, sveikatos būklės. Vaiko teisės mokytis užtikrinimas yra svarbi sėkmingos jo raidos sąlyga. Švietimo sistema turėtų išugdyti ne tik išsimokslinusią, bet ir laisvą, demokratišką bei sveiką asmenybę. Švietimo uždavinys – ne tik suteikti naujų žinių, bet ir ugdyti jauno žmogaus iniciatyvumą, doros bei sveikos gyvensenos gebėjimus⁸⁷. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas taip pat įtvirtina nediskriminavimo principą. Šio įstatymo 15 straipsnis numato galimybę specialiujų

poreikių asmeniui lavintis, mokytis pagal gebėjimus, įgyti išsilavinimą ir kvalifikaciją, įveikti socialinę atskirtį. Įstatymo 19, 20, 21, 22, 23 straipsniai numato galimybę teikti informacinę, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą, medicinos pagalbą kiekvienam vaikui (moksleiviui), kuriam jos reikia, o 33 straipsnis garantuoja prieinamą švietimą socialinę atskirtį patiriantiems asmenims, specialiujų poreikių, riboto mobilumo

⁸⁴ Urbonienė E. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo aktualijos Lietuvoje// Konferencija „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijai 20 metų: problemos ir aktualijos“ // www3.lrs.lt/docs2/TYAFQMDZ.DOC; prisijungimo laikas:2009 09 10.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

⁸⁷ Bačiulienė K., Zobarskis A. Požiūris į vaiko sveikatą Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencijoje // Medicina. 2004. P. 715.

vaikams (moksleiviams)⁸⁸. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas reglamentuoja ir vaikų teisę į organizacijų laisvę. Čia 43 straipsnio 10 dalyje numatyta, kad mokykloje gali veikti mokinių ir jaunimo organizacijos, kurios skatina mokinių, studentų dorinį, tautinį, pilietinį sąmoningumą, patriotizmą, puoselėja kultūrinę ir socialinę brandą, padeda tenkinti jų saviugdos ir saviraiškos poreikius. Šio įstatymo 43 straipsnio 11 dalyje numatyta, kad mokykloje veikiančioms mokinių ir jaunimo organizacijoms sudaromos palankios veiklos sąlygos⁸⁹.

Lietuvos Respublikos Specialiojo ugdymo įstatymas⁹⁰ nustato specialiojo ugdymo sistemos sandarą, valdymo bei specialiųjų poreikių asmenų ankstyvojo ir ikimokyklinio ugdymo, bendrojo lavinimo, papildomo ugdymo, profesinio ir aukštesniojo mokymo, aukštojo mokslo ir suaugusiųjų švietimo organizavimo pagrindus. Šiuo įstatymu specialiųjų poreikių asmenims garantuojamas švietimas be jokios diskriminacijos. Taip pat, kaip reikalauja JTGTK 28 straipsnis „užtikrina mokomosios ir profesinės bei orientuojančios informacijos ir medžiagos prieinamumą visiems vaikams“.

Lietuvos Respublikos Vaikų išlaikymo fondo įstatymo⁹¹ paskirtis – užtikrinti vaiko teisę į socialinę apsaugą ir garantuoti valstybės išsipareigojimą esant šiame įstatyme nustatytiems pagrindams suteikti vaikui nustatyto dydžio išlaikymą. Kartu valstybė įgyja teisę reikalauti, kad asmenys, privalantys išlaikyti vaiką, sugrąžintų valstybei jos išmokėtas vaiko išlaikymo lėšas. Tokio pobūdžio įstatymais valstybė įgyvendina JTGTK 26 straipsnį – pripažįsta kiekvieno vaiko teisę naudotis socialiniu aprūpinimu, kuris „pagal reikalingumą teikiamas atsižvelgiant į vaiko ir asmenų, atsakančių už vaiko išlaikymą, turimus išteklius ir galimybes, taip pat kitais sumetimais, susijusiais su gėrybių gavimu vaikui arba jo vardu“, taip pat 27 straipsnis, pagal kurį pripažįstama kiekvieno vaiko teisė turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi“, „valstybės dalyvės imasi reikiamų priemonių ir padeda tėvams bei kitiems vaiką auklėjantiems asmenims šią teisę įgyvendinti, o prireikus teikia materialinę paramą ir remia įvairias programas...“.

Lietuvos Respublikos Socialinės paramos mokiniams įstatymas⁹² nustato socialinės paramos mokiniams rūšis, dydžius, skyrimo sąlygas, tvarką ir finansavimą. Taip imamas priemonių, kad būtų užtikrinta vaiko teisė naudotis socialiniu aprūpinimu, o tėvams padedama šią teisę įgyvendinti. Taip pat tai yra priemonės, skatinančios nuolat lankyti mokyklą ir mažinančios moksleivių, paliekančių mokyklą, skaičių. Šį įstatymą galima laikyti ir užtikrinančiu vaiko teisę į švietimą be jokios diskriminacijos, ypač dėl socialinės kilmės, turto, luomo ir pan. dalykų.

⁸⁸ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita, 2004. P. 14 // <http://www.socmin.lt/index.php?-1641228193>; prisijungimo laikas: 2009 07 09.

⁸⁹ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita, 2004. P. 30 // <http://www.socmin.lt/index.php?-1641228193>; prisijungimo laikas: 2009 07 09.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 115-3228.

⁹¹ Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 144-5464.

⁹² Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 63-2382.

Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo⁹³ tikslas – sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią ir vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės, informacinės arba kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą. Šis įstatymas nustato vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros principus, vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemones, šių priemonių skyrimo, pratęsimo, pakeitimo, panaikinimo pagrindus ir tvarką, taip pat vaiko vidutinės priežiūros priemonės taikymo vaikų socializacijos centruose svarbiausias nuostatas. Įstatyme įtvirtintas vaiko dalyvavimo priimant su juo susijusius sprendimus principas. Vaikui turi būti suteikiama galimybė būti išklaustyti bet kokio su juo susijusio teismo ar administracinio nagrinėjimo metu tiesiogiai arba per atstovą įstatymų nustatyta tvarka. Į vaiko nuomonę, jeigu ji neprieštarauja jo interesams, privalu atsižvelgti. Pagal šį įstatymą, posėdyje, kuriame svarstomas minimalios ar vidutinės priežiūros vaikui skyrimo klausimas, turi būti išklausiama vaiko nuomonė⁹⁴. Šiuo įstatymu skatinama pagarba vaiko nuomonei ir siekiama užtikrinti jo dalyvavimą visose visuomenės srityse. Taip įtvirtinamas Jungtinių Tautų konvencijos 12 straipsnyje įtvirtintas bendrasis – pagarbos vaiko nuomonei principas.

Vaiko teisių Konvencijos 7 bei 8 straipsniai nurodo valstybėms dalyvėms rūpintis vaiko pilietybės, identiteto klausimais. Nacionalinėje teisėje šiuos klausimus reglamentuoja **Lietuvos Respublikos Pilietybės įstatymas**⁹⁵. Vaiko teisė nuo gimimo momento turėti vardą ir pavardę įtvirtinta Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 9 straipsnyje ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.161 straipsnio 1 dalyje⁹⁶.

Vaikų teisių apsaugą taip pat reglamentuoja įvairūs Lietuvos Respublikos Seimo, Vyriausybės nutarimai, kiti įsakymai, dokumentai, reglamentuojantys institucijų veiklą ir pan.

Lietuvos Respublikos įstatymų, susijusių su vaiko teisių apsauga, analizė atskleidė, jog Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencijos nuostatos yra inkorporuotos į nacionalinę teisės sistemą.

⁹³ Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 80-3214.

⁹⁴ Urbonienė E. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo aktualijos Lietuvoje// Konferencija „Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijai 20 metų: problemos ir aktualijos“ // www3.lrs.lt/docs2/TYAFQMDZ.DOC; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 83-3293.

⁹⁶ Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita, 2004. P. 25 // <http://www.socmin.lt/index.php?-1641228193>; prisijungimo laikas: 2009 07 09.

2.3. Vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos reglamentavimas

Vaiko teisių apsaugos institucijos savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, LR įstatymais, Seimo, Vyriausybės, Ministerijų nutarimais, tarptautiniais ir kitais teisės aktais, reglamentuojančiais vaiko teisių apsaugą. Pagrindinis vaiko teisių apsaugos institucijų veiklą reglamentuojantis įstatymas – LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kuris nustato vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą ir jų veiklos teisinius pagrindus. Įstatyme vaiko teisių apsaugos institucijų veikla nėra konkrečiai reglamentuojama, bet pateikiamas institucijų pasiskirstymas tam tikrais lygmenimis.

Valstybinis lygmuo. Pačio aukščiausio - valstybinio vaikų teisių apsaugos institucijų lygmeniu esančių institucijų kompetencija nustatyta Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo“⁹⁷. Nutarime numatoma, kad vaiko teisių apsaugos valdymo sritis priskiriama Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai. Ši ministerija formuoja ir įgyvendina vaiko teisių apsaugos politiką, kartu su kitomis valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis užtikrina tinkamą vaiko teisių apsaugą; teisės aktų nustatyta tvarka organizuoja valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų bendradarbiavimą vaiko teisių apsaugos srityje; kaupia, sistemina ir analizuoja valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų pateiktą informaciją vaiko teisių apsaugos klausimais; teikia pagal kompetenciją savivaldybių institucijoms bei įstaigoms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos klausimais; koordinuoja ir rengia ataskaitas apie tai, kaip Lietuvoje vykdomos ministerijos kompetencijai priskirtos tarptautinės sutartys vaiko teisių apsaugos klausimais, ir teikia jas tarptautinėms organizacijoms; kartu su Sveikatos apsaugos ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Teisingumo ministerija ir Vidaus reikalų ministerija rūpinasi paslaugų vaikams prieinamumu; rengia ir vykdo vaikų socialinę apsaugą tobulinančias programas.

Seimo komitetų veiklos sritis numato Lietuvos Respublikos Seimo statutas. Socialinių reikalų ir darbo komiteto veiklos kryptčiai priskirta koordinuoti suinteresuotų valstybės institucijų ir kitų organizacijų darbą rengiant įstatymų projektus komiteto kompetencijai priklausančiais klausimais; atlikti socialinės apsaugos institucijų parlamentinę kontrolę, teikti pasiūlymus ir rekomendacijas dėl jų veiklos pagerinimo; rengti įstatymų ir kitų teisės aktų projektus bei pasiūlymus socialinės apsaugos ir darbo klausimais⁹⁸ ir kita. Žmogaus teisių komiteto veiklos kryptys: rengti ir svarstyti įstatymų bei kitų teisės aktų projektus bei pasiūlymus su piliečių teisių

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 194 „Dėl vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr.140-5111.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, 64 straipsnis // Valstybės žinios. 1999, Nr. 5-97.

garantijomis ir Lietuvoje gyvenančių tautybių santykių reguliavimu susijusiais klausimais; teikti ministerijoms, valstybės institucijoms ir kitoms organizacijoms, Seimo komitetams rekomendacijas ir pasiūlymus piliečių teisių gynimo bei tautybių santykių gerinimo klausimais; atlikti institucijų, sprendžiančių žmogaus ir piliečio teisių užtikrinimo klausimus, parlamentinę kontrolę ir pan.⁹⁹

Seimo komisijų veiklą be pagrindinių šalies įstatymų dar reglamentuoja jų nuostatai. Seimo jaunimo ir sporto reikalų komisijos nuostatuose nurodoma, jog ši komisija, vykdydama savo uždavinius nagrinėja jaunimo švietimo, mokymo, mokslo, studijų, ugdymo, neformalaus ugdymo, savivaldybių darbo su jaunimu, socialinius ir jaunimo sveikatos apsaugos klausimus; nagrinėja narkomanijos ir kitų priklausomybės formų, nusikalstamumo prevencijos tarp jaunimo klausimus; nagrinėja moksleivių, studentų, karių, kitų gyventojų sluoksnių fizinio parengimo veiksmingumą, siūlo jo gerinimo būdus; palaiko ryšius su kitų šalių parlamentinėmis jaunimo ir sporto reikalų institucijomis, Lietuvos ir užsienio jaunimo ir sporto visuomeninėmis organizacijomis; teikia pasiūlymus Seimui, Vyriausybei ir kitoms institucijoms dėl teisės aktų, reglamentuojančių jaunimo ir sporto reikalus, priėmimo ir tobulinimo; analizuoja jaunimo ir sporto reikalus reglamentuojančių teisės norminių aktų būklę, taip pat ar šie aktai atitinka įstatymų reikalavimus ir kt.¹⁰⁰

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos teisinius pagrindus bei įgaliojimus reglamentuoja LR Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra vaiko teisių laikymosi priežiūrą ir kontrolę atliekantis pareigūnas, stebintis, vertinantis visų pirma bendrą Lietuvos vaikų situaciją, padėti, gerovę ir teikiantis siūlymus jai efektyvinti, tačiau individualaus skundo nagrinėjimo atveju vertinantis ir konkretaus vaiko (šeimos) situaciją. Svarbiausia vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla – stebėti ir kontroliuoti, kaip valstybė ir visuomenė įgyvendina savo įsipareigojimus vaikams, atkreipti dėmesį į vaiko interesų užtikrinimo svarbą, siūlyti priemones ir būdus efektyviai vaiko apsaugai užtikrinti, pašalinti vaiko teisių pažeidimus lemiančias priežastis. Įstatymas numato, jog šis valstybės pareigūnas turi bendradarbiauti su Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių institucijomis, įstaigomis bei organizacijomis, taip pat su „tarptautinėmis organizacijomis bei kitais fiziniais ir juridiniais asmenimis. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius skatina ir remia fizinių ir juridinių asmenų bei visuomenės iniciatyvas, kurios padeda įgyvendinti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą“¹⁰¹.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, 70 straipsnis // Valstybės žinios. 1999, Nr. 5-97.

¹⁰⁰ Seimo nutarimas dėl Seimo Jaunimo ir sporto reikalų komisijos nuostatų patvirtinimo // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6363&p_k=1; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos veiklą vaiko teisių apsaugos srityje be pagrindinių bei jau aptartų įstatymų dar reglamentuoja pačios įstaigos nuostatai. Nuostatuose numatoma, kokias funkcijas atlieka tarnyba, įgyvendindama jai pavestus uždavinius:

- vykdo vaiko teisių apsaugos priemonių įgyvendinimą;
- gina vaiko teises ir teisėtus interesus (ir atstovauja jiems) valstybės ir savivaldybių institucijose bei įstaigose, nevyriausybiniuose organizacijose ir kitose įstaigose;
- pagal kompetenciją koordinuoja savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbą ir teikia joms metodinę paramą vaiko teisių apsaugos praktinio įgyvendinimo klausimais;
- užtikrina įvaikinimą reglamentuojančių Lietuvos Respublikos teisės aktų ir Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių nuostatų vykdymą;
- kasmet renka iš savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų, valstybės institucijų ir įstaigų statistinę informaciją apie vaikus ir ją sistemina, analizuoja, apibendrina ir pateikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms;
- kaupia, analizuoja ir saugo informaciją apie įvaikinimą, Lietuvos Respublikos piliečių ir užsieniečių įvaikintus nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenusius vaikus, vaikus Lietuvos Respublikos piliečius, nuolat gyvenančius užsienio valstybėje, neturinčius Lietuvos Respublikos pilietybės vaikus, nuolat gyvenančius Lietuvos Respublikoje, kuriems reikalinga asmens ar turto apsauga, vaikus, išvežtus pažeidžiant globos teises, neturinčius Lietuvos Respublikos pilietybės vaikus, globojamus Lietuvoje, vaikus Lietuvos Respublikos piliečius, likusius be tėvų globos užsienio valstybėse, bei vaikus, dėl kurių svarstomas įkurdinimo klausimas Lietuvos Respublikoje;
- kaupia, analizuoja ir teikia informaciją Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai apie Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių teisės aktus, reglamentuojančius įvaikinimą, nepilnamečių asmens ir turto apsaugą tarptautiniu mastu, vaikų, išvežtų pažeidžiant globos teises, tarptautinės globos, tėvų pareigų įgyvendinimą ar vaikų įkurdinimą kitoje valstybėje ir atitinkamų užsienio institucijų veiklą šiose srityse;
- priima sprendimus dėl įgaliojimų užsienio valstybių institucijoms veikti vykdant tarptautinį įvaikinimą Lietuvos Respublikoje;
- organizuoja savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistų kvalifikacijos tobulinimą vaiko teisių apsaugos klausimais;
- organizuoja specialistų, vykdančių vaiko globėjų (rūpintojų) bei tėvių pasirengimo globoti (rūpintis) ir įvaikinti patikrinimą, mokymą ir atestavimą;

- pagal kompetenciją teikia Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pasiūlymus, išvadas ir teisės aktų projektus dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų atstovavimo teismuose praktikos vienodinimo bei kitais klausimais;
- pagal kompetenciją nagrinėja fizinių ir juridinių asmenų pateiktus prašymus ir skundus;
- bendradarbiauja su valstybės ir savivaldybių institucijomis bei įstaigomis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir užsienio valstybių centrinės valdžios arba jų akredituotomis institucijomis vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo srityse;
- atlieka kitas Lietuvos Respublikos įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų ir kitų teisės aktų jai nustatytas funkcijas¹⁰².

Vietos savivaldos lygmuo. Vietos savivaldos lygmeniu vaiko teisių apsauga pavesta savivaldybių taryboms, vietos savivaldos vykdomosioms institucijoms, vaiko teisių apsaugos institucijoms (tarnyboms), policijos nepilnamečių (jaunimo) reikalų inspektoriams, taip pat mokykloms ir kitoms institucijoms, kurios rengia ir įgyvendina vaiko teisių apsaugos, vaikų teisės pažeidimų prevencijos priemones (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 60 straipsnis, Vietos savivaldos įstatymo 8 straipsnio 22 punktą).

Pagrindinių institucijų, atsakingų už vaiko teisių apsaugą savivaldybėse, t.y. savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų uždaviniai, funkcijos, teisės ir pareigos, darbo organizavimas, pasibaigimas bei pertvarkymas yra įtvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimu Nr. 1983 (Žin., 2002, Nr. 120-5415) patvirtintuose Bendruosiuose vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatuose¹⁰³. Šiuose nuostatuose numatyta, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyba savivaldybės teritorijoje įgyvendina pagrindines Jungtinių Tautų Organizacijos 1989 metų Vaiko teisių konvencijos nuostatas, vykdo vaiko teisių apsaugą, įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuoja ir prižiūri likusių be tėvų globos vaikų globą (rūpybą). Vaiko teisių apsaugos tarnybos yra pagrindinės institucijos savivaldybėse, užtikrinančios vaiko teisių apsaugą, vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų įgyvendinimą ir priežiūrą. Bendruosiuose vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatuose numatyta, kad viena iš tarnybos funkcijų yra prevencinio darbo su tėvais (teisėtais vaiko atstovais pagal įstatymą) organizavimas, taip pat tarnybos nustato vaikus, kuriems reikia globos (rūpybos), užtikrina šių vaikų apskaitą, organizuoja likusio be tėvų globos laikinąją ir nuolatinę globą (rūpybą), organizuoja asmens, norinčio tapti likusio be tėvų globos

¹⁰² Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai // [¹⁰³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Klausimai – atsakymai // \[38\]\(http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?kalbId=1&sakId=5302&winName=atsakymai&gi=1&page=2; prisijungimo laikas: 2009 10 13.</p>
</div>
<div data-bbox=\)](http://www.google.lt/#hl=lt&q=Valstyb%C4%97s+vaiko+teisi%C5%B3+apsaugos+ir+%C4%AFvaikinimo+tarnybos+nuostatai&meta=&aq=f&oq=Valstyb%C4%97s+vaiko+teisi%C5%B3+apsaugos+ir+%C4%AFvaikinimo+tarnybos+nuostatai&fp=36027f897328d89a; prisijungimo laikas: 2009 10 13.</p>
</div>
<div data-bbox=)

(rūpybos) vaiko globėju (rūpintoju), pasirengimą globoti, kaupia ir sistemina informaciją apie savivaldybėje esančius įvaikinti vaikus, kaupia pranešimus apie smurtą patyrusius vaikus, organizuoja pagalbą smurtą patyrusiems vaikams ir pan.

Visuomeninių (nevyriausybinių) organizacijų lygmuo. Vaiko teisių apsauga vykdoma visuomeninėms organizacijoms bendradarbiaujant su valstybės, vietos savivaldos institucijomis, laikantis teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą, nuostatų. Prie savivaldybių tarybų veikia savivaldybių bendruomenių vaiko teisių apsaugos tarybos, kurios savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. 163 patvirtintais Savivaldybių bendruomenių vaiko teisių apsaugos tarybų pavyzdiniais nuostatais¹⁰⁴.

Pažymėtina, kad konkrečių valstybės, vietos savivaldos institucijų, įstaigų, organizacijų ir visuomeninių organizacijų funkcijos vaiko teisių apsaugos srityje, įtvirtintos šių institucijų, įstaigų ir organizacijų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose bei teisės aktuose, susijusiuose su atitinkama vaiko teisių apsaugos sritimi¹⁰⁵.

Nors vaiko teisių apsaugos institucijų veiklą reglamentuoja daug teisės aktų, tačiau praktika rodo, jog itin jautrių vaiko teisių pažeidimų atvejais, kai reikalingi itin skubūs veiksmai, institucijos vaiko teisių apsaugą „sprendžia raštais“. Akivaizdu, kad įvairių institucijų kompetencija ir ypač įgaliojimai turi būti sukonkretinti, kad tokių ilgų ir nebūtinai reikšmingų procedūrų kaip susirašinėjimai, pažymų pateikimai būtų išvengta arba, bent jau terminai būtų minimalūs. Apžvelgus vaiko teisių apsaugos institucijų veiklą reglamentuojančius dokumentus galima pastebėti, jog pirmais dviem institucijų lygmenimis dažnai kartojasi tos pačios funkcijos – kontrolės, priežiūros, koordinavimo, stebėjimo, vertinimo. Tokio pobūdžio veikla priskiriama ir valstybės lygmens institucijoms, ir savivaldybių. Akivaizdu, kad dubliuojantis funkcijoms, nukenčia veiklos organizavimas ir, svarbiausia, vykdymas. Tokia praktika žalinga, todėl pirmo lygmens institucijoms turėtų būti priskiriama išskirtinai vaiko teisių politikos formavimo funkcija. Kontrolės ir priežiūros funkcijos turėtų būti paliktos vienai institucijai, pvz., Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai, kaip yra dabar, tačiau ši įstaiga turėtų orientotis į Vaiko teisių apsaugos tarnybų kontrolę, o tyrimų imtis tik tose srityse, kurios susijusios su Vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos nusiskundimais. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatyme nurodoma labai daug šio pareigūno teisių, tačiau būtų galima tikėtis daug rezultatyvesnės kontrolės, jei šios teisės būtų aiškinamos kaip Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareigos: pvz., ne tik teisė, bet ir pareiga susipažinti su valstybės ir savivaldybių institucijomis ar

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Klausimai – atsakymai. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?kalbId=1&sakId=5302&winName=atsakymai&gi=1&page=2> [žiūrėta 2009 10 13].

¹⁰⁵ Ten pat.

įstaigomis, nevalstybinėmis vaikų įstaigomis, gauti iš įstaigų, institucijų, fizinių ar juridinių asmenų informaciją, paaiškinimus, protokolus bei kitus dokumentus, kurie jam reikalingi vykdant įstatymo pareigas ir pan. Daugiausia institucijų turėtų būti vykdančios, arčiausiai vaiko, arčiausiai šeimos, t.y. ten, kur jų reikia labiausiai. Tokioms institucijoms būtina suteikti daugiau įgaliojimų priimančioms sprendimus, būtina aprūpinti papildomais etatais, metodine medžiaga, kvalifikacijos kėlimo galimybėmis. Šiuo metu vaiko teisių apsaugos tarnybos pasigenda išsamaus kaip kurių situacijų reglamentavimo (pvz. vaiko paėmimo iš šeimos, kai kyla grėsmė vaiko gyvybei ar sveikatai), *metodinės pagalbos ir darbų koordinavimas*. Savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybos stokoja metodinės pagalbos globėjų (rūpintojų), tėvių rengimo, darbo su socialinės rizikos šeimomis klausimais, reikalinga praktinė pagalba, įgyvendinant įsigaliojusius naujus teisės aktus, trūksta metodinės pagalbos teisiniais klausimais.

Kita šių dienų vaiko teisių apsaugos institucijų problemų grupė yra aktyvumo trūkumas. Kaip teigia vaiko teisių apsaugos kontrolierė R. Šalaševičiūtė, po Kaune 2009 metų spalio mėnesį įvykusios tragedijos, „greitai bendradarbiauti tarpusavyje mūsų institucijos nemoka¹⁰⁶“. Seimo narė, ankstesniame Seime buvusi Šeimos ir vaiko reikalų komisijos vadovė, R. Baškienė teigia pasigendanti didesnio vaiko teisių apsaugos įstaigų aktyvumo¹⁰⁷. Ji teigia nemananti, jog vaiko teisių apsaugos kontrolierius turėtų per mažai galių ir kaip sprendimą itin kebliose vaiko teisių apsaugos situacijose siūlo viešuma „savo lygiu, savo galimybių kompetencijoje. O kai būtų apie tai daugiau kalbama, ir teisinėms institucijoms tai būtų spyris veikti greičiau¹⁰⁸“. Taigi, sudėtingose situacijose ryškėja, kad nepaisant institucijų kompetencijos, nustatytos teisės aktuose, įstaigų veiklos nuostatuose ir kitur, jų veikla riboja tie patys įstatymai bei biurokratijos reikalavimai.

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje (2008) „Dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos dėl Jungtinių Tautų Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo“ nurodoma, jog vietos savivaldos lygmeniu skiriamas nepakankamas dėmesys vaiko teisių apsaugai. Ypatingai didelę įtaką vaiko teisių apsaugos lygiui vietos savivaldos lygmeniu turi vietos valdžios atstovų požiūris į vaiko teisių apsaugą, investicijas ir pokyčius šioje srityje. Atitinkamos savivaldybių savarankiškosios, priskirtosios (ribotai savarankiškosios) ir valstybinės (perduotos savivaldybei) funkcijos yra susijusios su vaiko teisių apsauga vietos savivaldos lygmeniu, plačiąja prasme. Dėmesio ir atsakingumo trūksta savivaldybei įgyvendinant visų nurodytų grupių funkcijas, susijusias su vaiko teisių apsauga plačiąja prasme. Vaiko teisių

¹⁰⁶ Vaiko teisių sargai pedofilijos bylą sprendė raštais // <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/vaiko-teisiu-sargai-pedofilijos-byla-sprende-rastais.d?id=24419199>; prisijungimo laikas: 2009 10 11.

¹⁰⁷ Ten pat.

¹⁰⁸ Vaiko teisių sargai pedofilijos bylą sprendė raštais. <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/vaiko-teisiu-sargai-pedofilijos-byla-sprende-rastais.d?id=24419199>; prisijungimo laikas: 2009 10 11.

apsauga vietos savivaldos lygmeniu nėra pakankamai stipri¹⁰⁹. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje už 2008 metų veiklą siūloma „tobulinti vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą bei jų veiklą reglamentuojančius teisės aktus. Parengti naujus savivaldybių vaiko teisių tarnybų bendruosius nuostatus, patvirtinti vaiko teisių apsaugos tarnybų struktūrą, parengti pavyzdinius šių tarnybų valstybės tarnautojų bei darbuotojų pareigybių aprašymus ir nustatyti pareigybių skaičių, atsižvelgiant į savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų skaičių”¹¹⁰.

Neramina tai, kad panašios problemos minimos jau eilę metų. Štai dar 2000-aisiais metais L. Deveikis straipsnyje „Institucijų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, bendradarbiavimas“ išskėlė tokias svarbiausias problemas vaiko teisių apsaugos srityje:

- Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymu pabandyta sukurti vaiko teisių apsauga besirūpinančių institucijų tinklą, kartu didžiausią našta užkraunant vaiko teisių apsaugos tarnyboms, mokykloms, nepilnamečių reikalų inspektoriams. Įstatyme aiškiai neatskirtos šių institucijų funkcijos, ir dėl to dubliuojasi funkcijos ir dažnai nebeaišku kuri institucija ir už ką atsakinga. Tiek vaiko teisių apsaugos tarnybos prie socialinės ir darbo ministerijos nuostatai, tiek rajonų, miestų vaikų teisių apsaugos tarnybų bendrieji nuostatai ir Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrieji nuostatai ragina vaikų teisėmis besirūpinančių institucijų bendradarbiavimą, tačiau tas raginimas yra deklaratyvus, neaptariantis realių bendradarbiavimo būdų. Taigi, deklaruojant bendradarbiavimo idėją skatinama ginti tik siaurus savo institucinius interesus. Trūksta bendrų apskritų stalų, darbo koordinavimo, bendro strateginio planavimo.
- Didžiausias darbo krūvis, joms vienoms sunkiai pakeliamas, tenka vaiko teisių apsaugos tarnyboms¹¹¹.

Mažiausiai priekaištų sulaukia visuomeninio lygmens institucijos, kurios paprastai dirba tam tikrose srityse, specializuojasi tam tikrų problemų grupių sprendimuose, todėl jų veikla yra konstruktyvesnė, veiksmingesnė.

Apžvelgę vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos reglamentavimą galime pastebėti, jog didžiausias krūvis vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo srityje tenka savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnyboms. Tačiau vietos savivaldų lygmuo nelaikomas itin stipriu vaiko teisių

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaita (2008) „Dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos dėl Jungtinių Tautų Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo“ // <http://www3.lrs.lt/docs2/LDXMJKHK.DOC> p.2; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2008 metų veiklos ataskaita. // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=339917&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

¹¹¹ Deveikis L. Institucijų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, bendradarbiavimas // Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Spindulys, 2000. P. 53 – 59.

apsaugos srityje dėl etatų trūkumų, dėl rekomendacijų bei metodinių patarimų stygiaus. Aukščiausio lygmens institucijų veikla taip pat yra susipynusi, funkcijos dubliuojasi; dėl tokio neaiškumo kyla daug painiavos sprendžiant skubius probleminius atvejus. Išėitis tokioje situacijoje būtų institucijų funkcijų perskirstymas, išgryninimas, atsakomybės padidinimas.

3. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS ĮGYVENDINIMO PROBLEMŲ EMPIRINIS TYRIMAS

3.1. Empirinio tyrimo metodologija ir organizavimas

Vaikų teisių apsaugos įgyvendinimo problemoms tirti pasirinktas **kiekybinis tyrimas**. Kiekybinis tyrimas pasirinktas todėl, kad leidžia apklausti didelį skaičių respondentų ir gauti atsakymus į tuos pačius klausimus iš skirtingų šaltinių; turėjome galimybę ištirti skirtingų informacijos teikėjų nuomonių sutapimus bei skirtumus. Tyrimo dizaino tipas pagal kontaktų skaičių – skerspjūvio tyrimas, kuris labiausiai tinkamas norint išsiaiškinti situaciją bei padėję gauti situacijos “paveikslą” tyrimo metu. Toks tyrimas yra paprastas pagal dizainą, lengvai atliekamas, ekonomiškai, lengvai analizuojami gauti duomenys. Tokioje konstatuojamojo pobūdžio mokslinio stebėjimo stadijoje galima ieškoti koreliacinių ryšių, atlikti priežastinę – lyginamąją gautų tyrimo duomenų analizę įvertinant atskirų kintamųjų sąveiką ir pan.

Tyrimo tikslas:

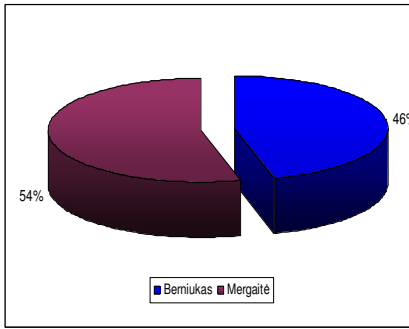
- Atskleisti vaikų teisių apsaugos įgyvendinimo problemas.

Uždaviniai:

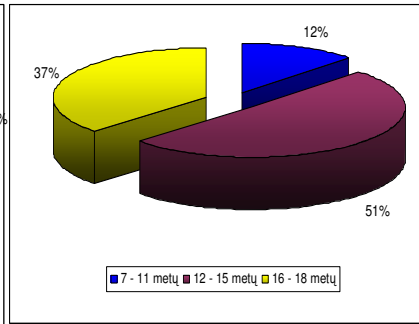
- tirti moksleivių požiūrį į vaikų teisių apsaugos įgyvendinimo problemas Lietuvoje;
- išsiaiškinti moksleivių tėvų požiūrį į vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemas Lietuvoje;
- atskleisti vaikų teisių apsaugos specialistų požiūrį į vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemas šalyje;

Kiekybinio tyrimo dalyviai. Atliekant tyrimą svarbu nustatyti reikalingą tiriamųjų skaičių, kad išvados būtų patikimos. Vaikų teisių apsaugos įgyvendinimo problemoms tirti buvo pasirinktos 3 respondentų grupės:

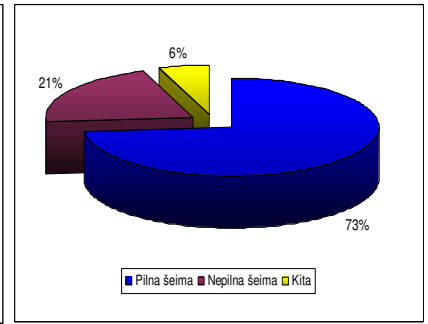
1. **Moksleiviai – 258** Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose besimokantys 7 – 18 metų amžiaus moksleiviai. Analizuojant tyrimo duomenis moksleiviai buvo suskirstyti į 3 grupes pagal amžiaus tarpsnius. Kadangi skirstymų pagal amžiaus tarpsnius yra daug ir juos žymi apytikslės amžiaus ribos, pasirinkta amžiaus tarpsnių klasifikacija pagal dominuojančią veiklos rūšį: jaunesnysis mokyklinis amžius (pagal įvairius autorius tai būtų vaikystės atitikmuo) - 7-11 m., vidutinysis mokyklinis amžius (atitikmuo - paauglystė) – 12 -15 m., vyresnysis mokyklinis amžius (arba ankstyvoji jaunystė) – 16 - 18 m. Tyrime dalyvavo 54% mergaičių ir 46% berniukų. Pagal šeimos sudėtį daugiausia moksleivių, dalyvavusių tyrime, buvo iš pilnų šeimų (73%), iš nepilnų šeimų - 21% vaikų ir vaikų, gyvenančių su globėjais, giminaičiais, seneliais, vyresniais broliais ar seserimis buvo 6%. Vaikų pasiskirstymas pagal lytį, amžių, šeimos sudėtį, pavaizduotas paveiksluose nr. 2, 3 ir 4. Vaikams buvo išdalinta 285 anketos. Tyrėjui grįžo 258 užpildytos anketos. Anketų grįžtamumas - 91%.

2 pav. Tyrime dalyvavusių moksleivių pasiskirstymas pagal lytį.

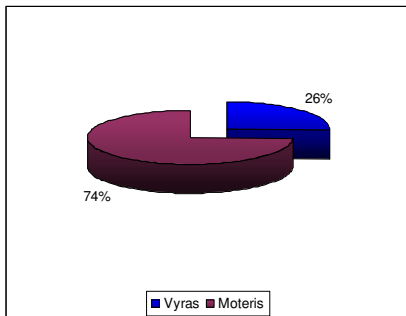

3 pav. Tyrime dalyvavusių moksleivių pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

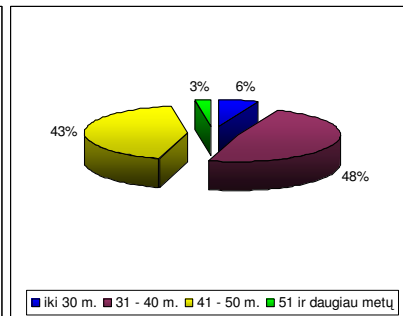

4 pav. Tyrime dalyvavusių moksleivių pasiskirstymas pagal šeimos sudėtį

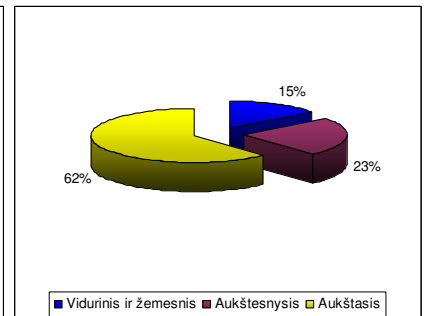
2. **Moksleivių tėvai** – 82 mokyklinio amžiaus vaikų turintys tėvai: 26% vyrų ir 74% moterų (pav. nr. 5). Tyrime dalyvavusių tėvų amžiaus vidurkis – 40 metų. Daugiausia respondentų 31-40 metų amžiaus tėvų grupėje - 49%, taip pat 41 – 51 metų amžiaus grupėje - 43%. Jaunesnių nei 30 metų amžiaus tėvų buvo 6%, vyresnių nei 51-erių - 3% (pav. nr. 6). Daugiausia tyrime dalyvavusių respondentų-tėvų turi aukštąjį išsilavinimą - 62%, aukštesnįjį išsilavinimą turi 23% tyrimo dalyvių, vidurinį ir/ar žemesnį išsilavinimą turi 15% (7 pav.). Pagal užsiėmimą šios grupės respondentai pasiskirstė taip: valstybės tarnautojai - 27%, specialistai - 26%, darbininkai - 15%, bedarbiai - 11%, vadovai - 9%, verslininkai ir kitą užsiėmimą turintys asmenys – po 6% (8 pav.). Pagal šeimyninę padėtį: 86% gyvena santuokoje (pilna šeima), kiti 13% respondentų atstovauja nepilnomis šeimoms (nevedę, išsituokę, našliai) (9pav.).

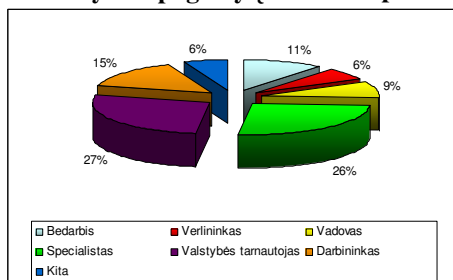
5 pav. Respondentų-tėvų pasiskirstymas pagal lytį

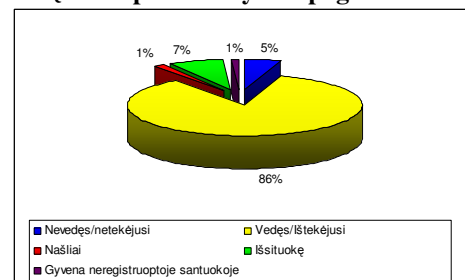
6 pav. Respondentų-tėvų pasiskirstymas pagal amžių

7 pav. Respondentų-tėvų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal užsiėmimą

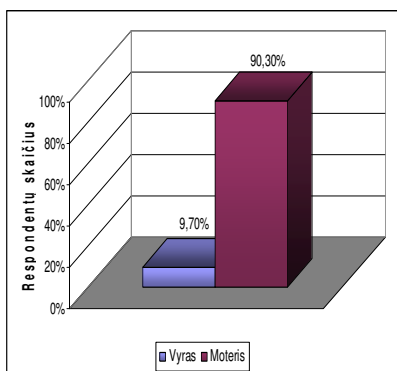

9 pav. Respondentų-tėvų pasiskirstymas pagal šeimyninę padėtį

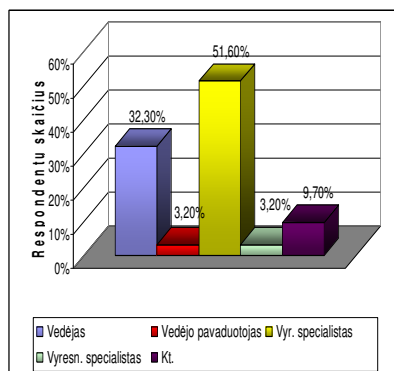
Kadangi ši tiriamųjų grupė nėra didelė, palyginti jų atsakymų pagal kai kuriuos demografinius rodiklius – amžių, išsilavinimą, užsiėmimą ar šeimyninę padėtį, negalėjome. Statistiškai reikšmingiems skirtumams nustatyti, kiekvienoje kintamųjų grupėje turėtų būti ne mažiau kaip 20 kintamųjų, o kaip matyti pateiktuose paveiksluose, kai kuriose respondentų-tėvų grupėse yra mažiau respondentų. Buvo lyginami respondentų-tėvų atsakymai tik pagal lytį. Taip pat tyrimo metu buvo lyginami tėvų bei vaiko teisių specialistų atsakymai į kai kuriuos klausimus. Tėvams buvo išdalinta 100 anketų, užpildytų anketų grįžo 82. Anketų grįžtamumas – 82 procentai.

3. **Vaikų teisių apsaugos specialistai - 31** savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybose dirbantis asmuo. Ši respondentų grupė buvo apklausta elektroniniu paštu. Elektroniniai laišakai buvo išsiųsti 170-iai savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybose dirbančių specialistų. Kontaktai buvo paimti iš Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tinklapio (tiek elektroninio pašto adresų buvo veikiančių). Anketų grįžtamumas - 19%.

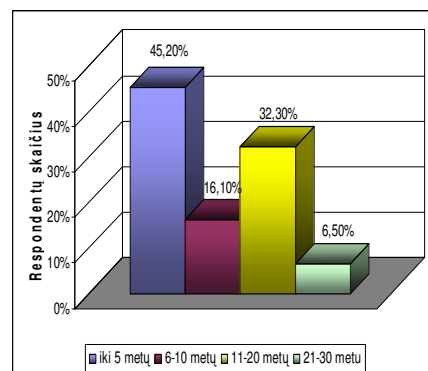
Lentelėse pateikta informacija apie šių specialistų pasiskirstymą pagal lytį (10 pav.), pareigas vaiko teisių apsaugos tarnyboje (11 pav.), bei darbo patirtį vaiko teisių apsaugos srityje (12 pav.).

10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pareigas

12 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo patirtį vaiko teisių apsaugos srityje

Respondentų amžiaus vidurkis 40 metų. Visos trys respondentų imtys nėra reprezentatyvios, todėl tyrimo rezultatai nereprezentuoja Lietuvos situacijos. Tyrimas yra žvalgomojo pobūdžio, jis leidžia daryti apibendrinimus, tačiau į mokslo faktus jie nepretenduoja.

Tyrimo imtis buvo sudaroma remiantis tikslinės grupės kriterijumi: vaikai, vaikų tėvai bei vaikų teisių apsaugos specialistai, kurie yra/gali būti susiję su vaiko teisių pažeidimais, jų apsauga. Patogiosios atrankos būdu buvo apklausti 4 Klaipėdos bendrojo lavinimo mokyklose besimokantys moksleiviai bei jų tėvai. Taip pat apklausti vaikų teisių apsaugos specialistai.

Respondentai buvo apklausti **raštu**. Siekiant nustatyti vaikų teisių apsaugos įgyvendinimo problemas buvo naudojamos **anketos** (priedai nr. 2, nr. 3, nr. 4). Anketoje pateikti

klausimai grupuojami į dvi dalis – bendrąją (demografinio pobūdžio klausimai) ir dalykinę dalį, kurioje buvo pateikti klausimai, padedantys pasiekti užsibrėžto tikslo ir atskleidžiantys vaikų teisių apsaugos įgyvendinimo problemas.

Moksleivių apklausos anketomis siekiama išsiaiškinti faktą, ar vaikų teisės yra pažeidžiamos, kokie dažniausi pažeidimai, žinojimą, t.y. ar moksleiviai supranta, kad yra pažeidžiamos jų teisės, ar žino, kur gali kreiptis, ar tai daro ir ar yra patenkinti suteikta pagalba bei požiūrį į vaiko teisių apsaugą.

Moksleivių tėvų apklausos anketos turi atskleisti jų požiūrį į vaiko teisių apsaugos problemas, vaiko teisių apsaugos efektyvumą ir pan., taip pat faktą apie vaikų teisių pažeidimus bei tėvų žinias apie vaiko teises, jų apsaugos institucijas.

Vaikų teisių apsaugos specialistų apklausos anketų tikslas – išsiaiškinti, kokios vaiko teisių apsaugos sritys yra problematiškiausios, kur slypi vaiko teisių apsaugos problemų šaknys.

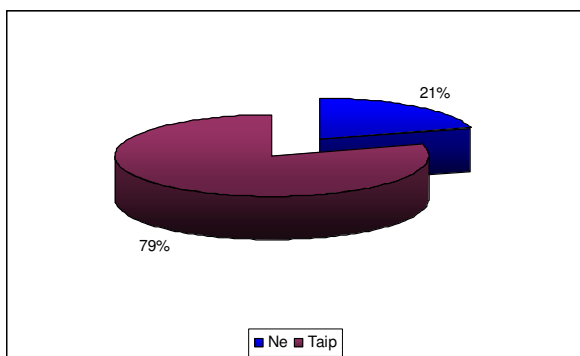
Anketoje pateikiami įvairių tipų **pagal formą** klausimai: **atviri**, atspindintys tiriamojo nuomonę, taikomi tada, kai tyrėjas negali iš anksto numatyti ir sugrupuoti respondentų atsakymų, šių klausimų atvejų klausiamajam suteikiama visiška laisvė; **uždari**, kurie yra patogūs respondentams ir leidžia išvengti nesupratimo, kuriuose pateikti visi galimi atsakymo variantai, o respondentai tik pažymi pasirinktus vieną ar kelis atsakymus; bei **pusiau uždari/atviri**, kuriuose be pateiktų atsakymų variantų, tiriamieji gali pažymėti ir savo variantą, jei kiti netinka. Klausimų tipai **pagal turinį**: dichotominiai (su dviem atsakymų variantais: taip, ne), daiktinio pasirinkimo klausimai, nuostatų klausimai. Sudarant anketas remtasi A. Juškos, V. Kučinsko (1998), K. Kardelio (2002), B. Bitino (2006), L. Rupšienės (2006), O. Tijūnelienės, A. Virbalienės (2006) metodiniais patarimais.

Tyrimas buvo atliktas **2009 metų spalio-lapkričio mėnesiais**.

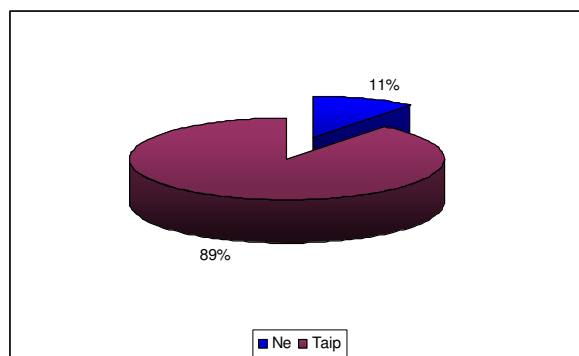
Analizės procedūros: tarp ranginių kintamųjų buvo skaičiuojamas Spearman's koreliacijos koeficientas (juo buvo tikrinamas duomenų statistinis reikšmingumas), tarp ranginių ir nominalinių kintamųjų - Chi kvadratas (juo buvo siekiama nustatyti respondentų grupių atsakymų skirtumus ir ar tie skirtumai statistiškai reikšmingi, Mann-Witney testas (juo bus lyginami dviejų respondentų grupių atsakymai, Kruskal-Wallis testas (šis testas taikomas, kai lyginami trijų ir daugiau respondentų grupių atsakymai), faktorių analizė (atsižvelgiant į tarpusavio koreliacijas kintamieji bus suskirstyti į grupes, ieškoma faktoriaus, jungiančio tos grupės kintamuosius), kontent (turinio) analizė.

3.2. Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemos moksleivių požiūriu

Siekiant išsiaiškinti moksleivių požiūrį į vaiko teisių apsaugą pirmiausia buvo aiškinamasi, ar moksleiviai žino, kokios yra jų teisės bei pareigos. Vaikų atsakymai į šiuos du klausimus pavaizduoti paveiksluose nr. 13 ir 14.

13 pav. Ar žinote savo teises?

14 pav. Ar žinote savo pareigas?

Didžioji dalis tyrime dalyvavusių respondentų-moksleivių atsakė teigiamai į abu klausimus: savo teises žino 79% turime dalyvavusių moksleivių, pareigas teigia žinantys dar daugiau moksleivių - 89%. Analizuodami, ar atsakymai į šiuos klausimus yra susiję su respondentų-moksleivių lytimi, amžiumi, šeimos sudėtimi, nustatėme šiuos statistiškai reikšmingus skirtumus:

- vaikų pareigų žinojimas yra susijęs su lytimi: mergaitės dažniau teigė žinančios savo pareigas ($\chi^2=12,231$; $df=1$; $p=0,000$) (lentelė nr. 1);
- moksleivių teisių ir pareigų žinojimas yra susijęs su amžiumi: matyti tendencija, jog jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikai dažniau žino savo teises (Chi-Square, $p=0,006$) ir pareigas (Chi-Square, $p=0,029$). Teigiamus atsakymus į šiuos du klausimus pateikė 100% respondentų jaunesniojo mokyklinio amžiaus grupėje.

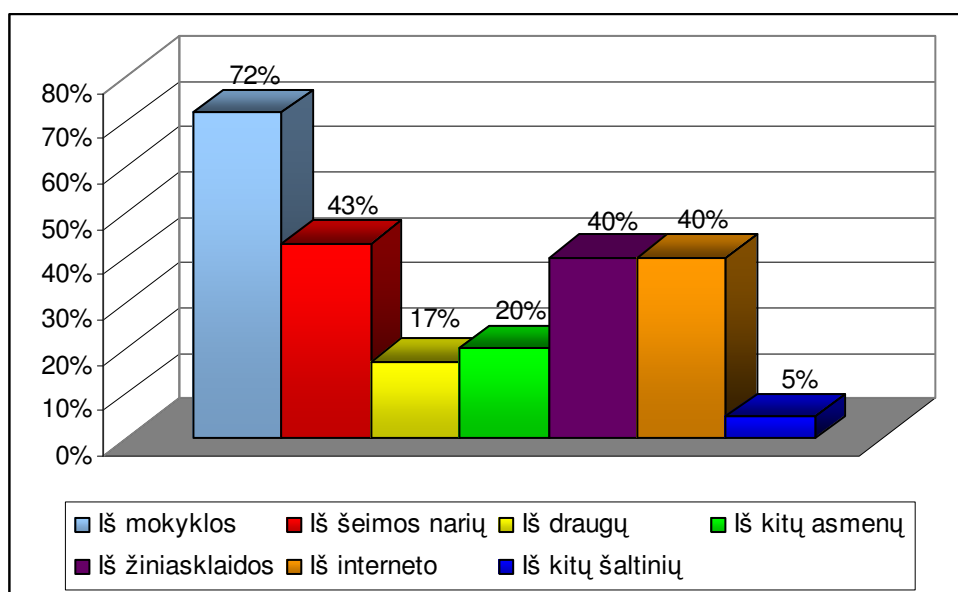
1 lentelė Respondentų-vaikų teisių bei pareigų žinojimas priklausomai nuo lyties

		Mergaitė	Berniukas	χ^2	Df	p
Ar žinote savo teises?	Ne	23	30	3,174	1	0,075
	Taip	117	88			
Ar žinote savo pareigas?	Ne	6	21	12,231	1	0,000*
	Taip	131	96			

* statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas atlikus Chi Kvadrato testą.

Pagrindinis informacijos šaltinis apie vaikų teises respondentams yra mokykla (72% atsakymų), gerokai nuo šio instituto atsilieka šeima (43% atsakymų), žiniasklaida bei internetas

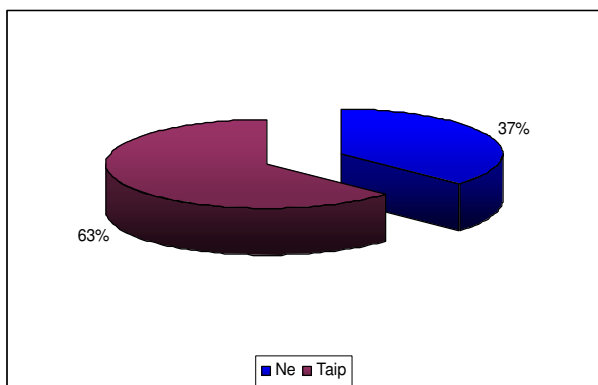
nedaug atsilieka nuo šeimos (po 40% atsakymų), rečiau informaciją apie vaiko teises moksleiviai gauna iš kitų asmenų (20%) bei draugų (17%), ir iš kitų šaltinių (5%) (pav. 15).

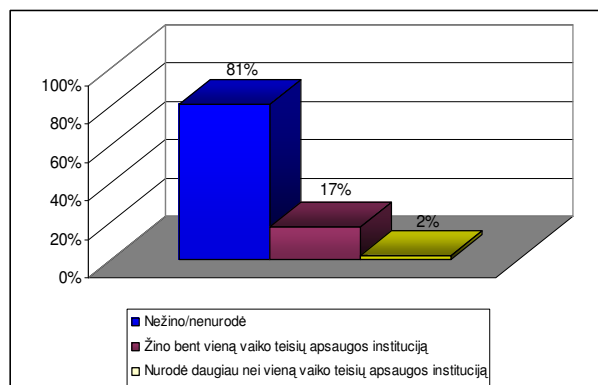
15 pav. Iš kokių šaltinių dažniausiai sužinote apie savo teises?

Skirtingose amžiaus grupėse dominuoja skirtingi informacijos šaltiniai. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams mokykla yra pagrindinis informacijos šaltinis (Kruskal-Walis $p=0,009$, rangų vidurkiai pirmoje amžiaus grupėje 136, antroje amžiaus grupėje 135, trečioje amžiaus grupėje 113). Iš kitų asmenų (Kruskal-Walis $p=0,002$, rangų vidurkiai pirmoje amžiaus grupėje 102, antroje amžiaus grupėje 125, trečioje amžiaus grupėje 138), iš interneto (Kruskal-Walis $p=0,000$, rangų vidurkiai pirmoje amžiaus grupėje 84, antroje amžiaus grupėje 123, trečioje amžiaus grupėje 146) bei iš žiniasklaidos (Kruskal-Walis $p=0,001$, rangų vidurkiai pirmoje amžiaus grupėje 107, antroje amžiaus grupėje 118, trečioje amžiaus grupėje 146) susirinkti informaciją labiau linkęs jaunimas.

Kalbant apie vaiko teisių apsaugos socialinį veiksmingumą, svarbu, kad vaikai patys žinotų, kur gali kreiptis pagalbos. Tyrimo metu moksleivių buvo klausta, ar jie tai žino. Nemaža dalis respondentų (63%) į šį klausimą atsakė teigiamai. Kur kreiptis vaiko teisių pažeidimų atvejais nežinotų 37% moksleivių (pav. nr. 16). Tačiau paklausti, kokias žino vaiko teisių apsaugos institucijas, 81% moksleivių neatsakė į šį klausimą, arba teigė nežinantys. Bent vieną vaiko teisių apsaugos instituciją (dažniausiai vaiko teisių apsaugos tarnybą, rečiau - policiją) nurodė tik 17% respondentų-moksleivių. Ir tik 2% tyrime dalyvavusių vaikų pateikė daugiau nei vieną pavyzdį vaiko teisių apsaugos institucijų (vaiko teisių apsaugos tarnyba, „kontrolierė Šalaveičiūtė“, policija, socialiniai pedagogai).

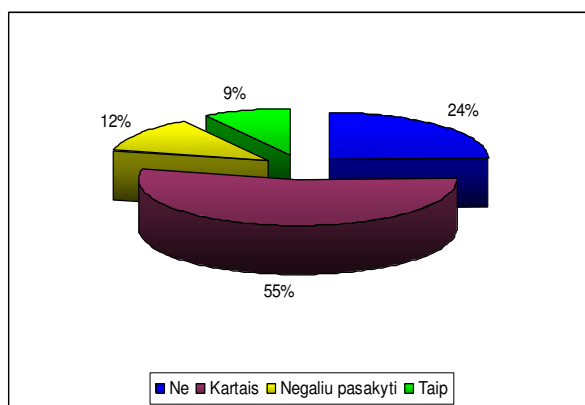
16 pav. Ar žinote, kur reikia kreiptis, jeigu Jūsų teisės yra pažeidžiamos/būtų pažeistos?

17 pav. Kokias žinote vaiko teisių apsaugos institucijas

Statistiškai reikšmingų skirtumų atsakymuose į šį klausimą pagal respondentų lytį, neužfiksuota. Siekiant palyginti skirtingų amžiaus grupių atsakymus į klausimą, ar jie žino kur kreiptis pagalbos, buvo pasirinktas Spearman‘s Rho koreliacijos koeficiento testas. Nustatytas silpnas, tačiau statistiškai reikšmingas ryšys tarp jų amžiaus bei žinojimo, kur kreiptis (Spearman‘s rho=0,235, p=0,000). Jaunesnio mokyklinio amžiaus mokiniai dažniau teigia žinantys, kur kreiptis dėl savo teisių apsaugos. Šios grupės moksleiviai tai pat dažniau nei vyresni moksleiviai nurodė vaiko teisių apsaugos instituciją (institucijas) (Kruskal-Wallis p=0,000, rangų vidurkiai pirmoje amžiaus grupėje 159, antroje amžiaus grupėje – 127, trečioje amžiaus grupėje – 116). Gavus tokius jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų atsakymų rezultatus galima hipotetiškai manyti, jog šios grupės vaikai pasitiki arčiausiai jų esančiais suaugusiais – tėvais bei mokytojais. Atsakymuose į klausimą, kur kreipiasi arba kreiptųsi pagalbos, šio amžiaus grupės vaikai dažniausiai nurodydavo šeimą bei pedagogus.

Tyrimo metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti faktą, ar moksleivių teisės, jų nuomone, yra pažeidžiamos. Daugiau nei pusė moksleivių (55%) mano, jog jų teisės kartais yra pažeidžiamos, 9% teigia, jog pažeidžiamos, 12% negali pasakyti ir 24% moksleivių į šį klausimą atsakė neigiamai (18 pav.).

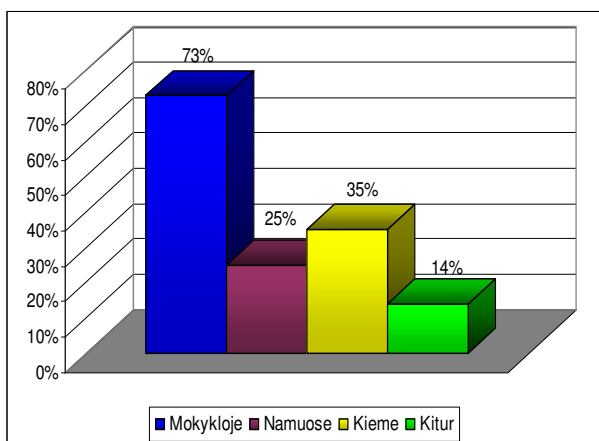

18 pav. Atsakymų į klausimą “Kaip manote, ar Jūsų teisės yra pažeidžiamos?” pasiskirstymas

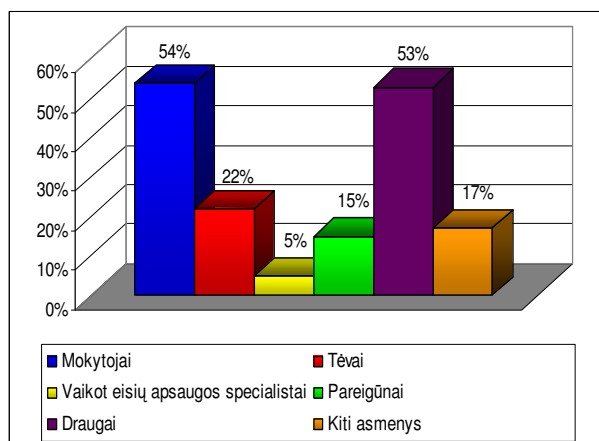
Statistiškai reikšmingų skirtumų tarp lyčių bei amžiaus grupių, atsakymuose į klausimą, ar jų teisės yra pažeidžiamos, nepastebėta. Tačiau 64% atsakymų, jog teisės yra pažeidžiamos arba pažeidžiamos kartais, rodo problemos aktualumą bei vaiko teisių apsaugos socialinio veiksmingumo problemas.

Toliau bus analizuojami vaikų, kurių požiūriu jų teisės buvo pažeistos, atsakymai į klausimus kas, kur pažeidžia jų teises, ar vaikai kreipiasi ir į ką kreipiasi pagalbos, vaiko teisių pažeidimų atvejais, ar sulaukia pagalbos arba kodėl nesikreipia dėl jos.

Vaikai, atsakę jog jų teisės yra pažeidžiamos, mano, jog dažniausiai tai vyksta mokykloje (73%), kieme (35%), taip pat namuose (25%) bei kitose vietose (parduotuvėse, gydymo įstaigose, gatvėje ir pan.) - 14% (19 pav.). Dažniausi vaiko teisių pažeidėjai, pasak mokinių, yra mokytojai (54%) bei draugai (53%). Kur kas rečiau, vaikų nuomone, jų teises pažeidžia tėvai (22%), pareigūnai (15%), vaiko teisių apsaugos specialistai (5%). Kiti vaiko teises pažeidžiantys asmenys (gydytojai, pardavėjai, kontrolieriai, vagys, kiti vaikai (ne draugai)) buvo paminėti 17% anketų (20 pav.).

19 pav. Atsakymų į klausimą „Jei Jūsų teisės yra/buvo pažeidžiamos, kur tai vyko?“ pasiskirstymas

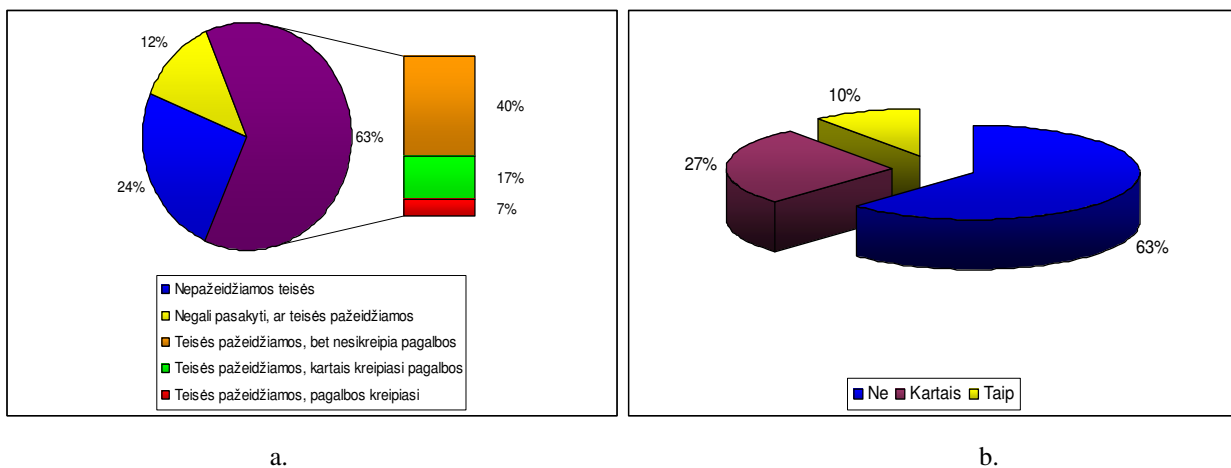

20 pav. Kurie asmenys pažeidžia Jūsų teises?

Analizuodami, ar atsakymai į klausimus kur ir kas pažeidžia moksleivių teises, yra susiję su moksleivių lytimi, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatėme. Paminėtinas tik atvejis, kai lytis yra susijusi su atsakymais apie vaiko teisių pažeidėjus: berniukai dažniau mano, jog jų teises pažeidžia pareigūnai ($\chi^2=24,174$; $df=2$; $p=0,000$). Hipetetiškai galime manyti, jog tokią berniukų atsakymų tendenciją lemia dažnesni šios lyties atstovų susidūrimai su pareigūnais. Lygindami vaikų atsakymus skirtingose amžiaus grupėse nustatėme šiuos statistiškai reikšmingus skirtumus: jaunimas dažniau teigia, jog jų teises pažeidžia mokytojai (Kruskall-Walis $p=0,001$, rangų vidurkiai pirmoje amžiaus grupėje 35, antroje amžiaus grupėje 77, trečioje amžiaus grupėje 82); paauglių grupėje galima pastebėti tendenciją, jog jų požiūriu,

teisės dažniau pažeidžia tėvai (Kruskall-Walis $p=0,002$, rangų vidurkiai pirmoje amžiaus grupėje 67, antroje amžiaus grupėje 89, trečioje amžiaus grupėje 71).

Atsakymai į kitą vaikams pateiktą klausimą „Ar kreipiatės pagalbos, jei Jūsų teisės būna pažeistos?“ rodo tendenciją, kad vaikai, kurių teisės buvo pažeistos, nelinkę ieškoti pagalbos: 63% vaikų teigia, jog pagalbos nesikreipė. Beveik trečdalis vaikų (27%) teigia, jog kreipiasi pagalbos kartais ir tik 10% respondentų-moksleivių, kurių teisės buvo pažeistos, teigia, jog kreipėsi pagalbos dėl savo teisių pažeidimų (21 pav.).

21 pav. Vaikų, kurių teisės buvo pažeistos, atsakymai į klausimą „Ar kreipiatės pagalbos, jei Jūsų teisės būna pažeistos?“ (a – vaikų atsakymų pasiskirstymas visų respondentų-vaikų grupėje; b – tik grupėje vaikų, kurių teisės buvo pažeistos)

Kalbant apie polinkį kreiptis pagalbos, nustatytas skirtumas tarp berniukų ir mergaičių (Mann-Whitney $U=2792$, $p=0,014$, rangų vidurkis mergaičių 91, berniukų 75). Matome, kad mergaičių rangų vidurkis 91, o berniukų 75. Taigi, mergaičių atsakymai dažniau yra teigiami. Remiantis šio testo rezultatais, galime daryti prielaidą, jog mergaitės yra labiau linkusios ieškoti pagalbos, nei berniukai. Silpnas, tačiau statistiškai reikšmingas ryšys (Spearman's $\rho=0,320$, $p=0,000$) nustatytas ir skirtingose amžiaus grupėse. Jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikai labiau linkę kreiptis pagalbos nei vyresni (Kruskal-Wallis $p=0,000$, rangų vidurkis jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikų grupėje 129, vidutinio mokyklinio amžiaus grupėje – 79, vyresniojo mokyklinio amžiaus grupėje – 72).

Visų tyrime dalyvavusių vaikų buvo klausiama, į ką jie kreipiasi arba kreiptųsi, jei jų teisės būtų pažeistos. Žemiau pateiktoje lentelėje (nr. 2) pateikti statistiškai reikšmingi skirtumai tarp skirtingų amžiaus grupių. Iš pateiktų duomenų matome, jog vyresniojo mokyklinio amžiaus vaikai (jaunuoliai) dažniau nurodė, jog kreipiasi arba kreiptųsi pagalbos į draugus, taip pat į vaiko teisių apsaugos institucijas. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai dažniau nei kitų amžiaus grupių moksleiviai kreiptųsi į klasės auklėtoją, į socialinį pedagogą, psichologą, mokyklos direktorių, šeimos narius, nevyriausybinės organizacijas, pagalbos linijas.

2 lentelė **Vaiko teisių pažeidimų atvejais vaikai kreipiasi/kreiptūsi pagalbos į šiuos asmenis**

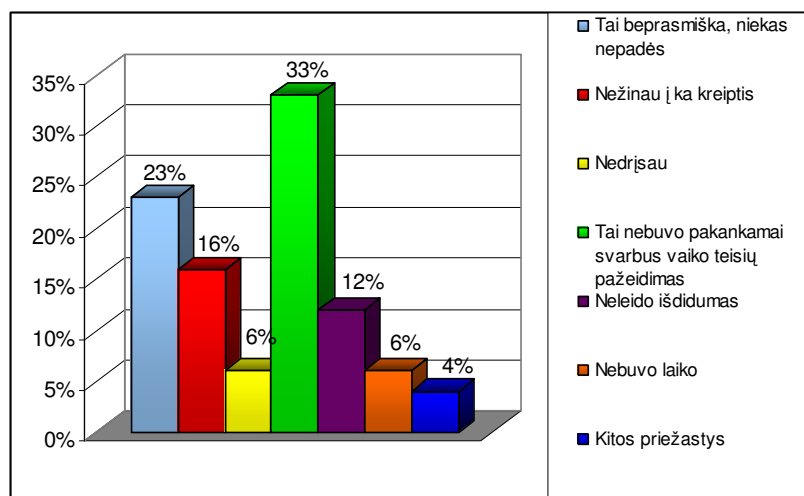
	Amžiaus grupė	Niekada	Kartais	Dažnai	p	Rangų vidurkiai
Į draugus	7 - 11 metų	2	6	6	0,000*	134
	12 – 15 metų	17	46	9		107
	16 – 18 metų	13	32	27		146
Į klasės auklėtoją	7 - 11 metų	3	5	6	0,008*	158
	12 – 15 metų	21	43	8		123
	16 – 18 metų	31	29	10		116
Į socialinį pedagogą	7 - 11 metų	1	2	11	0,000*	174
	12 – 15 metų	36	27	9		121
	16 – 18 metų	38	26	6		108
Į psichologą	7 - 11 metų	1	2	10	0,000*	180
	12 – 15 metų	42	22	8		114
	16 – 18 metų	35	25	10		116
Į mokyklos direktorių	7 - 11 metų	4	0	10	0,000*	172
	12 – 15 metų	56	11	5		111
	16 – 18 metų	51	11	8		123
Į šeimos narius	7 - 11 metų	1	0	13	0,000*	160
	12 – 15 metų	4	24	44		131
	16 – 18 metų	7	22	43		108
Į vaiko teisių apsaugos institucijas	7 - 11 metų	2	1	11	0,002*	128
	12 – 15 metų	47	15	10		113
	16 – 18 metų	38	23	9		134
Į nevyriausybinės organizacijas	7 - 11 metų	8	0	6	0,010*	160
	12 – 15 metų	55	8	8		114
	16 – 18 metų	50	16	4		121
Į pagalbos liniją	7 - 11 metų	1	2	11	0,000*	167
	12 – 15 metų	54	9	7		112
	16 – 18 metų	53	6	9		109
Kita	7 - 11 metų	0	1	7	0,000*	81
	12 – 15 metų	28	2	1		42
	16 – 18 metų	20	6	3		55

* statistiškai reikšmingas ryšys, nustatytas atlikus Kruskall-Walis testą. Lentelėje pateikiami tik statistiškai reikšmingi duomenys.

Šie tyrimo rezultatai rodo tendenciją, jog jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikai labiau nei vyresnio amžiaus moksleiviai pasitiki šeimos nariais, bei mokyklos personalu. Pasitikėjimas mokytojais, pasak pedagogų bei psichologų, ir yra būdingas šio amžiaus vaikams. Vyresniame amžiuje tėvų bei mokytojų autoritetus pakeičia bendraamžiai. Statistiškai reikšmingi skirtumai nustatyti ir tarp skirtingų lyčių. Mergaitės dažniau linkusios kreiptis pagalbos į klasės auklėtoją ($\chi^2=10,206$; $df=2$; $p=0,006$), bei į šeimos narius ($\chi^2=19,594$; $df=2$; $p=0,000$).

Vaikų pasitikėjimui tam tikrais asmenimis ar institucijomis, galinčiomis padėti vaiko teisių pažeidimų atvejais, įtakos gali turėti jų ankstesnė sėkminga ar nesėkminga patirtis su tais asmenimis, institucijomis. Todėl tyrimo metu siekta išsiaiškinti, ar vaikams, kurie kreipėsi pagalbos, buvo padėta. Vaiko teisių pažeidimus patyrę bei pagalbos kreipėsi moksleiviai daugiau nei puse atveju negalėjo tiksliai įvardinti, ar institucijos/asmenys į kuriuos jie kreipėsi, padėjo jiems. Beveik 19% moksleivių teigė, jog jiems nebuvo padėta, ketvirtadalis moksleivių atsakė teigiamai.

Vaikų, kurių teisės buvo pažeistos, tačiau jie nesikreipė pagalbos, klausėme, kodėl jie niekur nesikreipė dėl savo teisių pažeidimų? (22 pav.).

22 pav. Moksleivių, patyrusių teisių pažeidimus atsakymai į klausimą, kodėl jie nesikreipė pagalbos

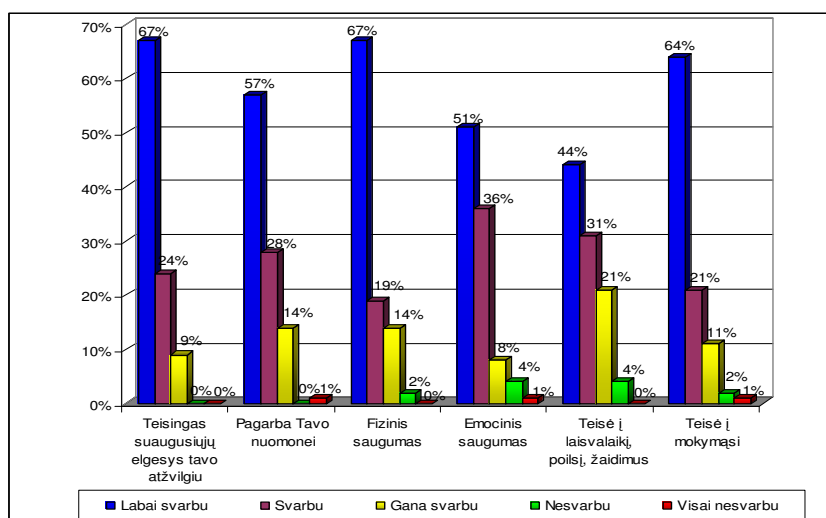
Trečdalis moksleivių mano, jog jų teisių pažeidimai nebuvo pakankamai reikšmingi, svarbūs, kad reiktų kreiptis pagalbos. Beveik ketvirtadalis respondentų, patyrusių vaiko teisių apsaugos pažeidimus mano, kad kreiptis pagalbos beprasmiška, niekas nepadės. 16% vaikų pažymėjo, jog nežino kur kreiptis, 12% vaikų pagalbos neieško dėl išdidumo, 6% - dėl laiko stokos ir 4% dėl kitų priežasčių (pvz., dėl to, kad savo problemas sprendžia savais būdais). Statistiškai reikšmingų skirtumų paaiškinimuose, kodėl nesikreipė pagalbos, priklausomai nuo lyties ar amžiaus, nenustatyta. Iš šių respondentų atsakymų matyti išankstinė neigiama vaikų nuostata vaiko pagalbos prašymo klausimais. Vaikai linkę sumenkinti savo problemas, iš anksto pesimistiškai vertina pagalbos galimybes. Vaikai neturi ankstesnės patirties su vaiko teisių gynėjais, todėl hipotetiškai galime manyti, kad sėkminga patirtis palengvintų kelią gauti tinkamą, kvalifikuotą pagalbą reikiamu laiku.

Tyrimo metu taip pat buvo siekta nustatyti, kokios moksleivių nuostatos tam tikrų JT Vaiko teisių Konvencijoje deklaruojamų nuostatų atžvilgiu, t.y. kokia yra realybė Lietuvoje tam tikrose vaiko teisių apsaugos srityse (3 lentelė). Moksleivių įvertinimai rodo, jog jų požiūriu dauguma JT Vaiko teisių Konvencijoje deklaruojamos nuostatų yra visada ar dažnai įgyvendinamos bei vaiko teisių dauguma atvejų yra paisoma. Tačiau kai kurių nuostatų įvertinimai „kartais“, „retai“ arba „niekada“ rodo, jog silpnesnių visgi yra sričių vaiko teisių apsaugoje. Moksleiviai ne visada jaučiasi apsaugoti nuo diskriminacijos (49%), vaiko interesai ne visada būna suaugusiųjų dėmesio centre (49%), nevisada gerbiama vaikų individualybė (35%), privatus gyvenimas (31%) arba išklausa jų nuomonė (35%). Beveik 30% moksleivių nesijaučia visada ar dažnai apsaugoti nuo įvairių išnaudojimo formų.

3 lentelė. Nuostatų įvertinimas procentais

	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Apsaugotas nuo diskriminacijos	21	28	28	10	11
Suaugusieji daugiausia dėmesio skiria vaiko interesams	11	39	31	14	4
Šeima deramai su vaiku elgiasi	62	25	11	2	0
Gyvena sveikai	46	33	14	4	2
Jaučiasi įžeidinėjami ar kitaip menkinami	2	6	21	47	24
Kiti žmonės gerbia individualybę	19	45	23	10	2
Suaugusieji išklauso ir gerbia nuomonę	29	35	28	6	1
Gali laisvai reikšti nuomonę įvairiomis formomis	37	33	19	6	3
Bendrauja su draugais, lanko būrelius	43	35	12	7	2
Kiti asmenys gerbia privatų gyvenimą	43	25	17	8	6
Prieinama informacija iš žiniasklaidos	80	11	5	1	1
Gyvena su tėvais	91	4	2	2	0
Gyvena pilnavertį gyvenimą	69	20	6	2	1
Rūpinamasi vaiko sveikata	78	14	5	1	1
Gyvenimo sąlygos yra pakankamai geros	78	16	4	1	1
Turi laiko poilsiui	42	30	19	5	4
Būtų lengva gauti narkotikų	14	10	11	9	56
Apsaugotas nuo įvairių išnaudojimo formų	43	30	16	5	7
Yra žiauriai ir skurdžiai baudžiamas	5	1	2	21	70
Suaugusieji žino jų teises	45	31	16	7	2

Vaikams labai svarbus yra teisingas suaugusiųjų elgesys jų atžvilgiu, pagarba jų nuomonei, fizinis bei emocinis saugumas, teisė į laisvalaikį, poilsį bei mokymąsi (23 pav.).

23 pav. Vaikų teisės pagal svarbumą

Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemų moksleivių požiūriu tyrimas atskleidžia, jog vaiko teisės gana dažnai yra pažeidžiamos ir dažniausiai – mokykloje. Nors mokykla, vaikų požiūriu, yra pagrindinis žinių apie vaiko teises ir turėtų šaltinis, bet ir ji turi kurti saugią aplinką moksleiviams. Pastebėta tendencija: nors respondentai-moksleiviai mano žinantys savo teises ir pareigas, bet dažnai vaiko teises pažeidžia bendraamžiai. Taigi akivaizdu, jog vaikai nėra įpratinti gerbti vieni kitų teises. Neramina ir tai, kad moksleiviai nėra linkę kreiptis pagalbos dėl savo teisių apsaugos. Vaikų paaiškinimai atskleidžia jų pesimistinį požiūrį į pagalbos suteikimą,

polinkį nesureikšminti savo teisių pažeidimų bei nežinojimą kur kreiptis prireikus pagalbos. Statistinė duomenų analizė atskleidžia kai kuriuos atsakymų skirtumus pagal respondentų lytį bei amžių: berniukų požiūriu jų teises dažniau pažeidžia pareigūnai, o mergaitės bei jaunesnio mokyklinio amžiaus vaikai labiau linkę ieškoti pagalbos. Vaikai iki 12 metų dažniau pagalbos ieško arba ieškotų šeimoje bei mokykloje. Jaunimas labiau pasitiki draugais bei vaiko teisių apsaugos institucijomis. Taigi, šis moksleivių požiūris į vaiko teisių apsaugą tyrimas atskleidžia pagrindines vaiko teisių apsaugos socialinio veiksmingumo problemas: mokykla nėra pakankamai saugi aplinka vaikams, o mokytojai laikomi vaiko teisių pažeidėjais, bendraamžiai pažeidžia vieni kitų teises, o tai rodo problemas vaiko pareigų suvokime, mokiniai nelinekų ieškoti pagalbos, nes dažnai nežino, kas gali padėti arba yra nusiteikę pesimistiškai pagalbos jiems teikimo atžvilgiu. Taigi, vaiko teisių apsauga, nesant pasitikėjimo pagalbos teikėjais, negali būti pakankamai efektyvi.

3.3. Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemos moksleivių tėvų požiūriu

Tyrimo dalyvavusių respondentų-tėvų buvo klausama, kaip jie vertina šiandieninės vaiko teisių apsaugos naudingumą, rezultatyvumą bei kryptingumą/tikslingumą. Tai integralūs rodikliai, padedantys nustatyti vaiko teisių apsaugos socialinį veiksmingumą.

Šioje respondentų grupėje vaiko teisių apsaugos naudingumas vidutiniškai buvo vertinamas 6,5 balo. Naudingumo kriterijus nurodo, kiek teisė atitinka teisės adresatų lūkesčius. Toks respondentų vaiko teisių apsaugos naudingumo įvertinimas rodo, jog tėvų lūkesčiai nėra patenkinti tiek, kiek turėtų būti.

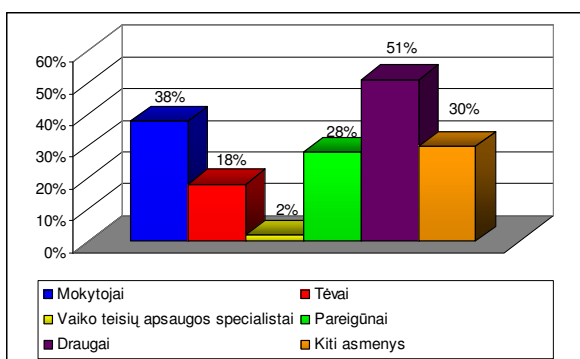
Rezultatyvumas reiškia realiai pasiektus asmenybės, socialinių grupių ir valstybės interesų dermės rezultatus nuolatinės kaitos sąlygomis. Kalbant apie teisės rezultatyvumą, vertinama kiek pasistūmėta tikslo link. Tai siektų ir pasiektų rezultatų santykis. Vaiko teisių apsaugos rezultatyvumą tyrime dalyvavę moksleivių tėvai įvertino 5,7 balo. Toks įvertinimas svyruoja tarp „silpnai“ ir „patenkinamai“. Taigi, tyrimas rodo gana skeptišką tėvų požiūrį vaiko teisių apsaugos rezultatyvumo atžvilgiu. Pasiiekti rezultatai vaiko teisių apsaugoje tėvų netenkina.

Vaiko teisių apsaugos tikslingumas tėvų manymu, vertas 6,2 balų įvertinimo. Taigi, kokybinis artėjimas prie siektų tikslų vaiko teisių apsaugos srityje, tėvų vertinimu, yra patenkinamas, t.y. žemiau nei vidutinis, su tam tikromis klaidomis. Vertinant vaiko teisių apsaugos tikslingumą/kryptingumą, nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas tarp vyrų ir moterų atsakymų. Moterys linkusios švelniau vertinti vaiko teisių apsaugos tikslingumą nei vyrai

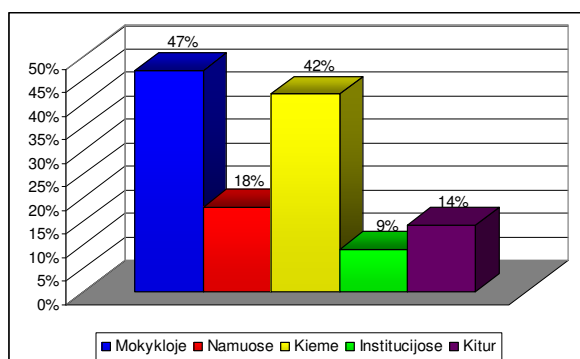
(Man-Whitney U=390; p=0,040, rangų vidurkiai moterų 41, vyrų – 30). Taigi matome, jog vyrai griežčiau vertina vaiko teisių apsaugos tikslingumą.

Bendras visų vaiko teisių apsaugos kriterijų vertinimų vidurkis yra 6,1 balo. Tokie tyrimo rezultatai rodo, jog tėvai nėra patenkinti vaiko teisių apsaugos įvyvendinimu Lietuvoje.

Tėvams pateiktas klausimas „Ar, Jūsų manymu, Lietuvoje yra pažeidžiamos vaiko teisės?“ padėjo atskleisti problemos mastą tėvų požiūriu. Didžioji dalis - 68% apklaustųjų mano, jog vaiko teisės Lietuvoje kartais pažeidžiamos, 12% teigia, jog tai vyksta sistemingai. Tėvų, teigiančių, jog pažeidimų beveik nėra, tebuvo 11%, o manančių, jog vaiko teisės visiškai nepažeidžiamos – nebuvo. Atsakymo į šį klausimą nežinojo 5% tyrime dalyvavusių tėvų. Tokį kritišką tėvų požiūrį gali lemti jų pačių vaikų patirti teisės pažeidimai arba įvairiais šaltiniais gaunama informacija apie vaiko teisių pažeidimų atvejus, todėl klausimais kur ir kokie asmenys pažeidžia jų vaikų teises, bei kokiais šaltiniais juos pasiekia informacija apie vaiko teises, pažeidimus, galimybes ginti vaikų teises, buvo siekiama išsiaiškinti, kuo grįstas toks kritiškas tėvų požiūris. Beveik 26% respondentų-tėvų nenurodė, kas pažeidžia jų vaikų teises. Hipotetiškai galima manyti, jog šių tėvų požiūriu, jų vaikų teisės nėra pažeidžiamos. Apie 74% tėvų atsakė į šiuos klausimus, bei nurodė, kas, jų manymu, dažniausiai pažeidžia vaikų teises. Tėvų nuomonė pateikta pav. nr. 24.

24 pav. Atsakymų į klausimą „Kurie asmenys pažeidžia Jūsų vaiko teises?“ pasiskirstymas

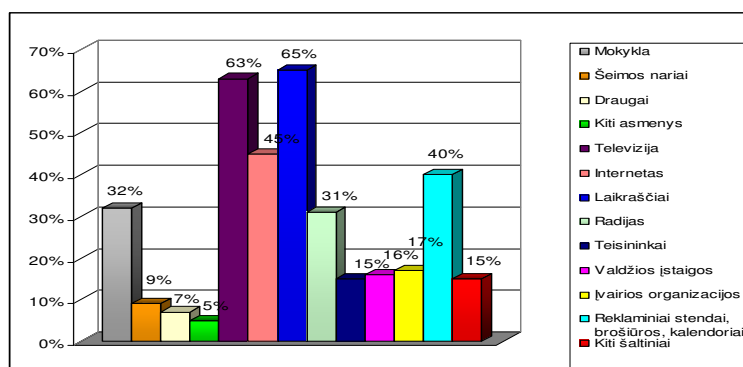
25 pav. Atsakymų į klausimą „Jei Jūsų vaiko teisės yra/buvo pažeidžiamos, kur tai vyko?“

Tėvų požiūriu, vaiko teises dažniausiai pažeidžia draugai, t.y. kiti vaikai (51% atsakymų). Ši tėvų nuomonė sutampa su vaikų požiūriu, kurie draugus kaip jų teisių pažeidėjus įvardijo panašiai (53%). Dviejų respondentų grupių požiūrio sutapimas rodo, jog situacija yra rimta, o tendencija, kad vaikai pažeidžia vieni kitų teises, gana ryški. Mokytojai, kaip vaiko teises pažeidžiantys asmenys, tėvų buvo paminėti rečiau (38%), nei vaikų (54%). Tėvų požiūriu kiti asmenys (30% atsakymų) vaiko teises pažeidžia dažniau nei pareigūnai (28%) ar patys tėvai (18%). Kaip „kitus“ asmenis tėvai dažniausiai įvardino pardavėjus, gydytojus, vyresnius „gatvės“ vaikus. Tyrime dalyvavę tėvai pasirodė gana savikritiški, pripažindami, jog jų manymu,

jie patys pažeidžia vaikų teises. Tėvų kaip pažeidėjų paminėjimas taipogi nedaug skiriasi nuo vaikų nuomonės.

Tėvų atsakymai į klausimą, kur dažniausiai pažeidžiamos jų vaikų teisės, rodo, jog dažniausiai tai vyksta mokykloje (47% atsakymų). Tai rodo, jog tėvų požiūriu, mokykla nėra pakankamai saugi institucija. Kadangi mokytojai, tėvų požiūriu, nėra pagrindiniai vaiko teisių pažeidėjai, galima manyti, kad mokykloje, kaip ir kieme (42% atsakymų), vaikų teises dažniausiai pažeidžia būtent vaikai (25 pav.). Taigi, panašu, kad vaikai nevykdo savo pareigų gerbti kitų vaikų teises mokykloje.

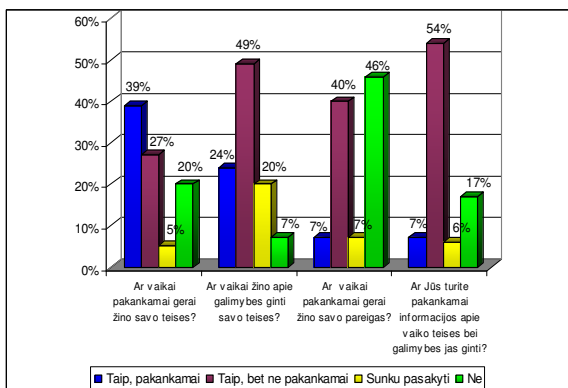
Daugiau nei 70% šios grupės respondentų, manančių, jog vaiko teisių apsaugos veiksmingumas nėra pakankamas Lietuvoje, remiasi savo šeimos patirtimi, taigi jų nuomonė nėra nešališka. Tėvai informaciją apie vaiko teises, jų pažeidimus bei galimybes jas ginti taip pat gauna ir iš kitų šaltinių (26 pav.)

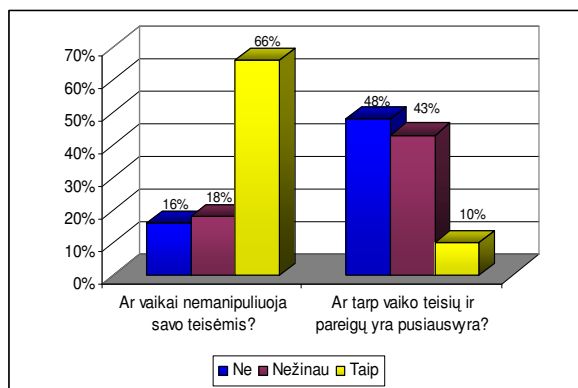
26 pav. Tėvų pagrindiniai informacijos šaltiniai apie vaiko teises, jų pažeidimus, galimybes ginti vaiko teises

Kai matome iš 26 paveikslo, tėvų nuomonę apie vaiko teises, jų apsaugą ir pan. dažnai formuoja žiniasklaida: spauda (65%), televizija (63%), internetas (45%), kiti visuomenės informavimo šaltiniai, tokie kaip reklaminiai stendai, brošiūros (40%). Taigi, tėvų nuomonei apie vaiko teisių apsaugos veiksmingumą įtakos gali turėti ir žiniasklaidoje dažniausiai aptariami rezonansiniai vaiko teisių pažeidimų atvejai, ar visuomenės informavimo priemonėse jau suformuota tam tikra nuostata vaiko teisių apsaugos atžvilgiu.

Anksčiau minėtą prielaidą, jog vaikai nežino savo pareigų bei pažeidžia kitų vaikų teises, patvirtina kitų tėvams pateiktų klausimų analizė: ar tėvu nuomone, vaikai žino savo teises, galimybes jas ginti, savo pareigas, ar jomis nemanipuliuoja?

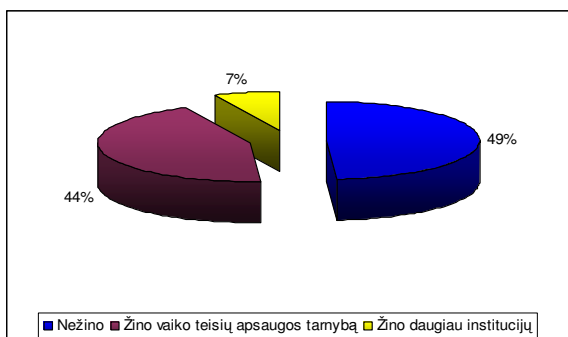

27 pav. Atsakymų į klausimus „Ar vaikai pakankamai gerai žino savo teises, apie galimybes jas ginti bei pareigas“ pasiskirstymas

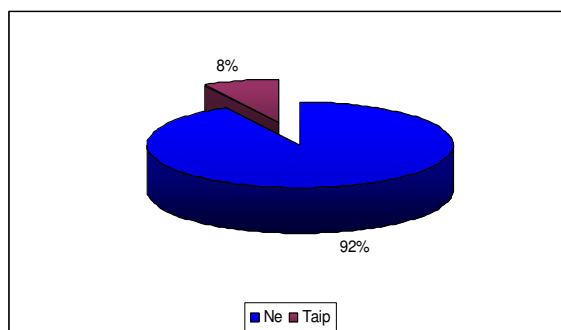

28 pav. Atsakymų į klausimus „Ar vaikai nemanipuliuoja savo teisėmis ar tarp vaiko teisių ir pareigų reglamentavimo yra pusiausvyra“ pasiskirstymas

Iš 27 paveikslo matyti, kad tėvų požiūriu, vaikai pakankamai gerai žino savo teises (taip mano 39% respondentų), nemaža dalis tėvų mano, jog apie galimybes ginti savo teises vaikai žino, tačiau nepakankamai (49%). O su pareigų žinojimu situacija yra kur kas prastesnė – beveik pusės tyrime dalyvavusių tėvų (46%) manymų, vaikai nežino savo pareigų, arba žino jas nepakankamai gerai (40%). Beje, patys tėvai taip pat pripažįsta nepakankamai žinantys vaiko teises bei apie galimybes jas ginti (54%). Nemaža dalis tėvų (66%) taip pat mano, jog vaikai yra linkę manipuliuoti savo teisėmis bei tuo prisidengdami nevykdyti savo kaip vaiko pareigų (28 pav.). Beveik pusė tėvų (48%) taip pat mano, jog nėra pusiausvyros vaiko teisių bei pareigų reglamentavime. Tik šiek tiek mažiau tėvų (43%) apskritai nežino, ar pusiausvyra yra, ar ne. Tai rodo tendenciją, jog tėvai nėra patys susipažinę su vaiko teisių ir pareigų reglamentavimu, o kadangi šeima yra viena iš pagrindinių institucijų, informuojančių vaiką apie jo teises, pareigas, tai akivaizdu, kad tėvų nežinojimas atsiliepia ir vaikų žinioms. Apie tėvų žinių trūkumą byloja ir kito klausimo analizė. Beveik pusė respondentų-tėvų negalėjo įvardinti vaiko teisių apsaugos institucijų (29 pav.).

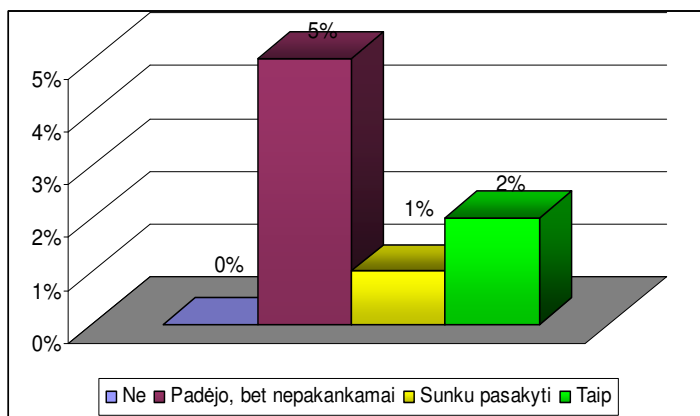

29 pav. Atsakymai į klausimą „Kokias vaiko teisių apsaugos institucijas žinote?“

30 pav. Atsakymai į klausimą „Ar Jums yra tekę kreiptis į kokias nors institucijas dėl Jūsų ar kitų vaikų teisių pažeidimų?“

Tėvų taip pat buvo klausta, ar jiems yra tekę kreiptis pagalbos dėl savo ar kitų vaikų teisių pažeidimų. Didžioji dauguma (92%) tėvų į šį klausimą atsakė neigiamai, pagalbos dėl vaiko teisių pažeidimų ieškojo tik 8% tyrime dalyvavusių tėvų (30 pav.) . Tokie rezultai rodo, jog tėvai patys nėra itin aktyvūs sprendžiant vaiko teisių pažeidimus, vaiko teisių apsaugos institucijų nežino kas antras respondentas, tai gali būti viena iš priežasčių, kodėl pagalbos neieškoma.

31 pav. Atsakymų į klausimą „Ar institucijos/asmenys, į kuriuos Jūs kreipėtės, padėjo Jums?“ pasiskirstymas (vertinami tik teigiamai į ankstesnį klausimą atsakiusių respondentų atsakymai)

Tėvai, kurie yra kreipęsi pagalbos, mano, jog tos institucijos jiems padėjo (2%); šiek tiek daugiau tėvų (5%) teigia, jog institucijos jiems padėjo, bet nepakankamai; tik 1% negalėjo įvardinti, ar jiems buvo suteikta pagalba. Tačiau nebuvo teigiančių, jog pagalba nebuvo suteikta. Taigi, galima manyti, jog pagalba jos ieškantiems dažniau yra suteikiama, nei nesuteikiama, todėl esant reikalui verta kreiptis pagalbos į kompetentingas institucijas, asmenis. Iš atsakymų į pastaruosius du klausimus, galima daryti išvadą, jog tėvai vertindami vaiko teisių apsaugos rezultatyvumą, naudingumą bei tikslingumą remiasi ne savo patirtimi.

Siekiant išsiaiškinti problematiškiausias vaiko teisių apsaugos sritis respondentų tėvų buvo klausta kaip jie vertina kai kurių JT Vaiko teisių Konvencijos nuostatų įgyvendinimą. Šių nuostatų įvertinimai pateikti lentelėje nr.4.

4 lentelė JT Vaiko teisių Konvencijos nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje

	Visada	Dažnai	Kartais	Retai	Niekada
Lietuvoje garantuojamos visos JT Vaiko teisių Konvencijoje numatytos teisės kiekvienam vaikui be jokios diskriminacijos.	15%	27	32	25	1
Lietuvoje imantis bet kokių vaiką liečiančių veikslių, svarbiausia - vaiko interesai.	14	23	42	21	
Mūsų šalyje vaikui teikiama tokia apsauga ir globa, kokios reikia jo gerovei.	3	22	39	31	5
Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų kompetencija yra pakankama.	4	39	36	19	3
Lietuvoje gerbiamos tėvų, globėjų ar kitų, pagal įstatymą už vaiką atsakančių asmenų teisės.	4	38	35	22	1
Lietuvoje gerbiamos tėvų, globėjų ar kitų, pagal įstatymą už vaiką atsakančių asmenų pareigos .	4	32	47	15	1

Lietuvoje pripažįstama kiekvieno vaiko neatimama teisė gyventi, sveikai vystytis.	26	40	21	12	1
Šalyje garantuojama vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisė laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais.	12	39	35	13	1
Vaiko teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę yra gerbiamos.	11	43	24	16	7
Valstybėje pripažįstamas svarbus masinės informacijos priemonių vaidmuo bei rūpinamasi, kad vaikas galėtų naudotis įvairių šaltinių informacija.	13	48	27	12	
Šalyje pripažįstamas bendros ir vienodos abiejų tėvų atsakomybės už vaiko auklėjimą ir vystymąsi principas.	17	39	25	12	8
Šalyje imamasi visų reikiamų priemonių siekiant apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio smurto, piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio.	3	22	34	36	5
Vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, sulaukia ypatingos valstybės teikiamos apsaugos ir paramos.	3	22	42	30	4
Vaikai turi tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo visapusiškam vystimuisi.	5	29	43	16	7
Vaikai yra apsaugoti nuo ekonominio išnaudojimo ir nuo bet kokio darbo, kuris gali būti pavojingas vaiko sveikatai arba trukdyti jam mokytis, gali kenkti jo sveikatai vystimuisi.	8	40	25	21	7
Vaikai yra apginti nuo visų išnaudojimo formų, darančių kokią nors žalą jo gerovei.	4	33	30	26	7

Tėvai JT Vaiko teisių Konvencijos nuostatų įgyvendinimą vertina taip pat gana kritiškai. Pavydžiui, net 8% tėvų mano, jog Lietuvoje niekada nepripažįstamas bendros ir vienodos abiejų tėvų atsakomybės už vaiko auklėjimą ir vystymąsi principas. Po 7% tėvų yra linkę manyti, jog vaiko teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę niekada negerbiamos; kad vaikai neturi tokių gyvenimo sąlygų, kokių reikia jo visapusiškam vystimuisi; kad vaikai niekada nėra apsaugoti nuo įvairaus išnaudojimo formų. Nemažai respondentų-tėvų (36%) mano, jog šalyje retai imamasi visų reikiamų priemonių siekiant apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio smurto, piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio; šiek tiek mažiau tėvų (31%) teigia, jog šalyje retai vaikui teikiama tokia apsauga ir globa, kokios reikia jo gerovei; o pasak 30% respondentų, vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, retai sulaukia ypatingos valstybės teikiamos apsaugos ir paramos.

Apibendrinant tėvų apklausos rezultatus galima daryti išvadą, jog tėvų požiūriu vaiko teisės yra dažnai pažeidžiamos, ypač dažnai pažeidimus daro kiti vaikai. Tėvai vaiko teisių apsaugos veiksmingumą vertina gana kritiškai, tačiau tikėtina, jog tokia kritiška tėvų nuomonė susiformavo ne asmeninės patirties, bet žiniasklaidos skleidžiamos informacijos pagrindu: nors dauguma tėvų mano, kad jų vaikų teisės yra pažeidžiamos, tačiau pagalbos kreipiasi tik labai maža tėvų dalis. Taigi, dauguma respondentų su vaiko teisių gynėjais nėra susidūrę. Galima

daryti išvadą, jog kritišką tėvų nuomonę vaiko teisių apsaugos klausimais formuoja visuomenės informavimo priemonės, iš kurių informacija dažniausiai pasiekia tėvus.

3.4. Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemos VTAT požiūriu

Trečioji tyrimo metu apklausta respondentų grupė buvo savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų specialistai. Šių specialistų taip pat buvo klausiama, kaip jie vertina šiandieninės vaiko teisių apsaugos naudingumą, rezultatyvumą bei kryptingumą/tikslingumą.

Apibendrinus respondentų įvertinimus matyti, jog specialistai vaiko teisių apsaugos naudingumą vertina daugiau nei 8 balais (8,2 balo), t.y. gerai. Šiuo atveju galima teigti, jog vaiko teisių apsauga atitinka vaiko teisių apsaugos specialistų lūkesčius, tai yra, vertinama gerai, yra naudinga.

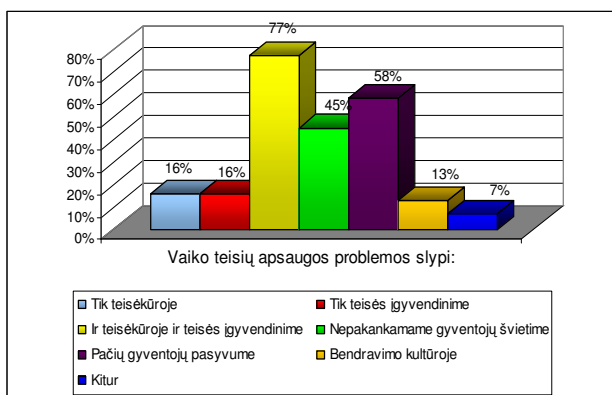
Vaiko teisių apsaugos rezultatyvumą vaiko teisių apsaugos specialistai įvertino prasčiausiai iš visų trijų kriterijų – 7,3 balo. Tokį įvertinimą vidurkį galima interpretuoti kaip pakankamą, vidutinišką. Tai reiškia, kad siekiant vaiko teisių apsaugos rezultatyvumo padaroma klaidų.

Tikslingumas – procesų ir reiškinių savybė duoti tam tikrą rezultatą, atvesti į tikslą. Tai daugiau kokybinis kriterijus – kaip artėjimas prie siektų tikslų. Vaiko teisių apsaugos kryptingumas/tikslingumas respondentų buvo vertinamas vidutiniškai 7,9 balais. Nors toks įvertinimas matematiškai interpretuojamas kaip geras, tačiau tai rodo, jog užsibrėžto vaikų teisių apsaugos tikslo įgyvendinimas turi trūkumų.

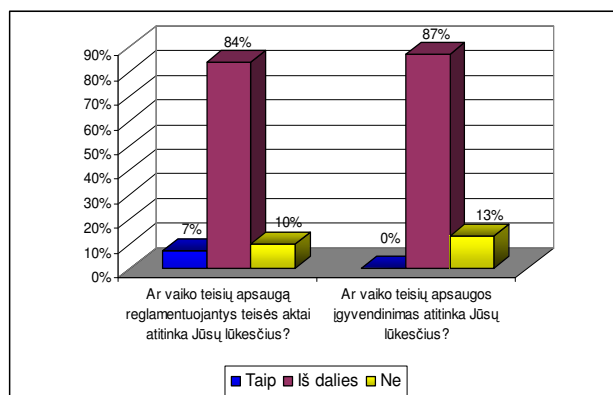
Vidutinis visų trijų minėtų kriterijų įvertinimas nesiekia 8 balų. Tai rodo, jog vaiko teisių apsaugos specialistų požiūriu vaiko teisių apsaugos socialinis veiksmingumas yra geresnis nei vidutiniškas, tačiau nėra aukštas. Tačiau vaiko teisių apsaugos specialistai vaiko teisių apsaugos integralius rodiklius vertina beveik 2 balais aukščiau nei moksleivių tėvai. Hipotetiškai galima manyti, jog specialistai labiau įsigilinę į vaiko teisių apsaugos sritį, todėl jų atsakymai remiasi jų profesine patirtimi arba „saugoja savo mundurą“. O tėvai mano, kad vaikų teisės pažeidžiamos, tačiau patys nėra linkę kreiptis pagalbos, taigi, galima manyti, jog jie irgi nemato tikrų rezultatų vaiko teisių apsaugos srityje, juolab, kad žiniasklaida dažniausiai viešina labiausiai probleminius atvejus, o vaiko teisių apsaugos pasiekimų neaptarinėja.

Tačiau visgi vaiko teisių apsaugos socialinis veiksmingumas nėra aukštas net ir specialistų požiūriu. Išsiaiškinus tai, būtina atskleisti, kurioje vaiko teisių apsaugos grandyje slypi problemos. Teoretikai teigia, jog teisės veiksmingumo problemos gali slypėti tiek problemų suvokime, tiek tikslų formulavime, tiek teisėkūros stadijoje, teisės normų išreiškime, tiek teisės įgyvendinimo stadijoje. Vaiko teisių apsaugos specialistų klausėme, kur jų nuomone, slypi vaiko

teisių apsaugos problemų šaknys: teisėkūroje, teisės įgyvendinime, ir teisėkūroje, ir įgyvendinime, nepakankamame gyventojų švietime, visuomenės pasyvume, bendravimo kultūroje ar kitur. Respondentų atsakymai atsispindi 32 paveiksle.

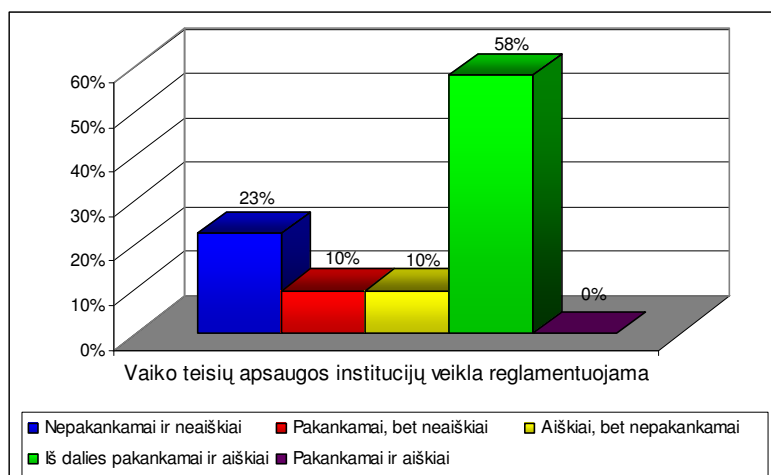
32 pav. Respondentų atsakymai, kur slypi vaiko teisių apsaugos problemos

33 pav. Kaip respondentų lūkesčius atitinka vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys teisės aktai bei vaiko teisių įgyvendinimas

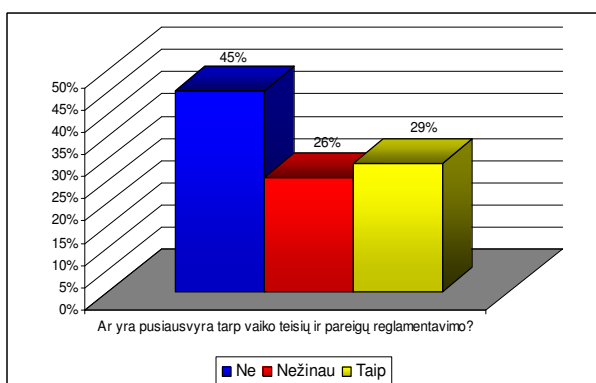
Respondentai, atsakydami į šį klausimą, galėjo pažymėti kelis atsakymų variantus iš pateiktų. Dažniausiai (77%) buvo teigiama, jog vaiko teisių apsaugos problemų yra tiek teisėkūroje, tiek įgyvendinime. Antra vaiko teisių apsaugos specialistų požiūriu išskirtina problemų sritis - pačios visuomenės pasyvumas (58%), toliau – nepakankamas gyventojų švietimas (45%). Tik po 16% respondentų mano, jog vaiko teisių apsaugos problemos slypi išskirtinai tik teisėkūroje arba tik teisės įgyvendinime. Vaiko teisių apsaugos specialistų darbo specifika reikalauja būti susipažinus bei įsigilinus į vaiko teisių apsaugą reglamentuojančius dokumentus, taigi specialistai nėra linkę kaltinti vien tik teisėkūros subjektų dėl vaiko teisių apsaugos srityje kylančių problemų. Paveiksle nr. 33 matyti, jog tiek vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys teisės aktai (84%), tiek vaiko teisių apsaugos įgyvendinimas (87%) specialistų lūkesčius atitinka tik iš dalies. Respondentų nuomone, problemos yra labiau kompleksinės ir slypi tiek teisėkūroje, tiek įgyvendinime, tiek pačioje visuomenėje.

Nagrinėjant respondentų atsakymus į klausimą „ar pakankamai yra reglamentuota vaiko teisių apsaugos institucijų veikla“ išaiškėjo, kad tik iš dalies pakankamai ir aiškiai. Taip vaiko teisių apsaugos institucijų reglamentavimą vertina daugiau nei pusė apklaustųjų (58%). Daugiau nei dvidešimt procentų (23%) tyrime dalyvavusių specialistų mano, kad vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos reglamentavimas yra nepakankamas ir neaiškus. Kad vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos reglamentavimas yra pakankamas, bet neaiškus arba aiškus, bet nepakankamas pažymėjo po beveik 10% respondentų. Tačiau nebuvo respondentų, kuriems vaiko teisių apsaugos reglamentavimas yra ir pakankamas ir aiškus., Šie tyrimo duomenys pateikti paveiksle nr. 34.

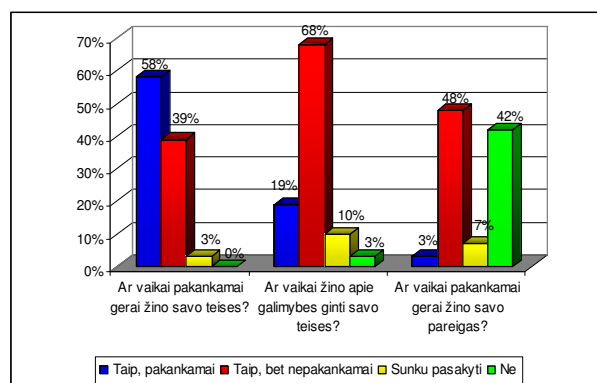

34 pav. Vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos reglamentavimas

Problemiškas yra ir vaiko teisių bei pareigų reglamentavimas. Vaiko teisių bei pareigų reglamentavimas, specialistų požiūriu, nėra tolygus. Kad nėra pusiausvyros tarp vaiko teisių ir pareigų reglamentavimo, mano 45% tyrime dalyvavusių specialistų, 29% apklaustųjų teigia manantys, jog tarp vaiko teisių ir pareigų reglamentavimo yra pusiausvyra, 26% nurodė nežinantys, ar tarp vaiko pareigų bei teisių reglamentavimo yra pusiausvyra (35 pav.).

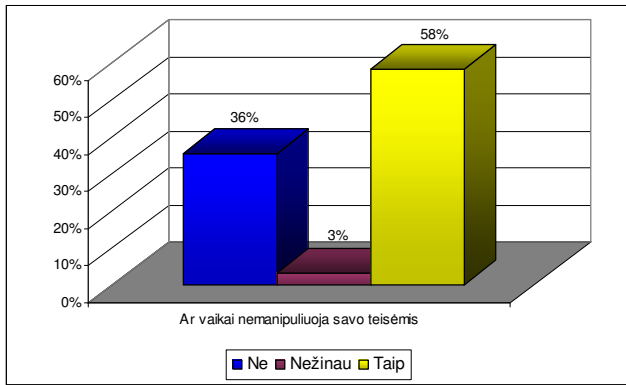

35 pav. Vaiko teisių ir pareigų reglamentavimas

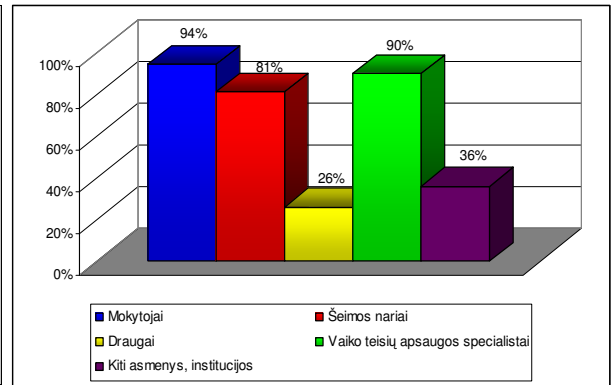

6 pav. Ar vaikai žino savo teises, apie galimybes jas ginti bei savo pareigas

Specialistai (58%) mano, jog vaikai pakankamai gerai žino savo teises, tačiau žinių apie galimybes jas ginti turi nepakankamai (68% atsakymų). Kad vaikai nepakankamai žino savo pareigas, mano 48% specialistų, tik šiek tiek mažiau vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų (42%) mano, kad vaikai savo teisių nežino. Tokie tyrimo rezultatai paaiškina, kodėl tiek daug vaikų pažeidžia savo draugų teises – tai sąlygoja informacijos apie savo pareigas trūkumas. O pareigų nežinojimas arba nenorėjimas jų žinoti sudaro galimybes manipuluoti savo teisėmis nevykdant pareigų.

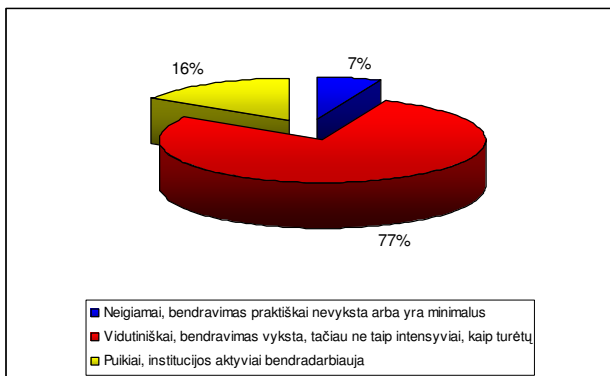
37 pav. Ar vaiko teisės netampa savotiška priedanga nevykdyti vaiko pareigų, ar jomis vaikai nemanipuliuoja?

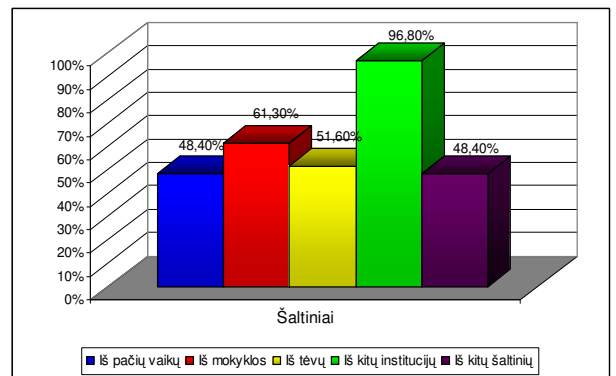
38 pav. Kas turėtų informuoti vaikus apie jų teises bei galimybes jas ginti?

Kad vaiko teisės kartais tampa savotiška priedanga nevykdyti pareigų, yra linkę manyti 58% tyrime dalyvavusių vaiko teisių apsaugos specialistų. Su tuo nesutinka 36% apklaustųjų, o 3% respondentų nurodė, jog vaikai nemanipuliuoja savo teisėmis. Taigi, galima teigti, kad vaiko teisių ir pareigų balanso ignoravimas yra prielaida vaikams manipuliuoti savo teisėmis.

Igyvendinant vaiko teisių apsaugą labai svarbus tarpinstitucinis bendradarbiavimas, bendradarbiavimas su visuomene, todėl vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų klausėme, kaip jie vertina institucijų, veikiančių vaiko teisių apsaugos srityje bendradarbiavimą. Atsakymų pasiskirstymas pateiktas paveiksle nr. 39.

39 pav. Respondentų vaiko teisių apsaugos srityje dirbančių institucijų bendradarbiavimo vertinimas

40 pav. Atsakymų į klausimą „Iš kokių šaltinių dažniausiai sužinote apie vaiko teisių apsaugos pažeidimus?“ pasiskirstymas

Iš 39 paveikslo matyti, jog vaiko teisių apsaugos specialistų nuomone, bendradarbiavimas tarp institucijų vyksta, tačiau nepakankamai intensyviai, todėl toki bendradarbiavimą respondantai linkę vertinti vidutiniškai. Taip mano 77% apklaustųjų. Puikiai institucijų bedradarbiavimą vertina 16% respondentų, neigiamai - 7%. Iš kitame paveiksle (nr. 40) pateiktų duomenų matyti, jog vaiko teisių apsaugos institucijos bendradarbiauja su kitomis institucijomis (policija, gydymo įstaigomis ir pan.). Kaip teigia, respondantai, dažniausiai informacija apie vaiko teisių apsaugos pažeidimus jie gauna iš įvairių institucijų. Taip nurodė net 97% respondentų. Maždaug 61% apklaustųjų sulaukia informacijos apie vaiko teisių pažeidimus iš mokyklų. Beveik 52 procentai

tyrime dalyvavusių specialistų nurodė, kad apie vaikų teisių pažeidimus praneša tėvai. Mažiau nei pusė respondentų pastebi, jog į juos kreipiasi ir patys vaikai, dažniausiai paauglių amžiaus. Kaip kitus šaltinius vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojai paminėjo vaikų, kurių teisės pažeidžiamos, kaimynus, giminaičius, socialinius darbuotojus. Respondentai teigia, kad dažnai informacija iš kitų šaltinių jiems pateikiama anonimiškai.

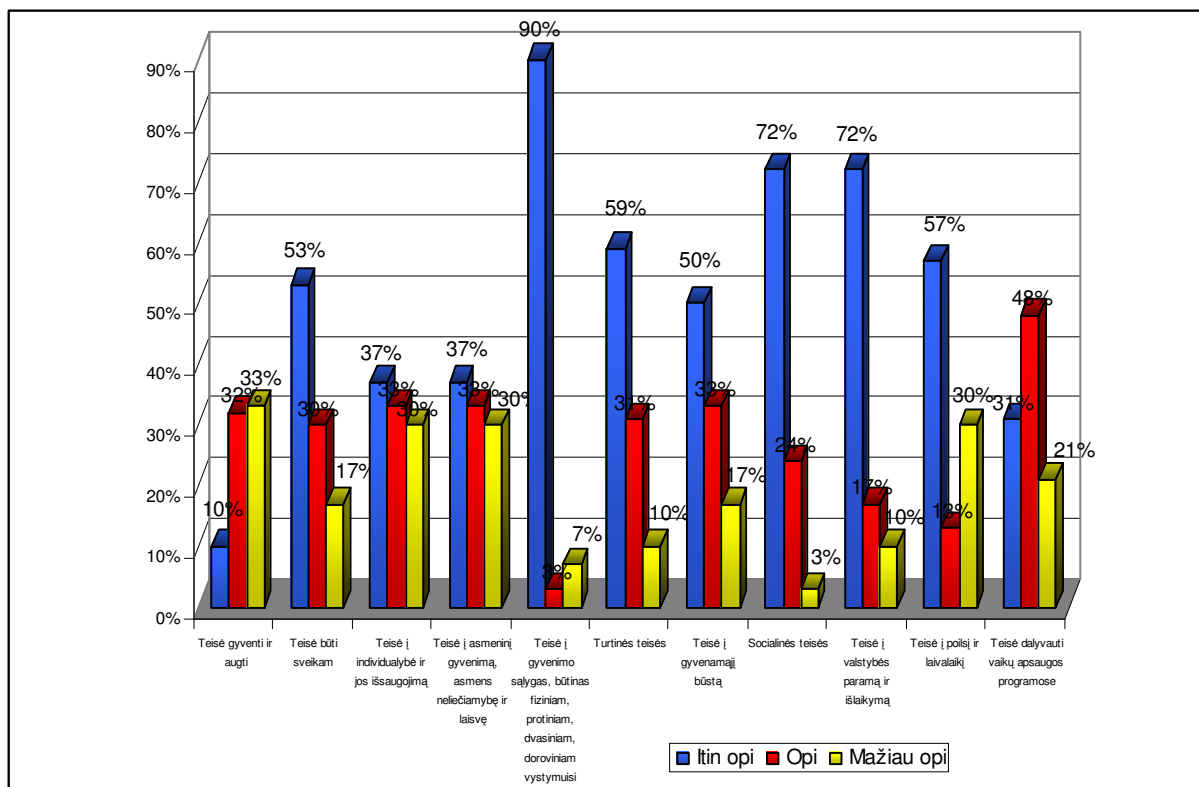
Jungtinių Tautų vaiko teisių Konvencijoje valstybėms pateikiamos gairės, kokia turėtų būti vaiko teisių apsauga valstybėse narėse. Tyrimo metu bandėme išsiaiškinti, ar, vaiko teisių apsaugos specialistų nuomone, kai kurių Konvencijoje minimų nuostatų yra laikomasi Lietuvoje bei kokios yra opiausios vaiko teisių apsaugos sritys. Respondentų atsakymai pateikti lentelėje nr. 5.

5 lentelė JT Vaiko teisių Konvencijos nuostatų įgyvendinimas Lietuvoje (%)

	Visada	Dažnai	Kartais	Retai
Lietuvoje garantuojamos visos JT Vaiko teisių Konvencijoje numatytos teisės kiekvienam vaikui be jokios diskriminacijos.	16	49	26	10
Lietuvoje imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, svarbiausia - vaiko interesai.	23	52	16	10
Mūsų šalyje vaikui teikiama tokia apsauga ir globa, kokios reikia jo gerovei.	7	49	32	13
Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų kompetencija yra pakankama.	10	77	13	0
Lietuvoje gerbiamos tėvų, globėjų ar kitų, pagal įstatymą už vaiką atsakančių asmenų teisės.	13	45	42	0
Lietuvoje gerbiamos tėvų, globėjų ar kitų, pagal įstatymą už vaiką atsakančių asmenų pareigos.	13	55	26	7
Lietuvoje pripažįstama kiekvieno vaiko neatimama teisė gyventi, sveikai vystytis.	26	49	13	10
Šalyje garantuojama vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, teisė laisvai jas reikšti visais jį liečiančiais klausimais.	23	39	3	0
Vaiko teisės į minties, sąžinės ir religijos laisvę yra gerbiamos.	19	29	42	10
Valstybėje pripažįstamas svarbus masinės informacijos priemonių vaidmuo bei rūpinamasi, kad vaikas galėtų naudotis įvairių šaltinių informacija.	10	65	16	10
Šalyje pripažįstamas bendros ir vienodos abiejų tėvų atsakomybės už vaiko auklėjimą ir vystymąsi principas.	26	36	29	10
Šalyje imamasi visų reikiamų priemonių siekiant apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio smurto, piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio.	7	61	23	10
Vaikas, kuris laikinai arba visam laikui yra netekęs savo šeimos aplinkos arba kuris dėl savo interesų negali toje aplinkoje būti, sulaukia ypatingos valstybės teikiamos apsaugos ir paramos.	32	48	7	13
Vaikai turi tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo visapusiškam vystimuisi.	3	61	26	10
Vaikai yra apsaugoti nuo ekonominio išnaudojimo ir nuo bet kokio darbo, kuris gali būti pavojingas vaiko sveikatai arba trukdyti jam mokytis, gali kenkti jo sveikatai vystimuisi.	10	68	23	0
Vaikai yra apginti nuo visų išnaudojimo formų, darančių kokią nors žalą jo gerovei.	7	48	36	10

Iš respondentų atsakymų matyti, kad dauguma atvejų Konvencijoje minimų nuostatų Lietuvoje yra laikomasi. Tačiau kai kurios nuostatos nėra visada įgyvendinamos. Tai rodo respondentų skaičius, prie tam tikrų nuostatų pažymėjusių atsakymus „kartais“ ir „retai“. Taigi, tas nuostatas

galime perfrazuoti iš nuostatų į problemas. Vaiko teisių apsaugos specialistų požiūriu, Lietuvoje nėra garantuojamos visos JT Vaiko teisių Konvencijoje numatytos teisės kiekvienam vaikui be jokios diskriminacijos. Kartais (26%) arba retkarčiais (10%) diskriminacijos problemų iškyla. Respondentų apklausa rodo tendenciją, jog mūsų šalyje ne visada vaikui teikiama tokia apsauga ir globa, kokios reikia jo gerovei (atsakymų „kartais“ ir „retai“ dažnis atitinkamai 32% ir 13%). 42% apklaustųjų nurodė, jog kartais pasitaiko atvejų, kai nėra gerbiamos tėvų, globėjų ar kitų, pagal įstatymą už vaiką atsakančių asmenų teisės arba pareigos (kartais - 26% ir retai - 7%). Tyrimas rodo tendenciją, jog pagarba vaiko teisėms į minties, sąžinės ir religijos laisvę yra viena problematiškesnių sričių: kartais 42% ir retai 10%. Beveik 40% tyrimo dalyvių mano, jog tik kartais arba retai šalyje pripažįstamas bendros ir vienodos abiejų tėvų atsakomybės už vaiko auklėjimą ir vystymąsi principas. Kita signalizuojanti apie pavojų sritis – vaiko apsauga nuo įvairiausio pobūdžio smurto, piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio (23% ir 10%). Vaikų gyvenimo sąlygos taip pat ne visada yra puikios: 26% ir 10%. Tyrimas taip pat atskleidžia tendenciją, jog vaikai nėra apsaugoti nuo įvairių išnaudojimo formų, darančių kokią nors žalą jo gerovei (36% ir 10%). Toks vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų požiūris rodo, jog vaiko teisių apsauga mūsų šalyje nėra be priekaištų. Ne visos vaiko teisių apsaugos nuostatos yra praktiškai įgyvendintos Lietuvoje. Tyrimo dalyvių buvo prašyta įvertinti, kurios vaiko teisių apsaugos sritys Lietuvoje yra opiausios. Atsakymų pasiskirstymas pateiktas paveiksle nr. 41.

41 pav. Opiausios vaiko teisių apsaugos sritys

Tyrimo dalyvavę asmenys išvardintąs problemas vertino kaip itin opias. Tačiau kai kurios vaiko teisių sritys išsiskiria opumu. Itin opi vaiko teisių apsaugos specialistams atrodo teisė į gyvenimo sąlygas, būtinas fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi. Šią sritį kaip itin opią pažymėjo net 90% respondentų. Specialistai kaip itin opias sritis taip pat išskiria vaiko socialines teises bei teisę į valstybės paramą ir išlaikymą (po 70% atsakymų). Turtinės teisės (59%), teisė į poilsį ir laisvalaikį (57%), teisė būti sveikam (53%) taip pat priskiriamos prie pačių opiausių. Specialistų požiūriu mažiau opi yra vaikų teisės dalyvauti vaikų apsaugos programose sritis, mažiausiai opi – teisė gyventi ir augti. Šios srities įvertinimą kaip mažiausiai opios greičiausiai lemia tai, jog tai pati pirminė, prigimtinė vaiko teisė, ir veiklos, sprendžiant klausimus dėl vaiko gyvybės, vaiko teisių specialistai turi mažiau, lyginant su kitomis sritimis.

Tyrimo dalyvavusiems vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojams taip pat buvo pateiktas vienas atviras klausimas „Kas, Jūsų manymu, pirmiausia turėtų būti padaryta pagerinant vaiko teisių būklę Lietuvoje?“. Didžioji respondentų dalis atsakydami į šį klausimą minėjo sprendimų reikalaujančias teisinio reglamentavimo problemas: „būtina aiškiau reglamentuoti tėvų atsakomybę ginant savo nepilnamečių vaikų teises bei teisėtus interesus“, „nėra reglamentuota tvarka priemonių, kurios būtų taikomos už vaiko teisių pažeidimus“, „reikalinga pakeisti, papildyti daugelį Vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų“, „kitas labai svarbus aspektas-spragos įstatymuose, nes jų yra nemažai ir jas reikia šalinti“, „spėsti klausimą dėl vaiko, jei tarp tėvų yra didelis ginčas, kuris daro tiesioginę įtaką vaiko sveikatai, vystymuisi ir pan., kad nedelsiant galima būtų paimti vaiką iš šeimos iki bus išspręstas ginčas“, „sutvarkyti teisinę bazę, kad ji atitiktų JT Vaiko teisių konvencijos nuostatas, poįstatyminiais aktais reglamentuoti sąlygas šių nuostatų įgyvendinimui. Kad ne tik būtų deklaruojama vaiko teisių apsauga, bet ir būtų numatytos priemonės šią apsaugą įgyvendinti“, „tobulinti įstatymus (net ir LR civiliniame kodekse gausu nesuderintų dalykų, pvz., nuolatinio globėjo keitimas net nenumatytas)“ ir pan. Taigi, nors anksčiau aptartame klausime vaiko teisių specialistai teigė, jog vaiko teisių apsaugą reglamentuojantys teisės aktai iš dalies atitinka jų lūkesčius, šie atsakymai išryškina vaiko teisių apsaugos reglamentavimo problemą, tiksliau painiavą joje, nekonkretumą, neišbaigtumą.

Su teisinio reglamentavimo problemomis susijęs įgaliojimų klausimas bei instrukcijų, kaip elgtis įvairiose situacijose trūkumas ir pan. Specialistai teigia, kad „niekur nėra reglamentuota, jog VTAS specialistas galėtų tėvams ar kitiems asmenims pareikšti išpėjimą dėl kokio nors vaiko teisių pažeidimo, o tik po to rašyti protokolą. Taip pat problema ta, kad VTAS specialistų galimybės surašyti protokolą pagal ATPK yra labai siauros, būtų galima išplėsti sąrašą ATPK straipsnių pagal kuriuos būtų suteikta VTAS surašyti protokolą“, „reikalinga tobulinti teisės aktus, susijusius su vaiko teisių apsauga, kad būtų užtikrinamas tarpinstitucinis

bendradarbiavimas ginant vaiko interesus, aiškios įvairių specialistų funkcijos, kad nebūtų funkcijų dubliavimo“, „vaiko teisių apsaugos specialistai, nedaug gali ką nors padaryti, kai yra išsiaiškinami vaiko teisių pažeidimai“, „reikalinga keisti visą sistemą, būtina tiksliau apibrėžti vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos sritį bei kompetenciją“, „turi būti tobulinama vaiko teisių apsaugos sistema, sukonkretinant institucijų funkcijas“, „turi būti sukurta vieninga visos šalies vaiko teisių apsaugos sistema, nustatyta įvairių institucijų kompetencija. Sutvarkyta teisinė bazė, paruošti vieningi įvairių tvarkų aprašai, kad neliktų vietos dviprasmiškoms nuostatom, kad apie tą pačią problemą nebūtų išsakomos skirtingos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų nuomonės“, „turime karčių pavyzdžių ir nieko negalime padaryti, nes esame institucija ir turime vadovautis esamais teisės aktais, negalime peržengti savo įgaliojimų“.

Kaip trečią problemų grupę, atsižvelgiant į specialistų patarimus, galima skirti visuomenės švietimo problemą. Vaiko teisių specialistai atkreipia dėmesį, jog „būtinai tėvų ir visuomenės švietimas“, „reikalingas aktyvesnis visuomenės ir visuomeninių organizacijų dalyvavimas vaiko teisių apsaugos srityje“, „ugdyti visuomenėje supratimą, apie kiekvieno asmens pareigas (visi žino tik teises)“, „juntamas fizinių asmenų ir įstaigų darbuotojų abejingumas, o gal baimė pranešti VTAS apie vaiko teisių pažeidimus (mažai gaunama informacijos iš gydymo įstaigų, mokyklų, policijos)“, „pastebima, kad į VTAS darbuotojus, socialinius darbuotojus žiūrima kaip į priešus, nesikreipiama laiku, kai būtų galima teikti pagalbą, o ne taikyti kraštutines priemones“, „labai svarbu, kad visuomenėje būtų kuriamas teigiamas požiūris į darbuotojus, dirbančius vaiko teisių apsaugos srityje, siekiant sumažinti visuomenės priešišumą ir skatinti tinkamą požiūrį į vaiko teisių apsaugą, į tėvų ir vaikų pareigų vykdymą“.

Siekiant vaiko teisių apsaugos veiksmingumo, rekomenduojama stiprinti šeimos institutą. Tyrime dalyvavusių specialistų požiūriu, „šiuo metu labai aktualu kurti ir įgyvendinti šeimų stiprinimo programas. Tik stipri šeima gali pati spręsti problemas, rūpintis savo vaikais ir ruošti juos gyvenimui“, „Būtina didinti tėvų ir šeimos atsakomybę“, „svarbiausia - darbas su tėvais - mokyti būti gerais tėvais, suprasti vaiką, išklaudyti, nes šeima - pagrindinė terpė, iš kurios vaikas ima tai, kas gera ir tai, kas bloga. Pastebėta, kad vaiko teisės daugiausia pažeidžiamos šeimose“, „Reikalinga ugdyti tėvų sąmoningumą prisiimant atsakomybę už savo, kaip tėvų, pareigas (dažni atvejai, kai tėvai nesuvokia ir nenori spręsti savo problemų, tikisi, kad VTAS specialistai už juos išspręs problemas, tėvai neretai nesupranta, kad jie atsako už savo vaikus, už jų priežiūrą ir auklėjimą, nėra linkę kreiptis pagalbos)“.

Dar viena specialistų minėta problemų grupė – socialinė – didesnio specialistų skaičiaus poreikis, krūvių mažinimas, susisiektimo problemos. Pasak respondentų, „reikalingas savivaldybių administracijų deramas dėmesys Vaiko teisių apsaugos skyriams: tiek etatų, tiek

galimybių atlikti tinkamai pareigas (pvz. transportas) klausimais“, „su šeimomis turėtų dirbti daugiau socialinių darbuotojų“, „didinant Vaiko teisių apsaugos skyrių atsakomybę ir plečiant jų darbo barus, didinti ir žmogiškuosius išteklius (funkcijų daugėja, socialinės problemos auga, žmonių skaičius lieka tas pats)“, „dirbant su vaikais, netekusiais tėvų globos, dažnai susiduriame su problema, kada vaikui negalime pasiūlyti kvalifikuotų specialistų pagalbos čia ir dabar (pvz. psichologo)“.

Vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojai mano, jog vaiko teisių apsaugai tiesioginę įtaką daro ir ekonominė padėtis šalyje: „vaiko teisių būklę šeimoje lemia šalies ekonominis nestabilumas. Tėvų irzlumas, pyktis, svaigiųjų gėrimų vartojimas, siekiant atitolinti problemų sprendimą, kai nėra darbo, nėra ko valgyti, nėra kuo aprengti vaikus. Pašalpos nėra išeitis. Žmogui turi būti suteikta galimybė dirbti ir užsidirbti“, „kol žmonės nesijaus visapusiškai saugūs (socialinės garantijos, darbas ir pan.) ir sotūs, problemų buvo ir bus“, „sureguliuoti socialinės rizikos šeimoms, auginančioms vaikus, mokamas išmokas ir tėvų atskaitomybę už gaunamų išmokų panaudojimą. Sukurti sistemą minėtų šeimų tėvų priverstiniam įdarbinimui (pvz. remontuoti savivaldybėms priklausančius socialinius būstus, tvarkyti aplinką, miškus, paplūdimius) ir tik tokius darbus atliekantiems tėvams mokėti socialines išmokas. Vykdyti socialiai pažeistų vaikų integravimo į visuomenę ypatingą dėmesį skiriant kaimiškiems regionams“.

Apibendrinat vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojų apklausos rezultatus, galima teigti, jog vaiko teisių apsaugos socialinis veiksmingumas Lietuvoje nėra aukštas. Specialistai įvardija, jog daug problemų esti tiek teisėkūroje, tiek teisės įgyvendinime. Kaip opiausias vaiko teisių apsaugos sritis specialistai linkę įvardinti: vaiko teisę į gyvenimo sąlygas, būtinas fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi, teisę į valstybės paramą ir išlaikymą ir pan. Kaip šių problemų sprendimus tyrime dalyvavę asmenys siūlo stiprinti teisinę bazę, konkretinti institucijų kompetencijas, įgaliojimus, parengti įvairius aprašus konkreitiems veiksams atlikti, šviesti visuomenę siekiant atsakomybės už vaikus, sąmoningumo, gerinant vaiko teisių apsaugos institucijų įvaizdį, formuojant tinkamą požiūrį į vaiko teisių apsaugą bei tėvų ir vaikų pareigų vykdymą. Siūloma stiprinti šeimos institutą, nes daug problemų kyla būtent šeimose. Respondentų nuomone būtina stiprinti vaiko teisių apsaugos institucijas tiek žmogiškaisiais ištekliais, tiek keliant jų kompetenciją. Ekonominės politikos stiprinimas taip pat būtinas siekiant vaiko teisių apsaugos veiksmingumo.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Teisiniu požiūriu amžiaus ypatumai skiria vaiką nuo suaugusiojo. Todėl sąvoka „vaikas“ bendrąja prasme reiškia asmenį iki 18 metų amžiaus, jei įstatymai nenumato kitaip. Toks asmuo turi specifinių interesų, kuriuos lemia jo amžius, fizinis, emocinis, protinis nesubrendimas. Vaikas yra visavertis žmogus, tačiau tuo pačiu jis laikomas ir globos objektu, nes yra tampriai susijęs su tėvais biologiniais, socialiniais, emociniais ryšiais. Vaiko teisės apima aprūpinimo, apsaugos teises, užtikrinančias jų fiziologinius, būtinausius poreikius, taip pat – dalyvavimo, socialines, kultūrines, politines teises, kurios užtikrina vaikui galimybę mokytis, tobulėti, dalyvauti visuomenės gyvenime. Vaiko teisių apsauga reiškia suaugusiųjų asmenų, institucijų, organizacijų globą, paramą vaikui. Tai pirmiausia turėtų reikštis kaip valstybės politikos formavimas, siekiant užtikrinti vaiko gerovę. Lietuvoje yra sukurtas platus institucijų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje tinklas: tai valstybės lygmens, savivaldybių bei visuomeninio lygio institucijos.
2. Vaiko teisių apsaugą Lietuvoje reglamentuoja labai daug įstatymų ir kitų teisės aktų. Tyrimas atskleidė, jog Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos Konvencijos nuostatos visiškai inkorporuotos į nacionalinę vaiko teisių apsaugos sistemą. Tačiau vaikų teisių apsaugos reglamentavimas yra kompliktuotas: 1) dėl didelio teisės aktų skaičiaus, todėl tėvams ir kitiems nepatyrusiems asmenims sunku juose susiorientuoti; 2) nėra vaiko teisių ir pareigų reglamentavimo balanso, nes teisės aktai dažniausiai pabrėžia vaiko teises, kelios vaikų pareigos nustatomos tik bendrais bruožais. Detaliau jas apibrėžti paliekama švietimo įstaigoms; 3) aukščiausio lygmens institucijų veikla teisės aktuose yra susipynusi, funkcijos dubliuojas, dėl to nukenčia vaiko teisių apsaugos veiklos organizavimas ir, svarbiausia, vykdymas; 4) vaiko teisių apsaugos efektyvumą riboja biurokratijos reikalavimai.
3. Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemų empirinis tyrimas patvirtino hipotezę, jog vaiko teisių apsauga yra problemiška: realiai egzistuoja teisės aktuose deklaruojamų vaiko teisių ir jų įgyvendinimo užtikrinimo prieštaravimai.
 - 3.1. Tiek vaikai (64%), tiek tėvai (80%), tiek vaiko teisių apsaugos specialistai pripažįsta, kad vaiko teisės Lietuvoje yra pažeidžiamos. Vaikų (53%) bei tėvų (51%) požiūriu vaiko teises vis dažniau pažeidžia kiti vaikai, tai rodo, jog vaikų pareigų bei atsakomybės prieš kitus asmenis suvokimas yra menkas. Dažniausiai vaikų (73%) ir tėvų (47%), manymu, vaiko teisės yra pažeidžiamos mokykloje.
 - 3.2. Vertindami, kurioje vaiko teisių apsaugos grandyje kyla daugiausia problemų, 77 % specialistų nurodė, jog problemų yra tiek teisėkūroje, tiek teisės įgyvendinime. Antra vaiko teisių apsaugos specialistų požiūriu išskirtina problemų sritis - pačios

visuomenės pasyvumas (58%), toliau – nepakankamas gyventojų švietimas (45%). Specialistų požiūriu vaiko teisių apsaugos institucijų reglamentavimas yra tik iš dalies pakankamas ir aiškus (58%), pusiausvyros trūkumą tarp vaiko teisių ir pareigų reglamentavimo pastebi 45% respondentų–specialistų. Specialistai sutaria, jog vaikai daugiau ar mažiau žino savo teises, tačiau jiems nepakanka žinių apie galimybes jas ginti (68%), jie nepakankamai gerai žino savo pareigas (48%), ar nežino jų visiškai (42%), daugiau nei puse specialistų (58%) mano, jog vaikai manipuliuoja savo teisėmis. Tėvų, priešingai nei specialistų, nuomone, vaikai nepakankamai gerai žino savo teises ar jų nežino visiškai (40%), tačiau, kad vaikai yra linkę manipuluoti savo teisėmis, pritaria 66% tyrime dalyvavusių tėvų, panašus tėvų procentas (48%) kaip ir specialistų mano, kad nėra pusiausvyros vaiko teisių ir pareigų reglamentavime.

3.3. Šių trijų respondentų grupių apklausa išryškina kai kurias problemines sritis vaiko teisių apsaugoje: vaikų požiūriu silpnosios sritys yra apsauga nuo diskriminacijos, suaugusiųjų dėmesio stoka vaiko interesams, pagarbos vaiko individualybei, privačiam gyvenimui, nuomonei, trūkumas. Tėvų nuomone, Lietuvoje nepripažįstamas bendros ir vienodos abiejų tėvų atsakomybės už vaiko auklėjimą ir vystymąsi principas, vaikai neturi tokių gyvenimo sąlygų, kokių reikia jo visapusiškam vystymuisi, dažnai nėra apsaugoti nuo įvairaus išnaudojimo formų. Ši respondentų grupė taip pat mano, jog šalyje retai imamasi visų reikiamų priemonių siekiant apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio smurto, piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio. Specialistų nuomone, opiausios vaiko teisių apsaugos sritys yra teisė į gyvenimo sąlygas būtinas vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam bei doroviniam vystymuisi, teisė į valstybės paramą bei išlaikymą, socialinės, taip pat turinės teisės.

3.4. Vaikai nėra linkę ieškoti pagalbos, kad apgintų savo teises - 63% respondentų–vaikų teigia, jog pagalbos nesikreipė kai buvo pažeistos jų teisės, 81% moksleivių nežino, kokios institucijos galėtų jiems padėti. Tėvų apklausa išryškina panašias problemas – 92% respondentų–tėvų nurodo nesikreipiantys pagalbos dėl vaiko teisių apsaugos, tėvai taip pat turi nepakankamai informacijos apie vaiko teises bei galimybes jas ginti (54%), beveik pusė (49%) jų nežino nė vienos vaiko teisių apsaugos institucijos. Tiek tėvai, tiek vaikai demonstruoja išankstinį neigiamą nusiteikimą pagalbos teikėjų atžvilgiu.

3.5. Tėvai vaiko teisių apsaugos naudingumą vertina vos 6,5 balo, vaiko teisių apsaugos rezultatyvumas, jų manymu, nesiekia nė 6 balų, tikslingumas - 6,2 balo. Tėvų–vyrų vertinimai yra griežtesni nei mamų. Vaiko teisių apsaugos specialistai vaiko teisių apsaugos naudingumą vertina 8,2 balo, rezultatyvumą 7,3 balo,

tikslingumą/kryptingumą – 7,9 balo. Specialistai vaiko teisių apsaugos integralius rodiklius vertina beveik 2 balais aukščiau nei moksleivių tėvai. Hipotetiškai galima manyti, jog specialistai labiau išsigilinę į vaiko teisių apsaugos sritį, todėl jų atsakymai remiasi jų profesine patirtimi arba „saugoja savo mundurą“. O tėvai mano, kad vaikų teisės pažeidžiamos, tačiau patys nėra linkę kreiptis pagalbos, taigi, galima manyti, jog jie irgi nemato tikrų rezultatų vaiko teisių apsaugos srityje, o jų vertinimai daugiau grįsti informacija, gauta iš žiniasklaidos: spaudos (65%), televizijos (63%), interneto (45%), reklaminių stendų, įvairių brošiūrų (40%).

3.6. Tyrimas rodo, jog vaiko teisių apsaugos socialinis veiksmingumas nėra aukštas Lietuvoje. Nors vaiko teisių apsaugos užtikrinimo modelis yra pakankamai apibrėžtas, tačiau nevisada aiškus, todėl svarstyti vaiko teisių apsaugos socialinio veiksmingumo optimizavimo prielaidos bei tendencijos.

Siekiant užtikrinti vaiko teisių apsaugos socialinį veiksmingumą rekomenduotina:

1. Tobulinti vaiko teisių apsaugos sistemą, sukonkretinant institucijų funkcijas, tiksliau apibrėžiant vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos sritis, kompetencijas bei įgaliojimus.
2. Paruošti vieningus įvairių tvarkų aprašus, metodines rekomendacijas savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnyboms (pvz. Vaiko paėmimo iš šeimos aprašus).
3. Atnaujinti teisinę bazę vaiko teisių apsaugos srityje:
 - 3.1. poįstatyminiais aktais reglamentuoti sąlygas Jungtinių Tautų vaiko teisių Konvencijos nuostatų įgyvendinimui, kad ne tik būtų deklaruojama vaiko teisių apsauga, bet ir būtų numatytos priemonės, kaip šią apsaugą įgyvendinti;
 - 3.2. atnaujinti šeimynų nuostatus, vaiko laikinosios globos nuostatus, VTAT nuostatus;
 - 3.3. LR Civiliniame Kodekse numatyti nuolatinio globėjo keitimo galimybę ir pan.;
 - 3.4. reglamentuoti galimybę vaiko teisių apsaugos specialistams pareikšti išpėjimą tėvams ar kitiems asmenims dėl vaiko teisių pažeidimų, o tik po to rašyti protokolą;
 - 3.5. išplėsti sąrašą ATPK straipsnių, pagal kuriuos būtų suteikta galimybė vaiko teisių apsaugos specialistams surašyti protokolą;
 - 3.6. reglamentuoti skubaus vaiko paėmimo iš šeimos galimybę esant dideliems ginčams tarp tėvų, kurie daro tiesioginę įtaką vaiko sveikatai, saugumui ir pan.;
 - 3.7. išplėsti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pareigas (tam tikras šiam pareigūnui numatytas teises paverčiant pareigomis).
4. Kurti ir įgyvendinti šeimų stiprinimo programas.

5. Sureguliuoti socialinės rizikos šeimoms, auginančioms vaikus, mokamas išmokas ir tėvų atskaitomybę už gaunamų išmokų panaudojimą.
6. Šviesti visuomenę vaiko teisių bei pareigų klausimais, informuojant, kur galima gauti pagalbą vaiko teisių pažeidimų atvejais, kad nebūtų vengiama vaiko teisių apsaugos specialistų, jų pagalba.
7. Didinti visuomenės pasitikėjimą vaiko teisių apsaugos institucijomis viešinant jų gerų darbų pavyzdžius.
8. Spartinti vaiko globėjo keitimo, nušalinimo, įvaikinimo ir įvairias kitas procedūras, siekiant, kad įvairūs vaiką liečiantys klausimai, vaiko teisių pažeidimų atvejai būtų išnagrinėjami kuo skubiau.

Jurgita Bružienė

LITERATŪRA

Norminė literatūra

1. Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
2. Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodeksas
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos civilinis Kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Darbo Kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
6. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 2004 Nr. 88-3208.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucija.
8. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 91-3890.
9. Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 83-3293.
10. Lietuvos Respublikos Seimo Statutas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 5-97.
11. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas // Valstybės Žinios. 2008, Nr. 63-2382.
12. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 17-589.
13. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 115-3228.
14. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.
15. Lietuvos Respublikos vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 80-3214.
16. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo pakeitimo įstatymas // 2007-12-29, Nr. 140-5756.
17. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
18. Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 144-5464.
19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 194 „Dėl vaiko teisių apsaugos valdymo srities priskyrimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir kitų ministerijų kompetencijos nustatymo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr.140-5111.
20. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Seimo nutarimo „Dėl Seimo Jaunimo ir sporto reikalų komisijos nuostatų patvirtinimo“ priedėlio pakeitimo // Valstybės žinios. 2005, Nr. 24-761.

Specialioji ir kt. literatūra

1. Augustinienė B. Kas gina vaiko teises – tas gina ateitį // *Psichologija Tau*. 1995, Nr. 6, P. 57.
2. Babachinaitė G. Vaiko teisės: jų samprata ir įgyvendinimo problemos // *Vaiko teisės ir jų įgyvendinimo garantijos: Konferencijos medžiaga*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996, P. 94.
3. Bačiulienė K., Zaborskis A. Požiūris į vaiko sveikatą Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje // *Medicina*. 2004, Nr. 40 (8), P. 714 - 720.
4. Barkauskaitė – Lukšienė Ž. Socialinio pedagogo veiklos reglamentavimo gairės. Socialinio pedagogo ABC. Socialinis ugdymas V. Vilnius: VPU, 2002, P. 348.
5. Dapšys A. Vaiko teisių apsaugos pagrindai: įstatymo projektas, jo aktualumas, paskirtis, svarbiausios nuostatos // *Vaikų teisės ir jų įgyvendinimo garantijos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1996. P. 94.
6. Dapšys A., Piliacevas A., Sakalauskas G. Vaikų teisės ir jų apsaugos (garantijų) sistema Lietuvoje. Situacija, problemos, jų sprendimo būdai ir perspektyvos // *Vaikų teisių apsaugos garantijos Baltijos šalių teisinėse sistemose: situacija, problemos ir sprendimo perspektyvos*. - Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių asociacija, 1998. P. 129.
7. Deveikis L. Institucijų, dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, bendradarbiavimas // *Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: Spindulys, 2000, P. 53 – 59.
8. Drakšienė A. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje // *Teisė. Mokslo darbai*. 2005, Nr. 54. P.53 - 57.
9. Dziegoraitis A. Vaiko teisių apsaugos problemos teisėtvarkos institucijose // *Vaiko teisių apsaugos garantijos Baltijos šalių teisinėse sistemose: nepilnamečių justicija. Vaikai konflikte su įstatymu. Alternatyvos įkalinimui*. Vilnius: Žmogaus teisių asociacija, 2001. P. 159.
10. Hansen K.A., Kaufmann R.K., Saifer S. Ugdymas ir demokratijos kultūra. Vilnius: Lietus, 1997. P.123.
11. Imbrasienė G. Įžangos žodis // *Vaikų teisių apsaugos kontrolės institucijos*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2001. P. 47.
12. Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. Vilnius: Petro ofsetas, 2004. P.231.
13. Jonynienė, V. Ž. Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos // *Acta Paedagogica Vilmensia*. 2005, Nr. 15. P.259.

14. Juršaitė R., Michailovič I., Dapšys A. Vaiko teisių apsaugos problemos Lietuvoje // Žmogaus teisės Lietuvoje: teoriniai ir praktiniai aspektai: straipsnių rinkinys. Vilnius: Nepriklausomas sociumo tyrimo institutas, 1996. P. 111 – 124.
15. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Judex leidykla, 2002, P. 398.
16. Kepalaitė A., Butkienė G. Mokymasis ir asmenybės brendimas: pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams. Vilnius: Margi raštai, 1996. P. 298.
17. Kiaulakis G. Vaiko teisių gynimo mechanizmai // Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Spindulys, 2000. P. 26 – 52.
18. Kudinavičiūtė I. Civilinio kodekso normų, susijusių su šeimos narių teisių apsauga, įgyvendinimo problemos // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2002, Nr. 28. P. 111.
19. Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. Monografija. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2003. P. 249.
20. Lengvinas D., Litvinas Š. Vaiko teisių įgyvendinimas švietimo sistemoje // Ankstyvoji prevencija: teorija ir praktika. Klaipėda: KU, 2005. P. 100.
21. Meilius K. Individo teisės ir visuotinis gėris (2002) // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2002, Nr. 24. P.114.
22. Navaitis G., Gibavičiūtė E. Vaiko teisių šeimoje pažeidimai: situacijos analizė // Socialinis darbas. – Vilnius: LTU, 2003, Nr. 1 (3), p. 159. – ISSN 1648-4789
23. Newell P., Holmberg B. Vaiko teisių sergėtojai // Vaiko teisės: nuostatų įgyvendinimas. 2002. P. 144 – 155.
24. Palmė L. (2001). Įvadinis žodis // Vaikų teisių apsaugos kontrolės institucijos. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2001. P. 47.
25. Pečkaitis J. S., Mačerinskienė I. Magistro baigiamojo darbo rengimo tvarka: mokomasis leidinys. - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 80.
26. Poviliūnas A. Dvi vaiko sampratos ir vaiko teisių problema // Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Spindulys, 2000. P. 5 – 13.
27. Prokopčik M. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir jos įtaka vaiko teises reglamentuojančiai Lietuvos įstatymų sistemai // Vaiko teisės ir pilietinė visuomenė. Vilnius: Spindulys, 2000. P.14 – 25.
28. Rajani R., Petren A. Vaiko teisių suvokimo stiprinimas // Vaiko teisės: nuostatų įgyvendinimas. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2002. P. 112 – 119.
29. Rupšienė L. Socialinė pedagoginė diagnostika ir korekcija. Nepublikuoti paskaitų konspektai. Klaipėda, 2006.

30. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002, Nr. 33 (25). P. 35.
31. Sakalauskas G. Vaiko teisių apsauga Lietuvoje. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2000. P.158.
32. Stripeikienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema // Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, Nr. 42 (34). P. 12 - 17.
33. Svirskaitė – Tamutienė, I. Valstybinių institucijų vaidmuo siekiant užkirsti kelią vaikų prievartai // Vaikų teisių apsaugos kontrolės institucijos. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2001. P. 47.
34. Šeimos ir vaikai Lietuvoje. Vilnius: UNICEF/UNDP, 1995. P. 82.
35. Šimašius R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2004, Nr. 54(46). P. 62 - 74.
36. Šlapkauskas V. Teisės socialinio veiksmingumo sampratos tyrimas // Filosofija, sociologija. 2002, Nr.1. P. 47 –51.
37. Šlapkauskas V. Teisės sociologijos pagrindai. Vilnius: MRU, 2004. P. 620.
38. Tidikis R., Pečkaitis J. S., Šedbaras S. Magistro baigiamųjų darbų rengimas ir gynimas (Metodiniai nurodymai). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 32.
39. Tijūnėlienė O., Virbalienė A. Mokslinis tikrovės pažinimas. Apklauso metodas. Klaipėda: KU leidykla, 2006. P.113.
40. Vaišvila A. Ar kiekvienam įstatymui taikytinas socialinio veiksmingumo kriterijus? // Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2004. Nr. 54(46). P. 6 – 15.
41. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 525.

Interneto šaltiniai

1. Amžiaus tarpsnių periodizacija // Socialinio pedagogo terminų žodynelis // <http://www.vpu.lt/socpedagogika/zodynelis/a.html>; prisijungimo laikas: 2009 11 02.
2. Apie komisiją // http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=6358&p_d=81826&p_k=1; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
3. Ažubalytė R., Ancelis P., Burda R. Teisinės rekomendacijos ikiteisminio tyrimo pareigūnams, dirbantiems su nepilnamečiais // <http://www.vrm.lt/index.php?id=612>; prisijungimo laikas: 2009 04 06.
4. Bendrieji vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatai // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=216580&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

5. Children's rights // http://en.wikipedia.org/wiki/Children's_rights; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
6. Civilinių bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose) 2008 metai // <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>; prisijungimo laikas: 2009 10 12.
7. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas // <http://www.autoinfo.lt/webdic/>; prisijungimo laikas: 2009 03 14.
8. Dėl vaikų, kurių tėvai išvykę į užsienį, teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo, sprendžiant jų gyvenimo ir mokymosi klausimus // <http://www3.lrs.lt/docs2/YBTRWOIU.DOC>; prisijungimo laikas: 2008 11 25.
9. Gluščenko V. Vaikų teisių apsaugos inspekcijos telefono linijos „Uzticibas talrunis“ veikla ir bendradarbiavimas su vietos savivaldos ir nevyriausybinėmis organizacijomis // Vaiko teisės: psichosocialinės pagalbos vaikui, šeimai ir bendruomenei aspektai. Tarptautinė konferencija. Vilnius, 2006, P. 70 – 74 // <http://www3.lrs.lt/docs2/DKLIOKOK.PDF>; prisijungimo laikas: 2008 11 08.
10. Gudaitis R. Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai aspektai. Įžangos žodis // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0148593.pdf>; prisijungimo laikas: 2008 10 31.
11. Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos // <http://www.jrd.lt/index.php?1987382772>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
12. Jevsejevienė J. Piliečio ugdymas supažindinant su vaiko teisėmis ir jas įgyvendinant pradinėse klasėse // http://www.gimtasiszodis.lt/jevsejev_03_4.htm; prisijungimo laikas: 2009 09 05.
13. Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracija // http://www.nplc.lt/sena/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
14. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, sutrumpinta vaikams skirta versija // http://www.savethechildren.net/lithuania/child_rights/un_cr_convention_child.html, prisijungimo laikas: 2009 09 29.
15. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaita, 2004 // <http://www.socmin.lt/index.php?-1641228193>; prisijungimo laikas: 2009 07 09.
16. Lietuvių kalbos žodynas // <http://www.lkz.lt/startas.htm>; prisijungimo laikas: 2009 09 21.
17. Lietuvos CARITAS. Šeimos ir vaikų skyrius // <http://www.caritas.lt/index.php?id=18>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

18. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vaiko teisių ir apsaugos tarnybos // <http://www.socmin.lt/index.php?-1445770994>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
19. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2008 metų veiklos ataskaita // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=339917&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2009 09 05.
20. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaita (2008) „Dėl Lietuvos Respublikos ataskaitos dėl Jungtinių Tautų Vaiko Teisių Konvencijos Fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo“ // <http://www3.lrs.lt/docs2/LDXMJKHK.DOC>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
21. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Klausimai – atsakymai // <http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?kalbId=1&sakId=5302&winName=atsakymai&gi=1&page=2>; prisijungimo laikas: 2009 10 13.
22. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Valstybinio audito ataskaita Vaiko teisių apsaugos vykdymas (2008) // www.vkontrolė.lt/auditas_ataskaita.php?2138; prisijungimo laikas: 2009 05 11.
23. Lietuvos švietimo koncepcija (1992) // <http://www.smm.lt/strategija/docs/srp/koncepcija/koncepcija1.htm>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
24. Miškinis A. Vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos žiniasklaidoje realizavimas // <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0148593.pdf>; prisijungimo laikas: 2008 10 31.
25. Monkevičius A. Vaiko teisių įgyvendinimas švietimo sistemoje // www.smm.lt/naujienos/docs/k020523.htm; prisijungimo laikas: 2008 11 28.
26. Paramos vaikams centras // <http://lt.pvc.lt/page.php?id=1&e=1&c=1>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
27. Pescitelli D. An Analysis of Carl Rogers' Theory of Personality // http://pandc.ca/?cat=carl_rogers&page=rogerian_theory; prisijungimo laikas: 2008 11 08.
28. Saugaus vaiko centras // <http://www.saugus-vaikas.lt/>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
29. Save the children/ Gelbėkit vaikus. Apie mus // http://www.savethechildren.net/lithuania/about_us/history.html; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
30. SOS Kinderdorf International įstatai // <http://www.sos-kaimas.lt/id-570.pdf>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

31. SOS vaikai. Apie mus // <http://www.sos-vaikai.lt/main.php?id=1&lang=lt>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
32. Statistinės informacijos apie vaikus rodikliai. Socialinė apsauga // <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1878>; prisijungimo laikas: 2009 10 05.
33. Šerytė I. Apie vaiko teisių apsaugą Lietuvoje // <http://www.balsas.lt/naujiena/223945/apie-vaiko-teisiu-apsauga-lietuvoje/rubrika:naujienos-lietuva-politika>; prisijungimo laikas:2008 11 28.
34. Tarptautinių žodžių žodynas // <http://kazkas.kobra.ktu.lt/index.php?sid=ec52994b3b0224d7ebbc80df99cb7a11&Nr=16401>; prisijungimo laikas: 2009 03 14.
35. UNESCO VšĮ “Rafaelis” (UNESCO klubas) // http://www.rafaelis.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=24&Itemid=36&lang=lt; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
36. UNICEF misija ir tikslai // http://www.unicef.lt/misija_tikslai/; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
37. Urbonienė E. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo aktualijos Lietuvoje// Konferencija „Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijai 20 metų: problemos ir aktualijos“ // www3.lrs.lt/docs2/TYAFQMDZ.DOC; prisijungimo laikas: 2009 09 10.
38. Vaiko namas // http://www.children.lt/?_nm_mid=TUN3eExEQXNNQ3d3&_nm_lid=0&session=no; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
39. Vaiko teisių apsauga // <http://www.un.lt/lt/unicef/veikla-ir-partneriai/valstybes-institucijos/vaiko-teisiu-apsauga/>; prisijungimo laikas:2009 05 01.
40. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2006m. veiklos ataskaita // <http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?kalbId=1&sakId=5299>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
41. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2007m. veiklos ataskaita // <http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?kalbId=1&sakId=5299>; prisijungimo laikas:2009 05 01.
42. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2008m. veiklos ataskaita // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=339917&p_query=&p_tr2= ; prisijungimo laikas: 2009 05 01.
43. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos uždaviniai // <http://www3.lrs.lt/pls/inter/vaikai?sakid=5294&dokid=65743&kalbid=1>; prisijungimo laikas: 2009 05 01.

44. Vaiko teisių sargai pedofilijos bylą sprendė raštais // <http://www.delfi.lt/news/daily/crime/vaiko-teisiu-sargai-pedofilijos-byla-sprende-rastais.d?id=24419199>; prisijungimo laikas: 2009 10 11.
45. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo vaikams problemos apibendrinimas 2008 // http://www.infolex.lt/portal/papildomiok/TEISINE_PAGALBA_VAIKAMS_APIBENDRINIMAS_visas.doc; prisijungimo laikas: 2008 11 28.
46. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatai // <http://www.google.lt/#hl=lt&q=Valstyb%C4%97s+vaiko+teisi%C5%B3+apsaugos+ir+%C4%AFvaikinimo+tarnybos+nuostatai&meta=&aq=f&oq=Valstyb%C4%97s+vaiko+teisi%C5%B3+apsaugos+ir+%C4%AFvaikinimo+tarnybos+nuostatai&fp=36027f897328d89a>; prisijungimo laikas: 2009 10 13.

SANTRAUKA

Šio magistro darbo tema yra: “Vaiko teisių apsaugos socialinis veiksmingumas”.

Rūpindamiesi žmogaus teisėmis ir jų apsauga, ypatingą dėmesį turime skirti vienai labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių – vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugai. Tačiau statistikos departamento duomenys rodo, jog vaikai nėra saugūs Lietuvoje. Taigi, vaiko teisių idėjų įgyvendinimas yra gana problemiškas, todėl lyta probleminis klausimas ar vaiko teisių apsauga Lietuvoje yra reali ir svarbiausia, socialiai veiksminga? Ar vaiko teisių apsauga patenkina visuomenės lūkesčius?

Darbo tikslas yra atskleisti vaiko teisių apsaugos socialinį veiksmingumą.

Užsibrėžtą tyrimo tikslą įgyvendinti padeda šie uždaviniai:

1. išnagrinėti vaiko teisių apsaugos sampratą;
2. išnagrinėti vaiko teisių apsaugos teisinio reglamentavimo pagrindinius bruožus;
3. atlikti vaikų teisių apsaugos įgyvendinimo socialinio veiksmingumo problemų empirinį tyrimą;

Vaikų teisių apsaugos įgyvendinimo problemoms tirti pasirinktas kiekybinis tyrimas. Tyrimo metu apklaustos trys respondentų grupės: moksleiviai, moksleivių tėvai, vaiko teisių apsaugos specialistai. Vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo problemų empirinis tyrimas patvirtino hipotezę, jog vaiko teisių apsauga yra problemiška: realiai egzistuoja teisės aktuose deklaruojamų vaiko teisių ir jų įgyvendinimo užtikrinimo prieštaravimai. Tiek vaikai, tiek tėvai, tiek vaiko teisių apsaugos specialistai pripažįsta, kad vaiko teisės Lietuvoje yra pažeidžiamos. Vaikų bei tėvų požiūriu vaiko teises vis dažniau pažeidžia kiti vaikai, tai rodo, jog vaikų pareigų bei atsakomybės prieš kitus asmenis suvokimas yra menkas. Tyrimo rezultatai rodo, jog vaiko teisių apsaugos problemų yra tiek teisėkūros, tiek teisės įgyvendinimo stadijose. Specialistų požiūriu vaiko teisių apsaugos institucijų reglamentavimas yra tik iš dalies pakankamas ir aiškus, nėra pusiausvyros tarp vaiko teisių ir pareigų reglamentavimo. Šių trijų respondentų grupių apklausa išryškina kai kurias problemines sritis vaiko teisių apsaugoje: vaikų požiūrių silpnosios sritys yra apsauga nuo diskriminacijos, suaugusiųjų dėmesio stoka vaiko interesams, pagarbos vaiko individualybei, privačiam gyvenimui, nuomonei, trūkumas. Tėvų nuomone, Lietuvoje nepripažįstamas bendros ir vienodos abiejų tėvų atsakomybės už vaiko auklėjimą ir vystymąsi principas, vaikai neturi tokių gyvenimo sąlygų, kokių reikia jo visapusiškam vystymuisi, dažnai nėra apsaugoti nuo įvairaus išnaudojimo formų. Ši respondentų grupė taip pat mano, jog šalyje retai imamasi visų reikiamų priemonių siekiant apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio smurto, piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio. Specialistų nuomone, opiausios vaiko teisių apsaugos sritys yra teisė į gyvenimo sąlygas būtinas vaiko fiziniam,

protiniam, dvasiniam bei doroviniam vystymuisi, teisė į valstybės paramą bei išlaikymą, socialinės, taip pat turinės teisės.

Tėvai vaiko teisių apsaugos naudingumą vertina vos 6,5 balo, vaiko teisių apsaugos rezultatyvumas, jų manymu, nesiekia nė 6 balų, tikslingumas - 6,2 balo. Vaiko teisių apsaugos specialistai vaiko teisių apsaugos naudingumą vertina 8,2 balo, rezultatyvumą 7,3 balo, tikslingumą/kryptingumą – 7,9 balo. Specialistai vaiko teisių apsaugos integralius rodiklius vertina beveik 2 balais aukščiau nei moksleivių tėvai. Hipotetiškai galima manyti, jog specialistai labiau įsigilinę į vaiko teisių apsaugos sritį, todėl jų atsakymai remiasi jų profesine patirtimi arba „saugoja savo mundurą“. O tėvai mano, kad vaikų teisės pažeidžiamos, tačiau patys nėra linkę ieškoti pagalbos, taigi, galima manyti, jog jie irgi nemato tikrų rezultatų vaiko teisių apsaugos srityje, o jų vertinimai daugiau grįsti informacija, gauta iš žiniasklaidos. Tyrimas rodo, kad nei tėvai, nei vaikai nėra linkę ieškoti pagalbos dėl vaiko teisių apsaugos, jie nežino, kokios institucijos jiems gali padėti. Tiek tėvai, tiek vaikai demonstruoja išankstinį neigiamą nusiteikimą pagalbos teikėjų atžvilgiu.

SUMMARY

THE SOCIAL EFFICIENCY OF CHILDREN RIGHT PROTECTION

When we are taking care of human rights and protection, we have to pay a particular attention to one of the most vulnerable social groups- children rights and the protection of the rightful interests. However, the data, retrieved from statistics department, shows that children are not safe in Lithuania. Therefore, the realization of children rights ideas is quite complicated. The problem question: is the children rights protection practicable and, most importantly, socially effective in Lithuania? Is the children rights protection meeting the expectations of the society?

The aim is to reveal the social effectiveness of the children rights protection.

In order to achieve the aims of the work, the following tasks were set:

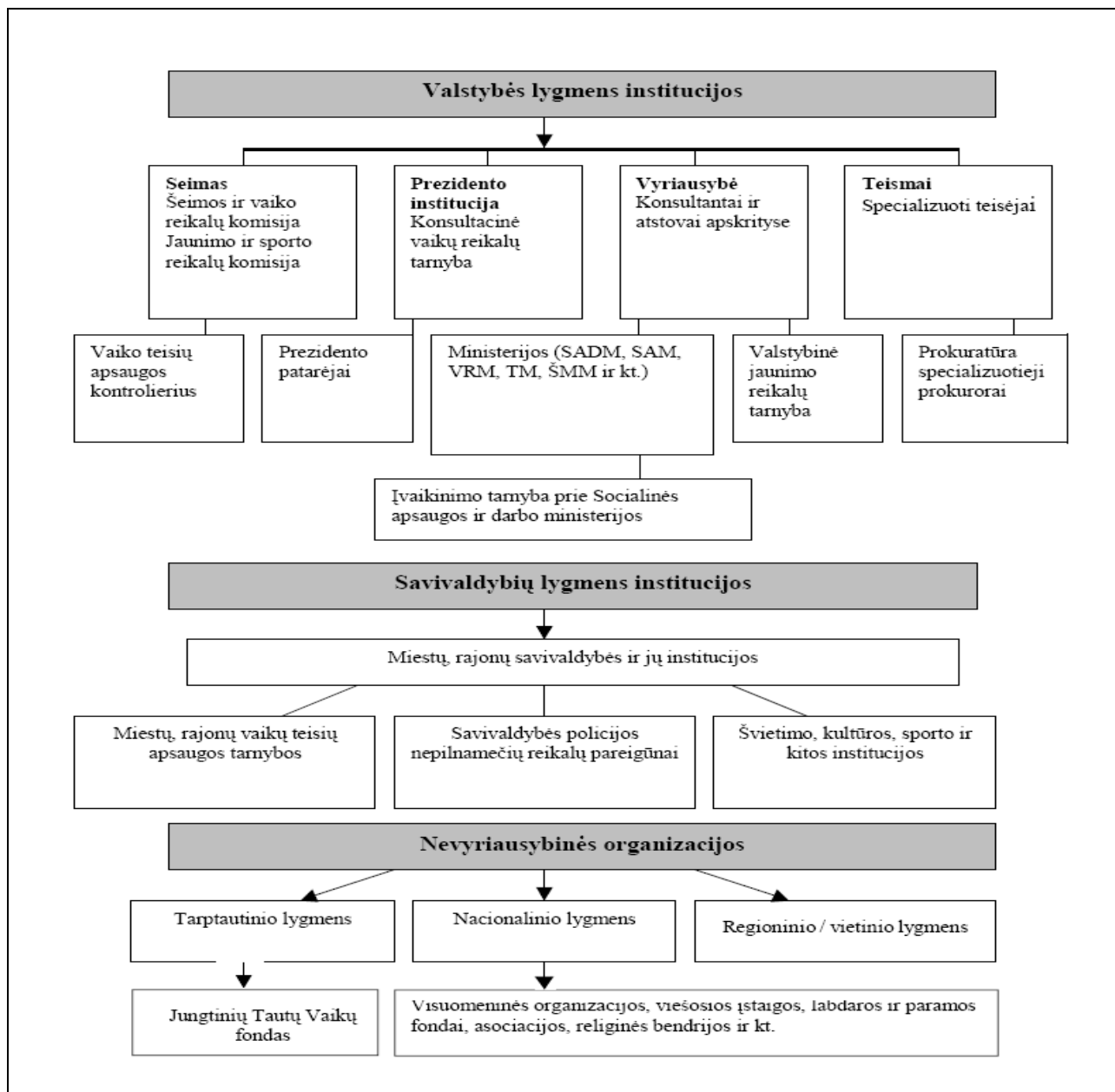
1. to analyze the conception of the children rights protection;
2. to analyze the main aspects of the children rights protection legal regulations;
3. to perform the empirical study about the realization of the children rights protection social effectiveness problems;

The quantitative method was chosen in order to analyze the realization problems of the children rights protection. There were three respondent groups questioned during the research: school students, student's parents and children rights protection experts. The empirical study about the realization problems of the children rights protection confirmed the hypothesis that children rights protection is problematic: the actual contradiction exists in the law deeds proclaiming children rights and their protection ensuring. Children, their parents and children rights protection experts claim that children rights are being violated in Lithuania. According to children and their parents, children rights are being violated by other children more and more often; this shows that the individual apprehension of children duties and responsibilities to other people is poor. The research results show that the children rights protection problems exist in the stages of law creation as well as law execution. According to the experts, the regulations of the children rights protection institutions is only partially sufficient and clear, there is no balance between the regulations of children rights and children responsibilities. The survey among these three respondent groups specify some of the problematic areas of children rights protection: the weak areas are protection from discrimination, lack of adult attention to children interests, respect for child's individuality, private life and opinion according to children. According to parents, the principle about the collective and mutual both parents responsibility for child's raising and education is not recognized in Lithuania, children do not have the living conditions that are necessary for overall children development, and children often are not protected from various kinds of exploitation. This group of respondents also thinks that not all the necessary

means are being used in the country, to defend children from various kinds of violence, abuse, lack of care or careless behavior. Experts think that the most sensitive aspects of children rights protection are the right to living conditions necessary for child's physical, mental, spiritual and moral development, right to get support and maintenance from the state, and social as well as material rights.

Parents rated the usefulness of children rights protection only by 6,5 points; in their opinion children rights protection fruitfulness does not reach even 6 points, purposefulness- 6,2 points. The experts of children rights protection rated the usefulness of children rights protection by 8,2 points, fruitfulness by 7,3 points, purposefulness- 7,9 points. The experts rated the integral indexes of children rights protection almost by 2 points higher than the parents. Hypothetically, it is possible that the experts are gone deeper into the children rights protection sphere; therefore their answers are based on their professional experience or "to protect their face". As well as that, parents think that their children's rights are being abused, however they tend not to look for help; therefore, the assumption could be made that they also do not see any actual results in the children rights protection sphere, and their evaluations are mostly based on the information retrieved from mass media. Research shows, that neither parents nor children are prone to look for help from children rights protection; they do not know which institutions could help them on this matter. Both, parents and children demonstrate the prejudiced opinion about the help providers.

PRIEDAI

1 pav. Vaiko teisių apsaugos institucijos Lietuvoje (Kristina Bačiulienė, Apolinaras Zaborskis, p. 717)

P.S. Šeimos ir vaiko komisijos dabartiniame Seime bei Konsultacinės vaiko reikalų tarnybos nebėra